

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
22. listopada 1971.
godina I.
broj 27.
cijena 2 dinara

VLADO GOTOVAC

TRI PUTA HRVATSKA

I

Mržnja

Godina je 1971: trideseta obljetnica Revolucije. Zastava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije zabodena je kao inspiracija i opravdanje u jedan besprijeckorno ciničan poziv na genocid: poziv u kojem je oživljena manira Goebelsove propagande, poziv ludišta formuliran u karikaturi. Taj falsifikat ciljeva revolucije, bez presedana po svojoj drskosti, objavljen je na naslovnoj stranici »Ježa, lista za humanizam i renesansu«. U njemu se u ime nove Jugoslavije plakatira program za uništavanje Hrvatske: zamisao koja svoje sugovornike može stići jedino među četnicima i ustasha. Jer samo ti ljudožderi mogu u njoj naći razloge za smijeh i za svoje postojanje. Jedan avetijski svijet, koji još uvijek zaprepašćuje i užasava ljudsku memoriju, mogao bi u toj karikaturi otkriti poziv za povratak!

Godina je 1971: trideseta obljetnica Revolucije.

Svečanosti kojima smo je pozdravili nisu se sveli na veselje pirotehničkih prizora: mi smo je slavili i radijalnim nastavljanjem njenih preobražaja. To je obljetnica bez dogma, sa slobodom socijalizma uvijek spremnog na novo i njegove neizvjesnosti: obljetnica s kojom svaki naš narod na putovima svoje vlastite lucidnosti odgovara zahtjevima goleme zajednice sanjara kojima je u srcu budućnost svijeta. I mi se Hrvati ponosimo predanošću kojom smo prihvatali obvezu svog postojanja u toj epohalnoj utopiji!

Godina 1971: trideseta obljetnica Revolucije.

Poziv na genocid nije pothvat kritičke svijesti, nego iracionalnog bunila u kojem se propast svih vrijednosti proglašava za novu vrijednost, za »novi poredak«. I zato on ne može poštivati Vlačića i Križanića, Boškovića i Držića, Gupca i Kvaternika, Vrančića i Krležu, Supila i Broza, ne može poštivati njihovu domovinu i njihov narod, veličinu njihovih djela, ne može, jer bi tada bio nemoguć! I zato on u trenutku našeg ponosa, kada sabiremo podrijetlo i značenje jednog slavlja s kojim postajemo dio snage budućeg svijeta, zajedno sa svima koji prosljeđuju iskušenja revolucije, cijelu našu povijest svodi na zmijsko ustašvo, a novu Jugoslaviju na njenog likvidatora!

Godina je 1971: trideseta obljetnica Revolucije.

Poziv objavljen u »Ježu« tišim glasom ponavlja i »Stradija«: Na njezinoj naslovnoj stranici Hrvatska je svedena na razlog sljepila u Jugoslaviji. S tom ispričicom svi su oslobođeni svake krivnje, Ona je samo pitanje hrvatske sudbine! I dok ta sudbina postoji – Jugoslavija će biti bez očiju!

Stari su to prizori stare mržnje i njene metode: ali sve nemoćniji, ali sve očajniji i zato sve histeričniji, sve bjesomučniji. Pred Hrvatskom, čudesnim i tragičnim feniksom koji uvijek i ponovo nalazi svoj sjaj, oni su samo odvratna fantazmagorija!

Jer godina je 1971! I već trideseta obljetnica Revolucije!

II

Lukavost

Saznali smo iz NIN-a (br. 1084 – 17. oktobar 1971.) da je pokojni profesor Stefanović sudjelovao u raspravi o amandmanima ustava SR Hrvatske na Zagrebačkom sveučilištu. Uskrsnuo je da bi dao podršku svojim stajalištim iz »Hrvatskog tjednika«!

Ta vijest (kao dio napisa »Hrvatska opredelenjak«) s humorom potvrđuje ograničenu istinu onoga što glavni i odgovorni urednik NIN-a F. Barbieri kaže u svom uvodniku: »događaji stvaraju štampu, ali štampa ne stvara događaje«. Jer, njegov suradnik zbilja ne može svojim pisanjem oživjeti mrtvoga!

Ali on može nešto drugo: u materiju stvarnog događaja unijeti odnose i značenja kojih u njoj nema. U tome je moć novinstva i ograničenost Barbierije definicije. Jer nema »događaju po sebi«: svaka vijest govori o »događaju za nas« (ma koliko to »za nas« bilo široko!). I tu činjenicu također potvrđuje suradnik NIN-a u svom napisu »Hrvatska opredelenjak«. Ne samo jedanput! Ali dovoljan je jedan jedini primjer, čak samo dio jedne rečenice, da se to pokaže: »a Srbi i narodnosti koji žive u njoj (u Hrvatskoj – V. G.) imaju određena prava.« Govori se o praktičnim posljedicama ostvarivanja teze o nedjeljivosti suvereniteta.

Naravno, ustavom nitko ne dobiva neodređena prava! On se i donosi upravo zato da bi se ona odredila! Prema tome, naglašavajući da bi Srbi i narodnosti imali »određena prava«, NIN-ov suradnik sugerira da je u pitanju redukcija prava! I da do nje dovodi teza o nedjeljivosti suvereniteta, teza koju zastupa »Hrvatski tjednik« i »neki komunisti Zagrebačkog sveučilišta«. Tako se na posredan način ali razgovjetno i bez dokaza diskvalificira jedno stajalište; mimo svih njegovih razloga, mimo njegovog stvarnog sadržaja. Jer iz nedjeljivog suvereniteta jednog naroda ne slijedi (nikakvo!) autonomno određivanje – smanjenje ili proširenje – građanskih prava državljanu: i suvereni narod može u tome biti duboko obespravljen, kao što nesuvereni može biti snažno privilegirani. Isključivo naš je paradosks da se dijeljenje suvereniteta opravdava revolucijom!

S bukom ili bez nje – ali uvijek uz ignoriranje činjenica i logike! – našoj se javnosti nastoji nametnuti uverenje da je teza o nedjeljivosti suvereniteta opasan izraz nacionalizma. I NIN-ov suradnik podržava i širi te glasove. Jasno, on može reći da su to stajališta hrvatskih ustavotvoraca. Ali s tim pokrićem samo bi se povećalo licemjerje njegovog napisa: jer do ovog trenutka te optužbe nitko nije potkrijepio dokazima. A ni on ih ne traži! I njemu je dovoljna krilatica o redukciji prava: jer to je efikasan poziv na uznemirenost za sudbinu Srba u Hrvatskoj!

Povećanje broja činjenica u informacijama, što F. Barbieri u svom uvodniku zastupa kao put do objektivnosti, za njegovog suradnika nema nikakvo značenje. On, istina, ne stvara događaje, ali je u njima i prema njima unaprijed svrstan i uvijek dolazi do istih zaključaka. Jer naš vid je i u našim uvjerenjima!

III

Brutalnost

Vrginmost je postao vrlo živo središte osebujne političke djelatnosti: jedna grupa iz njega neprestano nadzire sva pitanja Srba u Hrvatskoj. On se pretvorio u svojevrsnu metropolu kontrolnih kadrova! Vijesti iz njega često spadaju u burne zanimljivosti dana. Tamo se sve žestoko formulira i glasno zastupa. Tisak zato, ponekada (u Zagrebu) hlađi junačnu temperaturu i sadržaj stajališta iz Vrginmosta.

Počelo je nakon X. sjednice CK SK Hrvatske. Ona je nekima bila i ostala razlog za uznemirenost. I što je postojanje Hrvatske bilo stvarnije, njihov je nemir bio veći. Najednom je u njima silno oživio osjećaj za pravdu, za jednakost. I naglo im se proširio krug interesa: od zanimanja za jezik, preko brige za povijest, do strasti za književnost. Uvijek sa stvarnošću Hrvatske raste i razvija se njihova opća osjetljivost za sve razlike, za sve principe, za sva prava. A propadanje Hrvatske uspavljuje njihovu savjest. To je u najmanju ruku čudan odnos prema domovini!

Rasprava o ustavnim amandmanima dovela je do vrhunca razbuđenu brigu grupe za socijalizam, za Jugoslaviju i za sebe. Jer to su spavači koji ne sanju nego se sami sebe sjećaju i hoće da sve bude jednakom tom sjećanju! Pod demokracijom oni pomišljaju svoju volju i njeno izvršavanje, pod socijalizmom prava što iz toga proizlaze.

Naravno, amandmani to ne osiguravaju. Naprotiv! Oni ozakonjuju radikalne promjene! I zato se uznemirenost kontrolne grupe pretvara u otpor novom s Hrvatskom kao njegovom najopasnijom posljedicom. O jednom pothvatu s takvim namjerama govori i zadnja vijest iz Vrginmosta: zatraženo je da himna SR Hrvatske ne bude »Lijepa naša domovino!« Jer je »to stara, romantičarska pesma i ne odražava našu stvarnost«; a njezin posljednji stih »je suviše uzak, jer pojne samo hrvatski narod« (prema »Politici« od 17. oktobra 1971.).

Jedino pitanje koje se može postaviti nakon tog nevjerojatnog ali, na žalost, istinitog zahtjeva jest: iz kojeg vremena i iz kakvih osjećaja dolazi ta ružna hrabrost i njena poniranja? taj zahtjev za ukidanje naših povijesnih simbola jedinstvenih u svojoj blagosti, čak dirljivih u svojoj vjeri i svojim idealima? zahtjev postavljen nama, u našoj vlastitoj domovini!

Vrginmost je po tom zahtjevu grupe postao metropola brutalnog odbijanja Hrvatske kao domovine. Djelo jednog Hrvata i jednog Srbina odbaćeno je zajedno s poviješću koju predstavlja! Ali taj jedinstveni pothvat ipak ne iznenađuje: u njemu je definitivno otkriven smisao dugog niza različitih zahtjeva i protesta što ih je od X. sjednice CK SK Hrvatske do danas Hrvatskoj uputila ista grupa. Njeno zaklinjanje na socijalizam, na bratstvo i jedinstvo s takvim pothvatima nikoga ne može uvjeriti u svoju iskrenost!

2 pisma čitatelja

»TKO KOME ZATVARA VRATA?«

Budući da nas je u svojem spisateljskom zanosu izvjesni Božidar Pavleš izvolio spomenuti u članku »Kto kome zatvara vrata?« i budući da nas je svrstao u jedan od, po njemu pronađenih, koprivničkih bunkera iz kojih se puca po Matice hrvatskoj (mudro izbjegavši reći da se radi o nekolici javnih djelatnika, koji življiv koprivničkom dosad ništa pokazali nisu), dužni smo, a i vi, po Zakonu koji još uvijek nazivamo »štampiši, izvestiti cijene čitatelje našeg sve čitanjeg tjednika, o istini kako je mi vidimo. Naime, o tome koga čemo ugostiti u zasad jedinom hrvatskom humorističkom listu »Feferon«, potpisani Božidar Pavleš ne bi trebalo da previše razmišlja, jer smo putem raznih sredstava informirana više puta pozivali na suradnju SVE zainteresirane (dakle i Božidara Pavleša), koji je zadnjim svojim spisateljskim radom u »Hrvatskom tjedniku« pokazao da ima smisla za humor, a uspjeli smo okupiti znatan broj hrvatskih humorista, satiričara i karikaturista. List je otvoren za sve, prema tome ne može biti govor o bunkeru, a ponajmanje o antimatičnom ili antihrvatskom bunkeru. Za naš rad dobili smo mnoga priznanja od poznatih humorista, a i običnih čitatelja, a krug suradnika sve se više širi. Usput, kao njih »matični mušketari«, urednik »Feferona« za uređivanje lista ne prima — ni dinara.

O Pododboru Matice hrvatske u Koprivnici zasad se ništa ne zna, osim da su već davnio osigurani novci za neke akcije, a da te akcije nisu realizirane, a zna se da Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici u ovoj godini nije priredio ni jednu jedinu javnu manifestaciju (a bilo je prigode, zar ne?), da je u svojevremeno odbijen rukopis Paje Kanižaja »Kralju Tomislavu«, iako s preprom centrale Matice u Zagrebu, a da ga je tiskalo društvo »Zrinski« iz Čakovca, čiji su aktivi članovi i redakcija »Feferon« i da to društvo »Zrinski« ima u ovim krajevinama više članova nego Pododbor Matice hrvatske. Odgovorite mi, druze i urednici: u kojem grmu leži zec, odnosno: u kojem »bunkeru« spašava Božidar Pavleš i ostali članovi Pododbara, koji nisu uspjeli okupiti članstvo, pa zato u svojim akcijama ostaju usamljeni.

U prilogu vam šaljemo i posljednji broj »Feferona«, kojeg je »Hrvatski tjednik« (zahvaljujemo) u svojevremenu napisao, kako bi se i sami uvjerili da li smo zaista »bunker« iz kojeg se puca na Matice hrvatsku, ili je članak Božidara Pavleša ljubomorni lež na svježe, nadolazeće snage. Zbog toga i povika na »Susrete«, povika na »Feferon«. A mi se i ne čudimo: u Koprivnici je rijetko dosad nešto na kulturnom planu uspijevalo iz vlastitih izvorišta: gotovo redovito je to »na vrijeme« sasjeteno. Primjeri: Gradsko amatersko kazalište, »Podravsko revija«, humoristički list »Koprivice«. I pitanje Pododbara Matice hrvatske u Koprivnici: tko po vašem mišljenju treba ujediniti snage? Ne čini li se Pododbor da bi to prvenstveno bio njegov zadatak? Svi će na to rado pristati. A narčito zbog toga što imaju ideje kako da utroše novac što ga Pododbor, iako mu je stavljen na raspolažanje, dosad nije utrošio, mada je bilo mesta i vremena da pokaže svoju aktivnost.

A vas, dragi drugovi iz Matice, pozivamo da dodatak u kima i da se na licu mjeseta uvjerite »tko kome zatvara vrata«.

IVICA CIĆIN-MASANSKER

ZA HRVATSKO NACIONALNU DRZAVU

Pratim u zadnjim brojevima HT prilog diskusiji o prijedlogu

amandmana na ustav SR Hrvatske koji je dan na javnu diskusiju.

Iako sam Madar po narodnosti, rođen u Hrvatskoj, potpuno odravam prijedlog HT-a za definiciju SR Hrvatske kao »nacionalne države hrvatskog naroda«. Išticanjem naše braće Srba kao nosilaca suverenitetu učinila bi se nepravda ostalim narodima kojima žive u Hrvatskoj. A zahtijevati da se i ostali narodi koji žive u Hrvatskoj imenuju kao nosioci suvereniteta, kako se nitko ne bi osjećao zapostavljen i manje vrijedan, bio bi zbijala kriticizet u svijetu: da se za nosioca suverenitet jedne države imenuju dva ili više naroda.

Cak i sa stajališta da se time želi naglasiti ravnopravnost Srba u Hrvatskoj s Hrvatima, deplasirano je usvajati takvu definiciju jer je iz ostalih točaka Ustava vidljivo i jasno naglašeno da su svi narodi u SR Hrvatskoj ravnopravni i izjednačeni u svojim pravima i dužnostima.

Zato u ime svih mojih sunarodnjaka istomišljenika s kojima sam i tome diskutirao proslijedujem protiv svih etiketiranja i napada na komentatore HT-a, koji su slobodno, stručno i znanstveno obrazložili i iskoristili svoje pravo da iznesu svoje stavove.

Ne znamo zašto je predan na javnu diskusiju načrt amandmana

ako se u diskusiji o njima ne može ni milimetar odstupiti od onih predloženih, bez bojazni da se ne nazove separatistom i sljčnim etiketiranjem.

Ako se od hrvatske javnosti očekuje samo papagajsko ponavljanje i odobravanje predloženih amandmana, bez mogućnosti slobodnog iznosa svojih stavova i argumenata, onda je suvišno i davati ih na javnu diskusiju. Puno pozdrava od hrvatskih Madora

Geza Nemet
Lessebo, Švedska

P. S.

Ako budete našli da shodno da objavite moje mišljenje, uzimate si pravo da ga upotpunite potbenim interpunkcijama, i sve što nije u duhu hrvatskog jezika slobodno ispravite, iako sam se ja trudio da napisam što pravilnije. (Napisali ste, tako da jezik Vašega pisma nije bilo uopće potrebno mijenjati. — Nap. ur.)

AMANDMANI

Sudjelujući u raspravi o ustavnim amandmanima na ustav Socijalističke Republike Hrvatske, želim reći da u amandmanu 1, točka 1, nije jasno rečeno da li hrvatski narod stvara svoju nacionalnu državu ili samo sudjeluje u stvaranju jedne višenacionalne državne tvorevine na svome nacionalnom teritoriju. Apurdno je da jedna ista država bude u isto vrijeme i nacionalna i višenacionalna. Ustav kao temeljni dokument i zakon mora biti sasvim jasno i precizno definiran, te ne smije davati povoda za različita tumačenja kako u sadašnjosti tako i budućnosti, to jest povijesti. Hrvatski narod je potpuno formiran narod sa svim atributima koji ga karakteriziraju, kao što su etnološki, povijesni, teritorijalni, jezični i svi drugi. Prema svim demokratskim načelima čovječanstva, svaki narod ima pravo na samoodređenje, a također, ako je taj narod slobodan, na svome nacionalnom teritoriju ima pravo i u dužnost stvaranja svoje nacionalne države. Povijesna iskustva nas uče da je država potrebna narodu kao okvir da bi se taj narod mogao suvereno razvijati i da bi mogaoštiti svoje nacionalne interese. Povijest hrvatskog naroda, kao što je poznato, ne potječe od 1918. ili 1945., ali revolucija od 1941. svakako znači ogromnu prekretnicu, gdje je taj narod u zajednici sa svim ostalim narodima Jugoslavije izvojevao pobedu i stekao uvjerenje da na demokratskoj i socijalističkoj osnovi gradi svoju budućnost. Kako su se svi narodi borili jedinstveno za sve, apurdno je istaći posebne privilegije i zasluge pojedinih naroda. Svi narodi Jugoslavije imaju svoj povijesni nacionalni teritorij, čiji su integraci

tet upravo u revoluciji sačuvali i gdje suvereno i slobodno mogu stvarati svoje nacionalne države, a također, radi daljnje zaštite svojih nacionalnih interesa, oni se udružuju u zajedničku federalnu državu Jugoslaviju. Amandman 1, točka 1, Ustava SR Hrvatske govori o nacionalnoj državi hrvatskog naroda, srpskog naroda u Hrvatskoj i ostalih naroda i narodnosti. Prema ovoj definiciji nije jasno zašto se upćće ovakva višenacionalna država Hrvatska. To je objasnio drug Dušan Dragosavac na narodnom skupu u Omišu, izraživši mišljenje da se zato zove Hrvatska, jer hrvatski narod predstavlja većinu. Mi, sadašnja generacija hrvatskog naroda, ne bismo mogli, a ne bismo ni smjeli prihvati takvo stajalište. Smatram da je pravo hrvatskog naroda na ovome tlu neotuđivo, bez obzira na brojno stanje. To pravo hrvatskog naroda treba jasno i ustavno definirati, jer kao što govorio drug Miko Tripalo, ovo je jedino mjesto, na svijetu gdje hrvatski narod može konstituirati svoju državu i ostvariti svoja nacionalna prava. Srbi u Hrvatskoj, ili priпадnici bilo kojeg drugog naroda, ne mogu, a slijegu i neće biti zapreka ostvarjenju legitimnih prava hrvatskog naroda. U Ustavu SR Hrvatske treba također jasno reći, kao što je već i predviđeno, da su svi gradani — državljanji Hrvatske, bez obzira na nacionalnost, vjeronauku i rasu, potpuno ravnopravni s Hrvatima u svim pravima i dužnostima. Mislim da u Ustavu nije potrebno u tome smislu nijedan narod posebice isticati, bez obzira na brojnost tega naroda, jer bi se takvo isticanje moglo smatrati privilegijem ili pak nepovjerenjem, što ne može biti zalog bratstva, jedinstva, zajedništva i prijateljstva. Pripadnici drugih naroda u Hrvatskoj, uključujući stoljećima žive u slozi s hrvatskim narodom i Hrvatsku osjećaju svojom domovinom, svoju nacionalnu državnost, ostvaruju kroz hrvatsku državnost. Ukoliko se osjećaju integralnim dijelom nekog drugog naroda, u tome slučaju svoju nacionalnu državnost ostvaruju kroz državnost tega naroda kojim se osjećaju. Stajalište brojnosti pojedinih naroda i momentalne većine u Hrvatskoj apsolutno je neprihvativ, jer bi to značilo neprekidno prebrojavati se i živjeti u psihozi da možemo jednoga dana izgubiti svoju domovinu, a ujedno živjeti u strahu da ponovno sadistički ekstremisti ne počnu na svoj poznat stravični način regulirati brojna stanja u Hrvatskoj. Nadamo se da to nitko ne želi.

Dr. Ružica Čavar
Liječnik-stomatolog
Zagreb

NE PRIZNAJU HRVATSKI JEZIK

Pratim redovno vaš tjednik od početka izlaženja, te mi se svuda bogat raspon raznih tema, koje se redovito iz broja u broj obrađuju na stranicama lista. Tako i članci o jeziku, koji je u domovini konačno dobio svoje hrvatsko ime. Međutim, ovdje u tudini kao da se u tretiranju hrvatskog jezika nije ništa promijenilo. Na svečilišnim katedrama za slavistiku u Njemačkoj (vjerojim i u drugim državama) još se uvijek predaje »srpskohrvatski«.

Poznat mi je slučaj na »Wolfgang Goethe - Universitetu« u Frankfurtu, gdje su pojedini studenti napomenuli predavaču da naziv »srpskohrvatski« pripada prošlosti, te da nekadašnja zapadna varijanta tog jezika sada konačno nosi svoje pravo ime, hrvatski jezik.

No predavač s njihovim izlaganjem nije bio suglasan, te je izjavio da službeno hrvatski jezik ne postoji.

Slično su prošla dva moja prijatelja kod zahtjeva dozvole za obavljanje službe sudskega tumača za hrvatski jezik. U oba slučaja im to nije bilo dozvoljeno, te su im izdali odobrenje sudskega tumačenja za srpskohrvatski jezik. Na protivljenje te dvojice

Načelnik jezika, Vlado Gotovac

Odgovorni urednik: Jozo Ivčević

Tajnik uredništva: Marijo Funes

Tehnički urednici: Drago Cvrljak

Fotografija: Ranko Karabelli

Lektor: Roman Turčinović

Služba organizacije: Bariša Grgić i Zlatko Šešerić

Uredničko vijeće: Zdravko Asperger, Zvonimir Bartoli (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaha Benković (Dubrovnik), Štibomir Beretić, Stjepan Cuić

Žarko Domljan, Branimir Donat, Sime Dodan

Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin)

Ljubiša Filipović-Ivezović (Pula), Vladimir Filipović, Cvita Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Franges, Ivica Gaži Drgo

nišević, Hrvoje Ivezović, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Radoslav Kotričić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpićmir Mačan, Ante Marin, Ranko Marinović, Danijel Marušić, Ždenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stipe Obadić, Vlatko Pavletić, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol, (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Alekšandar Stipčević, Ivan Šupek, Ante Sviljić (Split), Petar Segedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Bojan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Minkovci), Dragutin Ladjanović, Bruno Šandora (Imotski), Mirko Tomasević (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uškuković, Miroslav Vuapotić, Marko Veselić, Vice Vukov, Franjo Zenko, Igor Židić, Bože V. Žigo.

Rukopisi se ne vraćaju.

da navedeno rješenje prime, rečeno im je da oni ne znaju za hrvatski jezik, nego za srpsko-hrvatski, te je kao arbitar telefonski pozvan Jugokonsulat, koji je izjavio da je službeni naziv nepromijenjen, tj. srpskohrvatski.

Da se to stanje konačno izmjeni, predlažem da neka odgovarajuća ustanova za pitanje hrvatskog jezika pošalje svim rektorima evropskih sveučilišta službeni dopis o nazivu jezika (u novi Pravopis u prilogu). Nadam se da će tada i naš jezik u inozemstvu dobiti pravo na svoje vlastito, hrvatsko ime.

Hamđija Begović

Frankfurt

»Od X. sjednice pa do danas OO SK Murter nije održala ni jedan sastanak posvećen X. sjednici CK SKH. Isto tako, u Savez komuniteta već dvije godine nisu primljene jednog omladinca. Nije rjeđak slučaj da se na ulici, gostionicama i na drugim javnim mjestima čuje javno negodovanje i nezadovoljstvo protiv rukovodstva CK SKH, i to od ljudi koji su takoreći na 'kormilu' u Murteru.«

Ovu činjenicu politički aktiv u svom odgovoru nije pobjio, ali su je zato neki diskutanti u svojoj diskusiji doslovce potvrdili. Tako je, na primjer, sekretar OO SK Petar Papeš rekao: »Točno je da je Murter ima unitaristički orijentirani ljudi, kao što je točno da ima i nacionalističkih elemenata, ali to ne daje pravo Ivici Matanoviću da on kao doseljenik daje svoj sud ovom mjestu. Koliko su ovde povrijedena moja građanska prava, kao socijalističkog samoupravljača i građanina uopće, to ostavljam čitateljima neka proside sami.«

Prigovara mi se da sam osjećaj jugoslavenstva poistovjetio s unitarizmom; to može, a ne mora biti istina, ali ja ni ovu nisam nijedne napisao.

A o tome da je Murter hrvatsko mjesto, a Murterani Hrvati, o tome nema ni govora. Međutim, ja ni ovome nisam napisao ni jednu riječ.

U svojim izmišljanjima i insinuacijama autori prosvjeda su dosljedni. Po njihovu, ja svoje osjećaje hrvatsva ističem bučno i na bezobrazan način, a oni to čine na nekakav drugi način. Kakav?

Da se bolje razumijemo: da sam svoje nacionalne osjećaje i isticam na bučan način, ne bih se toga smršao, a kakav je to bezobrazan način, to mi je zaista nepoznato. Dakle, još jedna velika neistina (da ne kažem laž).

Matanović je doseljenik iz Like koji još ne zna ni hodati po Murteru...« Ovome komentar nije potreban. Jedino što mogu reći: poručujem Ličanima da prije dolaska u Murter trebaju pohadati tečaj hodanja. Inače, tko ne zna, nema mu pristupa u Murter. To svakako važi i za ostale doseljenike, poručujem sačuvajući slike na nekakav drugi način.

Prisustvovao sam sjednici političkog aktivista u Murteru koja je održana dana 9. rujna 1971. g. Na sjednici se raspravljalo o mom napisu u »Hrvatskom tjedniku« br. 14, koji je HT objavio pod naslovom »Pisma s otoka«.

Polički aktiv Murtera na istoj sjednici »osudio« je moj napis i povodom istoga uputio vam svoj prosvjed. Napominjem da je prosvjed na jednoj od ranije održanih sjednica sastavljen, te je na sjednici političkog aktivista, kogotovo čin, prezentiran prisutnima.

Prije svega, nekoliko riječi želim uputiti mojim dragim sugrađanima iz Murtera. Zao mi je da je jedan broj mojih sugrađana pogrešno shvatio moj napis »Pisma s otoka«, tako da se stječe dojam da sam tim napisom uvradio cijelo mjesto. Moram odmah reći da ja to nigdje nisam rekao, niti u spomenutom napisu napisao. N

HRVATSKI USTAV (VII)

SAMOUPRAVNI RAZVOJ

I

POLOŽAJ RADNOG ČOVJEKA

Svi ozbiljniji napisi i izvještaji govore da je položaj radnog čovjeka izvanredno težak. U društveno-ekonomskom smislu, jer u političkom smislu (u smislu aktivnog sudjelovanja u upravljanju državom) jednostavno ne postoji. A kada bi se pokazala prava slika ovog njegovog stanja, lišena skrivalica, ublaženja i iluzija, taj položaj bio bi, sigurni smo, katastrofalno loš. Moglo bi se, paradoksalno, reći: što je veća ideološko-politička buka, to je teži društveno-ekonomski položaj radnog čovjeka. Mnogi politički autoriteti, što svoju revolucionarnu inspiraciju i opredjeljenje crpe upravo iz svijesti o neizmjernoj težini života radnog čovjeka u nas, gotovo to otvoreno priznaju. Konačno, amandmanima na savezni ustav ne treba sporiti solidarističku motivaciju, mada im u osnovi sigurno nije samo to. Nacrt amandmana na Ustav SRH, u onom dijelu što se tiče socijalnog pitanja, bio je, nema dvojbe, veoma izdašan. On u tom pogledu nije originalan: to je jednostavan i doslovan prijepis saveznih amandmana — osim statuiranja društvene izvanprivredne domene u puki pridodatak društveno-ekonomskih odnosa, što je stopostoto podizanje vulgarno-materijalističkog nazora na nivo ustavnog stava; time se mi u SRH ponosimo kao svojom osobitom tekovinom i originalnim djelom, zaboravljajući pri tome primat koji, u svakom pogledu, pripada njemačkoj socijaldemokraciji, austromarksizmu posebice. Kako je SRH, kao jedna od najrazvijenijih republika, životno zaинтересirana za karakter društveno-ekonomskih odnosa ili za položaj radničke klase i radnih ljudi općenito, to je potrebno brižljivo razmotriti nacrtne amandmane što nam ih nude naši ustavotvorci, sjaj kojih je, svakako, potamnio nakon njihove objave.

Samoupravni dogovor boji od zakonske sankcije

Pozdravljamo, naravno, statuiranje novog, esencijalno-socijalističkog socijalno-materijalnog položaja radnika i radnih ljudi, kako to proizlazi prije svega iz amandmana VI. Ostavimo po strani za sada to da ove odredbe ne sliče na **ustavne** odredbe, nego su na nivou zakonskog reguliranja, a u nekim dijelovima i uredbe, pa i pravilnika. Ostavimo po strani i prepisivački talent naših ustavotvoraca, štoviše, priznajemo da je on jedinstven i umnogome nepovoljiv. Razmotre li se konkretne odredbe, onda se zamjećuje kao njihova bitna i neprihvatljiva značajka da se etatizam upravo tu snažno ugnijezdio i osigurao.

Na primjer, u amandmanu VI. (toč. 1, stav 3) utvrđuje se da dohotak »pripada u cijelini osnovnim organizacijama udruženog rada«. Sigurno, veoma značajan i ispravan stav koji osigurava i unapreduje samoupravni razvoj i samoupravna prava radnih ljudi. Ali već pri konkretizaciji toga stava (toč. 3 i 4) pojavljuju se naznake korekcije. Najprije se radnike, u razdoblju za osobne i zajedničke potrebe, ograničava na »dio toga dohotka razmjeran njihovu radu i doprinisu u uspjehu i razvoju organizacije koji su dali svojim radom«. Još uvjek bi se to moglo prihvati, da zatim ne slijedi stav kako su rezultat rada i osobni doprinos radnika osnova i mjerilo, »pored drugih osnova i mjerila utvrđenih na načelima uzajamnosti i solidarnosti« (istakla red.), u odluci o upotrebi sredstava izdvojenih za zajedničke potrebe. I pri razdoblju za osobne dohotke radnici su limitirani samoupravnim sporazumima i društvenim dogovorima. Svatko zna, a sami radnici najbolje, koliko ove šroke i neodređene odredbe praktično omogućavaju upletanje raznih izvanprivrednih i viših privrednih faktora, tj. svih onih faktora koji nisu u neposrednoj vezi s materijalnom proizvodnjom i životom neposrednog proizvođača. Ali ako nema pozitivnih odredbi jamstva, ne nedostaje negativnih odredbi sankcije. U točki 4, stav 2. određuje se: »Ako se radnici ne pridržavaju osnova i mjerila utvrđenih samoupravnim sporazumima ili društvenim dogovorima, odnosno ako takvi sporazumi ili dogovori nisu zaključeni, a raspoređivanjem odnosno raspodjelom narušava se načelo ra-

spodjele prema radu ili normalan tok društvene reprodukcije, zakonom se mogu utvrditi mјere kojima se osiguravaju odnosi koji odgovaraju tim sporazumima ili dogovorima, odnosno mјere kojima se osigurava ravnopravnost radnika u primjeni načela raspodjele prema radu. Da to nije dokaz povjerenja u radničku klasu i njezinu socijalnu svijest, jamačno je. Jednako je sigurno da je više, mnogo više trebalo prepustiti samoupravnom reguliranju, a ne zakonskoj sankciji.

Što znači »društvena obvezna«?

Svakako treba pozdraviti odredbe (toč. 5) o socijalnoj sigurnosti. One su stvaran, značajan i pozitivan prilog i izraz su nove, samoupravne pozicije radnika. Tu je baš trebalo nešto više u konkretnije reći, ali očito je da već i sami savezni ustavotvorci, od kojih su naši republički nomoteti prepisali, nisu za to imali inspiracije. Može se samo zažaliti zbog toga. Odredbe o materijalno-proizvodnoj determinaciji društvene izvanprivredne domene (toč. 7) pokazuju dobru volju koju valja naglasiti i priznati. Najprije je tu temeljni stav da »radni ljudi u osnovnim organizacijama ostvaruju i raspoređuju sredstva za cjelokupni (istakla red.) razvoj«. Jednako je temeljna odredba iz točke 9 koja statuira da su odgoj, izobrazba, kultura, znanost, zdravstvo i socijalna zaštita »sastavni dio i preduvjet reprodukcije društva«. Ali je neshvatljiva, a i neprihvatljiva slijedeća rečenica: »Društvena je obveza radnih ljudi da politikom raspodjele dohotka osiguraju rad i razvoj ovih djelatnosti«. Jer što znači »društvena obvezna«? Očito je da joj se ne daje ona temeljna snaga koju sadrži ustavno-pravna odredba. Ako se pak daje, zašto se onda jednostavno ne kaže: radni ljudi su dužni politikom raspodjele dohotka osigurati rad i razvoj ovih djelatnosti.

Ta odredba postaje jasnija tek iz slijedećih stavova koji utvrđuju neposrednost odnosa s organizacijama udruženog rada na ovim društvenim područjima, te slobodnu razmjenu rada radnih ljudi iz privrede s radom radnika u ovim organizacijama. To je nama u SRH dobro poznata »originalnost« koja, u stvari, identificira privredne i neprivredne djelatnosti i koja izjednačava materijalni i nematerijalni (duhovno-stvaralački) rad. Ona do sada nije dala one blagodati što su, po običaju, besprizivo najavljuvane. Stoviše, dva nedostatka su očita: **vulgarizacija** karaktera rada na području izobrazbe, kulture, znanosti, zdravstva i socijalne zaštite, te — na temelju toga — rušenja svakog njihovog **društvenog i radnog** stabiliteta. Pa ipak se vidi da ni sami ustavotvorci nisu sigurni u automatiku ovih relacija. Oni stoga predviđaju stanovitu garanciju i u obliku zakonske sankcije i u obliku samoupravnog dogovora. Ali i to samo za institut samoupravne interesne zajednice. Ovakva vulgarizacija društvene izvanprivredne domene stvorit će ozbiljne probleme, a onda će se, sasvim sigurno, pojavitи intervencijski faktor koji samo može poticati etastičku tendenciju. Mnogo toga moglo bi se izbjegići kad bi se jednostavno odredili stanoviti nacionalni razmjeri, pri čemu bi aktivno sudjelovali predstavnici privrede, društvene izvanprivredne domene, te zaustupničkih organa.

Za samostalne odluke na razini osnovne organizacije

Etatizam se snažno zadržava osobito u točki 10, koja predviđa zakonski, tj. **prisilom državne vlasti** osigurana, udruživanja sredstava za financiranje »neophodnih potreba društvene reprodukcije«, pa čak i određivana »prava i dužnosti organizacija udruženog rada u upravljanju i raspolažanju (ist. red.) sredstvima društvene reprodukcije.«

To je previše ozbiljna ustavno-pravna rezerva, koja se tiče kože radnih ljudi, da bi se preko nje smjelo olako prijeći. Jer radi se o prisili na sufinsansijsku udružbu i istodobno na prisilno odlučivanje o pravima i dužnostima u upravljanju i raspolažanju

ovim sredstvima. Istina, u amandmanu XXVII pobliže se određuju norme za to. Najprije se, tada, vidi previše široka takasacija potreba, kad se moraju udružiti sredstva organizacija udruženog rada. Osim dviju: brži razvoj nedovoljno razvijenih krajeva i izgradnja i održavanje objekata republičkog značaja, ostale potrebe morale bi biti rezultat **samostalne odluke samih radnih ljudi o uvjetima i strukturi društvene reprodukcije**, bilo na razini osnovne organizacije, bilo nekih oblika njene više asocijacije.

Istina, predviđa se, najprije, samoupravni sporazum, ali se odmah dodaje kako, ako on ne uspije, Sabor rješava o tome zakonom, pod uvjetom da ga podrži kvalificirana većina zastupnika nadležnih vijeća. Sabor prati i kontrolira realizaciju ovih sredstava i o tome obavještava javnost.

Na ovo treba dodati dvoje: obvezatni referendum radnika dotičnih organizacija udruženog rada, te jasno preciziranje ove »javnosti« — izraz koji inače naši ustavotvorci nerado upotrebljavaju. Ta javnost bi, po našem mišljenju, bio Nacionalni sabor socijalističkih snaga SRH, o kojem je već bilo riječi.

Ali nacrt amandmana VI. ne zadržava se samo na mogućnosti prisile na sufinsansijsku udružbu. On ide i u korak dalje, i to bitan korak. U točki 10, stav 2 predviđa se da se zakonom »može privremeno ograničiti (ist. red.) raspolažanje dijelom sredstava društvene reprodukcije u stanovitim slučajevima, uz koje ide i jedno široko: »ili druge izvanredne potrebe Republike«. Na stranu koliko se toga može podvesti pod ovo »ili druge izvanredne potrebe Republike«, a tako i to da nije određen organ i postupak njihovog kvalificiranja. Sama odredba ruši fundamentalni, samoupravni ustavni princip, a osigurava etastičku mogućnost i akciju. Zato je nerazumljivo zašto se ovdje ne određuje, kao kod prisilne sufinsansijske udružbe, da se to najprije postiže samoupravnim sporazumom, a tek ako on ne uspije, da se koristi zakon. Jednako bi i pri ovoj zakonodavnoj inicijativi trebalo statuirati i kvalificiranu zastupničku većinu, obvezatni referendum radnika odgovarajućih organizacija udruženog rada, te saborsko polaganje računa javnosti.

Na temelju razvojnih perspektiva!

U amandmanu VI, toč. 14, predviđa se obveza radnika da iz dohotka (svoga ili osnovne organizacije) odvajaju preko poreza za zadovoljavanje općih društvenih potreba. Već na prvi pogled, te potrebe su velike, a te obveze striktne. Ako i ostavimo po strani pitanje da li na sve ove opće društvene potrebe treba baš zakonski prisiljavati, ostaje pod upitom stav o intervencijama u privredi, a osobito stav o dopunskom financiranju »programa aktivnosti društvenih i društveno-političkih organizacija«. Teško se može dobiti predodžba na što se konkretno to dvoje odnosi, a tako i što to konkretno obuhvaća i znači. Radnici, vjerujemo, ne bi bili ni protiv jednog ni drugog, ali ustavne odredbe moraju biti jasne i precizne. U prvom slučaju, već je u točki 10, stav 2 izričito statuirano **najvećim dijelom** za intervencije u privredi. Za kakve se onda intervencije predviđaju **redovito** ubirana radnička sredstva po osnovi »zadovoljavanja općih društvenih potreba«? I obratno, ako se ta sredstva predviđaju redovitim porezima, čemu onda pravna mogućnost i izvanredne blokade radničkih sredstava? Neka zla narav mogla bi pomisliti da su amandmani na Ustav SRH pisani s **perspektivom krize hrvatske privrede, a ne njezina razvoja**.

(Nastaviti će se)

4 tjedan u svijetu

LISTOPAD PONEDJELJAK UTORAK SRIJEDA ČETVRTAK PETAK SUBOTA NEDJELJA
1971 11 12 13 14 15 16 17

glosator

Na izmaku hladnoga rata

Cini se da je donji kut na prvoj stranici »Pravde« mjesto rezervirano za najvažnije političke vijesti: tamo je nedavno objavljena Hruščovljeva smrt, a prosle srijede našlo se na istom neupadljivom mjestu saopćenje o posjetu predsjednika Nixonu Moskvi, dogovorenem za posljednje dane svibnja slijedeće godine. Svaka zemlja ima svoje običaje, pa tako i njezino novinstvo; stoga nitko i ne pomišlja da bi način saopćavanja ovog prvorazrednog političkog dogadaja označavao i omaložavanja njegova značenja. Prije bi se moglo ustvrditi obratno: upravo zbog njegove dalekosežne važnosti, Nixonovo je putovanje svedeno na nekoliko rečenica koje su tek prva doza u pripremanju domaće javnosti za dogadjaj do koga će doći tek za sedam mjeseci, ali koji već prijedom najave imao nedvojbeno povijesno značenje.

Sjedinjene Države Amerike i Sovjetski Savez tek su iz Drugog svjetskog rata izšle kao dvije jedine i neprijeporne supersile, kojih su snaga i utjecaj dominantni u svjetskim poslovima, a odonda su u svojim međusobnim odnosima prolazile različite faze približavanja i sučeljavanja koje su dolazile do izražaja, među ostalim, i kroz održane i neodržane »sastanke na vrhu«. Nakon nekoliko ratnih susreta voda »velike koalicije« — u sklopu kojih je Roosevelt išao u Jaltu kao jedini američki Predsjednik koji je ikada putovao u SSSR — trebalo je čekati gotovo 15 godina »hladnoga rata« dok Hruščov nije 1959. otišao da se predstavi sumnjičavim Amerikancima i da s Eisenhowerom na izmaku mandata pusti u svijet kratkotrajni pomirljivi »duh Camp Davida«. Nakon toga u Beču se sastaju Hruščov i Kennedy radi međusobnog odmjeravanja (1961) koje je možda pomoglo samo toliko da ta dvojica ipak nisu poduzela fatalni zadnji korak u kubanskoj krizi godinu dana kasnije. Nakon prata od šest dana Kosigin putuje 1967. u New Jersey da bi u gradiću Glassboro razmotrio s Johnsonom kako spriječiti da sukob Izraela i Arapa ne preraste u svjetski rat. Bilo je i neodržanih susreta: 1960. Hruščov grubo otkazuje posjet predsjedniku Eisenhowera zbog špijunskog zrakoplova U-2, a osam godina kasnije Johnson zbog intervencije u ČSSR mora odustati od svoje velike želje da putovanjem u Moskvu okruni svoju političku karijeru. Tako će Richard Nixon

biti prvi predsjednik Sjedinjenih Država koji će učiniti službeni posjet Sovjetskom Savezu — i to u vrijeme kad se u svijetu doista nešto mijenja. Sam Nixon ima svojih uspomena i iskustava iz Moskve. Svet je pamti njegovu »raspravu u kuhinji« s Hruščovom 1956. kada je u svojstvu potpredsjednika SAD došao otvoriti američku izložbu i tom ga je prilikom sovjetski voda iznenada pred novinarima natjerao da nastave žestoku raspravu koju su prekinuli iza zatvorenih vrata. Nadmetali su se riječima o prednostima svojih društvenih sustava i svaki se od njih pokazao kao dobar u prepirci, ali čitava je epizoda ostavila mučan dojam. Jos je za Nixonu neugodnija uspomena iz Moskve u ožujku 1967. kad je doputovao privatno, a nitko ga od

sovjetskih voda nije htio primiti, jer su ga — kao i čitav svijet, pa i Amerika — smatrali otpisanim političarom bez budućnosti. Godinu i pol kasnije pobijedio je na predsjedničkim izborima i u svojoj je nastupnoj besjedi najavio »vrijeme pregovaranja umjesto vremena sučeljavanja«...

Svojedobno je jedan japanski političar sarkastično primijetio da »Rusi uvijek imaju pred očima svoj idući

cilj, a zapadni političari svoje iduće izbore«. Mnogi su u spektakularnim i senzacionalnim najavama Nixonovih putovanja, prvo u Peking, a zatim u Moskvu, skloni vijjeti vješto sastavljen predizborni kalendar koji bi morao osigurati ponovni izbor republikanskog Predsjednika u studenom 1972. Teško je, zbilja, zamisliti da bi sađa još nepoznati demokratski kandidat uspio pobijediti Nixonu nakon tako velikih vanjskopolitičkih poteza, ali ipak to je tek sporedni učinak ovoga programa. Njegov je prvi smisao u realnom prestrojavanju snaga do kojeg je moralno doći, bez obzira na dobru volju pojedinih državnika, zbog stvarnih promjena u svijetu.

Kina je neprijeporno postala treća supersila — možda još ne toliko apsolutno snažna kao prve dvije, ali ipak u svakom slučaju dovoljno moćna i utjecajna da se imeno ne može ništa trajno postići u poretku svijeta. Amerika je to osjetila na svojoj koži — u uzaludnom naporu da skrši otpor Vijetnama ili pak da se iz njega povuče bez gubitka prestiža — pa se obratila Pekingu već i zato da postigne ovo drugo, kad ne može ono prvo. Nixonov je državnički talent došao do izražaja u tome što je prilikom nastojanja da ostvari jedan neposredan cilj (kakav je povlačenje iz Vijetnama, nužno i zbog unutarnjih američkih prilika) imao snage i hrabrosti da ujedno, priznavajući postojeću stvarnost, poduzeće akciju koja u globalnim učincima može dovesti do znatnih promjena u svjetskim omjerima snaga, a Amerika u tome zadržava stanovitu prednost već i zbog svoje inicijative. U »velikom trokutu« koji se sve više oblikuje na svjetskoj sceni trenutno Nixon slobodno komunicira i s Pekingom i s Moskvom, dok između dvije velike socijalističke države praktično nema mogućnosti za razgovor. U svojoj je najavi puta Nixon otklonio da bi iskoristavao za sebe kinesko-sovjetske suprotnosti — u što je vjerojatno uspio uvjeriti i svoje buduće sugovornike, jer bi inače oni teško prihvatali takav kalendar putovanja — ali je jasno da će njegova pozicija na ova mesta biti jača zbog veze i s onim »trećim«. Svet, dakako, s pozornosću prati ova gibanja, jer je očito da će njihove posljedice osjećati svi: ne samo potencijalne supersile Japan i buduća ujedinjena Zapadna Europa, nego i veliki broj nesvrstanih i zemalja u razvoju. Hladni rat je očito na izmaku — i to je dobro. Novo prestrojavanje krije u sebi nepoznance — pozitivne i negativne — a neki se pribjavaju da bi moglo donijeti »jeziv mir« u obliku nove podjele svijeta.

Nešto više o tome znat će se valjda u svibnju 1972.

TITOVA PUTOVANJA

Predsjednik Tito opet je zakoračio na međunarodnu scenu. Nakon što je bio nazočan monumentalnoj proslavi 25. stoljeća Irana u Persepolisu — gdje je, u skladu sa svojim ugledom i stazom na položaju šefa države, dobio istaknuto mjesto u protokolarnom poretku — oputovao je u New Delhi na razgovore s predsjednicom vlade Indijom Gandhi. Bit će to radni posjet u duhu tradicionalne političke bliskoće SFRJ i Indije (koja datira još iz Nehruovih vremena), ali u jednom izrazito napetom trenutku suvremene indijske situacije. Tragedija bengalskoga naroda — koji je proglašio odcjepljenje Istočnog Pakistana pod imenom i nezavisne države Bangla Desh i nakon toga doživio grubu vojnu intervenciju iz Zapadnog Pakistana — izravno pogada i Indiji. Preko osam milijuna izbjeglica potražilo je utocište u prenapučenoj Indiji koja sama nema mogućnosti da im pruži ni osnovne uvjete za život. A trajno loši odnosi s Pakistanom na taj su način još više zaostreni. Što se očituje i uzajamnim gomilanjem vojske na granicama.

Indija nema dobre odnose ni s Kinom, a nakon najave Nixonova putovanja u Peking ovog je ljeta na brzinu potpisana sovjetsko-indijski ugovor o prijateljstvu (sa stanovitim uglavcima o vojnoj pomoći) koji je u dijelu svjetske javnosti

izazvao pitanja o dosljednosti indijske politike nesvrstavanja, premda je Indira Gandhi opetovano izjavljivala da u tome nema nikakvih promjena. S obzirom na ugled predsjednika Tita — ojačan u zadnje vrijeme poboljšanjem odnosa SFRJ i Kine, reaffirmiranjem Beogradske deklaracije u razgovorima s Brežnjevom i predstojećim Titovim putovanjem u SAD, Kanadu i Veliku Britaniju može se očekivati da će razgovori u New Delhipu biti važni kako za indijska opredjeljenja, tako i za jugoslavenski interes da dođe do nove reaffirmacije pozicije nesvrstanih zemalja u svijetu. Nova serija putovanja potvrđuje Titov ugled kao istaknute figure ideologije i prakse nesvrstanosti.

ARAPSKI PROBLEMI U MOSKVI

Staro je pravilo da se u politici nikada ne smije reći »nikada«, ali postavlja se pitanje je li uputno biti određen u suprotnom smislu i čvrsto reći »kada«. Ova se misao nameće u vezi s arapskim nastojanjima da likvidiraju posljedice izgubljenog rata s Izraelem, vrate područja pod okupacijom i postignu svoje dugoročne političke ciljeve oko uspostavljanja arapske Palestine na tlu gdje već gotovo četvrt stoljeća postoji država Izrael. »Nikada« — to je bio dugogodišnji arapski stav u odnosu na priznanje postojanja Izraela, kojeg se tek predsjednik Sadat — ne bez velike državničke hrabrosti — odrekao pod uvjetom da temeljni arapski zahtjevi budu zadovoljeni. Kako Izrael u svojoj poziciji ratnoga pobednika ne pokazuje volju da ispunje te uvjete, predsjednik je Sadat izrekao svoj »kada: milom ili silom, problem mora biti riješen do Nove 1972. godine. Vrijeme neumitno teče, a rasplet nije na vidiku. Stav dviju supersila bitno utječe na mir ili rat na Bliskom istoku, a sadašnji napori SAD i SSSR usmjereni međusobnom približavanju dolaze do izražaja u krhkem primirju na Suezu.

Predsjednik Sadat boravio je u Moskvi od 11. do 13. listopada i tamo je najšao na »radostan i srdačan prijeme — tako bar piše u službenom saopćenju — ali čini se da to putovanje ipak nije pridonjelo nove elemente ispunjenju njegova obećanja da se do konca prošinca nešto bitno dogodi. Impresivno najavljen dan ranije letom »super-migova« MIG 23-S sa sovjetskom posadom 18 milja južno od Tel Aviva (ali izvan izraelskog zračnog prostora). Sadatov je boravak u Moskvi bio donekle zasjenjen saopćenjem o Nixonovu posjetu potkraj svibnja, što je promatrače razumno navodilo na misao da do tada nijedna super-sila neće poticati promjenu sa

dašnje situacije na ovom vrućem području. Premda je Sadat u svojoj zdravici spominjeo da »sila, jedino sila« sredstvo prijiska na Izrael, zajedničko je saopćenje u tom pogledu suzdržano, a sovjetska je strana občala pomoći za obrambene napore Egipta i izrazila želju da problem bude riješen u skladu s Imom znakovima da odnosi između Egipta i rezolucijom UN, dakle miroljubivo. SSSR nisu lišeni i stanovitih nesuglasica. Zajedničko saopćenje spominje sugovornike o stvaranju Federacije. A da je Sadat sam »informiraо sovjetske rapske Republike, koja, čini se, nije najtoplje dočekana, što se dovodi u vezu s nedavnim okrutnim progonima komunista u Sudanu, s antikomunističkim stavovima libijskog predsjednika Gadhafiјa, pa i sa sudnjem Aliju Sabriju i 90-oricu funkcionara u Kairu za koje vlada mišljenje da su bili skloni sovjetskom utjecaju. U saopćenje o razgovorima čak je ušla i osuda »širenja antikomunizma i antisovjetizma«, što je ocijenjeno da je »usmjereni na to da se naruci solidarnost i suradnja između arapskih naroda i njihovih pravih prijatelja — zemalja socijalističke zajednice«. To se tumači kao sovjetska kritika i iznudena arapska samorikritika nedavnih dogadaja na unutrašnjoj sceni pojedinih arapskih zemalja.

Pod Sadatom je Egipat — za razliku od Neserovih vremena — vezan formalnim 15-godišnjim ugovorm o prijateljstvu sa SSSR, ali u današnjoj svjetskoj situaciji traženja nove ravnoteže u složenim odnosima triju supersila to još ne garantira bezrezervnu pomoći sovjetske strane maksimalnim arapskim težnjama s čvrsto fiksiranim rekom.

MOŽDA LIN PIAO?

Nakon pojave Mao Tse-tunga u javnosti, prigodom posjeta etiopskog cara Haile Selasija Pekingu, konačno su otpale kombinacije o fizičkoj ili političkoj smrti vode kineske partije, ali nagadnja o »kineskoj zagonetki« nisu prestala. Ima u posljednje vrijeme nekoliko indicija koje prilično uvjerljivo potkrepljuju tezu da je u korijenu neobičnih zbivanja u Kini politička sudsibna maršala Lin Piaoа, potpredsjednika KP Kine i designiranog Maovog nasljednika, kao i odnos između vrhova vojske i partie. Lin Piao pojavio se posljednji put u javnosti 3. lipnja, a njegovo je ime u kineskom tisku posljednji put spomenuto 8. ručna kao potpisnika jedne službene čestitke. U tekstovima u vezi s proslavom obljetnice revolucije 1. listopada njegovo se ime više ne spominje, iz javnog su opticajima povučena dva dokumenta IX. kongresa u kojima je on istaknut kao Maov nasljednik, a nedavno su zabilježeni karakteristični detalji u pojedinim zdravlicama. Pozdravljajući cara Haile Selasija potpredsjednik NR Kine Tung Pi-vu u svojoj je dobrodošlici izostavio dotad uobičajeno spominjanje Lin Piaoа uz ime Mao Tse-tunga, no etiopski suveren nije zamijetio tu finesu pa se držao uobičajenog protokola i poželio dugo zdravljje »predsjedniku Mao Tse-tungu i njegovom najbližem drugu po oružju potpredsjedniku Lin Piaoou«. Kineska agencija Hsinhua odstupila je od svoga običaja i — nije prenijela tekstove obiju zdravice. Prošloga ponedjeljka u Pekingu je boravio rumunjski ministar strojogradnje Jon Avram koji je — bolje upućen ili pak bolje politički sluha — u svojoj zdravici izostavio ime Lin Piaoа. Kineski tisak već duže vrijeme ne spominje ni načelnika Generalštaba Huang Jung-senga i zapovjednika zrakoplovstva Vu Fa-hsienja, a ovi su dana tri kineske lokalne radio-stanice kritizirale »arrogantnost nekih predstavnika vojske. Nixonov savjetnik Henry Kissinger boraviti će ovog tjedna u Pekingu. Hoće li to biti prilika za odgometku kineske zagonetke?

SMRKOVSKY NIJE UHAPŠEN

Bivši predsjednik Narodne skupštine ČSSR nakon siječnja 1969. Jozef Smrkovsky živi sada mirno u svojoj seoskoj kući — javlja Reuter — i nije uhapšen. Vijesti o navodnom hapšenju Smrkovskog počele su kolati prije dva tjedna, nakon što je partijski list »Rudé právo« objavio žestok napadaj na bivšeg političara iz Dubčekovih vremena zbog njegova nedavna intervjuja talijanskog komunističkog listu »Vie Nuove — Giorni« u kojemu je ovaj ponovio svoje političke stavove zbog kojih je nakon intervencije pet zemalja Varšavskog ugovora lišen svih funkcija i isključen iz Partije. Smrkovskog su, način, dva puta posjetili organi Državne sigurnosti, ali ništa drugo protiv njega nije pocuzeto. Smrkovskom je 60 godina, teško je bolestan na kostima (navodno od dekalifikacije, a ne od raka) i kreće se uz pomoć štaka. Posljednji je put viden u javnosti na kopiju naprednog pisca Jána Procházke prije nekoliko mjeseci.

ZAPLJENE LISTOVA U JUŽNOM VIJETNAMU

Nacionalno vijeće novinara Južnoga Vijetnama uložilo je nedavno prosvjed sajgonskoj vlasti zbog sve češćih zapljenja listova. U prosvjedu se navodi da je samo u mjesecu rujnu zaplijenjeno 108 listova zbog »objavljanja vijesti ili članaka koji izopćavaju istinu sa svrhom izazivanja uzemljene i antemirenosti u javnosti i nanošenja štete nacionalnoj sigurnosti, kako je službeno objašnjeno. »Zbog objavljanja lažnih vijesti« prijevremeno je zabranjen rad triju novinskih agencija. U svom su prosvjedu južnovietnamski novinari naveli da te učestale i neopravdane zabrane i zaplijene nanose veliku štetu normalnom funkcioniranju novinstva i uspostavljanju »sustav kamufliранe cenzure«.

LISTOPAD
1971

PONEDJELJAK

UTORAK

SRIJEBNA

ČETVRTAK

PETAK

SUBOTA

NEDELJA

11

12

13

14

15

16

17

Javnosti se već mjesecima servira slika o nemogućnosti postizanja čak i minimalne suglasnosti između studentskih organizacija Hrvatske s jedne i svih drugih republika i pokrajina s druge strane. Nakon skupštine u Novome Sadu gdje nije bilo moguće postići jednoglasnost oko Statuta i Programske načela — jer predstavnici hrvatskih studenata nisu htjeli pristati na elemente unitarističkog ustrojstva koji su i dalje ostali u tim dokumentima — iz poznatih je krugova lansirana teza o separatizmu Saveza studenata Hrvatske s kojim je nemoguće suradivati, pa se čak iz ustiju nekih studentskih voda prijetilo i faktičkim isključenjem hrvatske studentske organizacije (o čemu je HT pisao u br. 24). Tome je svoj prilog dala ovoga ljeta i kampanja protiv hercegovačkih studenata koji studiraju u Zagrebu — od kojih je jedan, Ante Paradžik, čak i predsjednik SS Hrvatske — optuženih nimalo biranim riječima za svojevrsni podrijetlički rad u vlastitim zavičajnim općinama. Uzalud su napadnuti studenti uvjerljivo dokazivali da su se samo uključili u život svoje sredine i raspravljali o vitalnim problemima svoga kraja, kao što je bez uticaja ostajalo i dosljedno isticanje izabranih funkcionara Saveza studenata Hrvatske da oni samo inzistiraju na provedbi novih načela ustrojstva federacije i u studenckoj organizaciji.

Rasplet ove situacije očekivan je od sjednice Predsjedništva Saveza studenata Jugoslavije (kojeg hrvatski studenti dosljedno nazivaju Koordinacionim odborom) u Iliđi kraj Sarajeva. Već nakon prvog dana dvodnevног zasjedanja javnost je s iznenadenjem saznaла da nije došlo ni do kakvog cijepanja ili dramatičnog isključivanja, jer je poznata suglasnost svih — dakle i hrvatskih studenata — o čitavom nizu konkretnih akcija koje su zanimljive i važne za studente u svim republikama. Pokazalo se da hrvatski studenti ipak nisu takvi tvrdokorni »separatisti« kakvima ih se mjesecima prikazivalo. Bilo je to prvo (ugodno) iznenadenje, koje je zapravo iznenadilo samo one kojima je odgovaralo stvoriti takvu sliku o studentskom nejedinstvu kakva je u javnosti stvarana. Ne prihvatajući Statut i tekst Pro-

IZNENA- DENJA IZ ILIDŽE

Tko ometa suradnju među
studentskim organizacijama u SFRJ?

gramskih načela iz načelnih razloga, predstavnici su hrvatskih studenata ipak pokazali spremnost aktivno i angažirano suradivati u rješavanju određenih problema. Drugo (neugodno) iznenadenje iz Iliđe stiglo je sutradan. Kad su se studenti svih republika već složili o svim konkretnim akcijama došla je vijest da su predstavnici Saveza studenata Hrvatske — demonstrativno napustili sjednicu! Oni koji su i ranije obilato raspirivali neslaganja između republičkih studentskih organizacija dobili su opet priliku da likuju, što su, dakako, odmah i iskoristili (npr. neizbjegljene »Večernje novosti«: »ali je tolerantni atmosferu iznenada narušila delegacija Saveza studenata Hrvatske«). Što se dogodilo? Kao da je nekome smetalo što na sjednici u Iliđi nije došlo do rascjepa, pa je hitno trebalo izvesti bilo kakvu provoka-

ciju na koju bi hrvatski studenti morali reagirati. Potkraj sjednice nazočnima je podijeljen najnoviji broj sarajevskog studentskog glasila »Naši danici« u kojem je hrvatske studente zainteresirao naslov »Pismo iz Zagreba«. Kad su pročitali taj tekst — da ne kažemo pamflet — Sulejmana Kupusovića uložili su prosvjed zbog uverljivog pisanja glasila S3 BiH, domaćina sjednice, i — otišli su. Svrha je provokacija postignuta, ali odgovornost za nju pada na one koji iza nje stoje.

Ilustracije radi donosimo odlomak iz tog teksta da bi se i sami čitatelji mogli uveriti o opravdanosti reakcije predstavnika hrvatskih studenata:

»Novo rukovodstvo je počelo bučno, podržano od političkog rukovodstva Hrvatske, obećana su »brda i doline«, počeo je izlaziti ponovo »Studentski list« u novom »studentskom« izdanju sa redakcijom koja je skrpljena od prvih nadobudnih diletanata iza ugla. I na tome se završilo. Umjesto istinskoga rješavanja nagomilanih problema, senatus studiorum Zagrabiensis je za svoj publicum organizovao skupove nacionalnog dušebrižja, konzorcije u znaku dearhiviranih korifeja Zrinskih, Franopana, Jelačića, Radića. Dojučerašnje »šovinističke« pjesme su preko noći stekle status nacionalnih budnica i davorija (što su vješt koristile diskografske kuće čak i izvan Hrvatske) a na svim artiklima, počeši od čokolade do automobila, javio se hrvatski grb bez socijalističkih obilježja. U ovoj situaciji se radio grozničavom brzinom. Izdavane su prigodne brošure, organizovane manifestacije sa karakterom naučnih skupova, gdje je kulminantna tačka bio nastup, sada ponegdje inkrimiranih pojaca, Vice Vukova sa »programski« orientisanim šlagerom »Tvoja zemlja«. A sve to se i moglo nazvati šlagerom. Da li je to zaista nacionalna emancipacija Hrvata, kako su govorili pojedini vođi, ili je ta emancipacija bila još polovinom prošlog vijeka kada su za Hrvatsku zaista postojali spoljni neprijatelji te je nacionalno zaokruženje bila itekako značajna činjenica.«

Prekinut ćemo citiranje teksta da ne bismo pretjerano uznemiravali naše čitatelje, jer to — napokon — ne dopušta ni Zakon o štampi. Da se, kojim slučajem, u nekom hrvatskom listu pojavio tekst takvog tona i riječnika o situaciji u SR Bosni i Hercegovini, sigurno bismo čuli žeštoko negovanje, pa čak i optužbe za miješanje u suverenu prava druge republike u obliku »tutorisanja«. Da neki inozemni novinar ovako piše o situaciji u SFRJ bio bi, u najmanju ruku, javno napadan, a od nadležnih barem opomenut. Hrvatska je valjda izvan tih zakona uljudnog ponašanja: na nju se može nabacivati blatom tko hoće i kako mu je draga. Jedini dostojan odgovor koji su hrvatski studenti mogli dati bilo je — napustiti gostoprimgstvo onih koji te tako vrijeđaju.

Očito ima onih koji su protiv suradnje studenata Jugoslavije. Vrijedanje hrvatskih studenata služilo je takvom cilju.

LIST SAVEZA STUDENATA SR. BOSNE I HERCEGOVINE
BROJ 368 • SARAJEVO, 18. OKTOBAR 1971. • GODINA XVIII • CUENA 0.80 DIN.

ZASJEDANJE SVEUČILIŠNOG SAVJETA

U velikoj vijećnici općinske Skupštine u Rijeci, u nazočnosti predsjednice Nede Andrić, održano je 15. listopada 1971. godine prvo zasjedanje sveučilišnog Savjeta. Na ovome značajnom skupu bili su nazočni i predstavnici svih društveno-političkih organizacija Sveučilišta, te dekani fakulteta. Nakon rasprave usvojen je novi prijedlog Statuta sveučilišta. Značajna novost u usvojenom prijedlogu Statuta je i novi naziv — Hrvatsko sveučilište.

Tijekom poslijepodnevnog zasjedanja raspravljalo se o prijedlogu Ustava SR Hrvatske. Premda Sveučilište nije još dalo svoj dokument o ustavnim promjenama — što se očekivalo već od ovog zasjedanja, ipak je rasprava bila sadržajna. Uz ostale diskutante značajan doprinos ustavnoj raspravi dali su i studenti. Predsjednik Saveza studenata Hrvatske Ante Paradžik održao je veće izlaganje, u kojem je pohvalio doprinos »Hrvatskog tjednika« raspravi o Nacrnu ustavni amandmanu. Zalažući se za produženje rasprave o predloženim amandmanima kako bi ona mogla zahvatiti sve slojeve pučanstva u SR Hrvatskoj Ante Paradžik je naglasio da se ne može »raspravljati o seljačkom pitanju bez seljaštva, niti o pitanjima dohotka iz proširene reprodukcije i nacionalnog gospodarstva bez radništva«.

Podvrgavajući kritici predloženi tekst Amandmana I on je rekao da u tom amandmanu treba stajati da je »Hrvatska nacionalna suverenija država hrvatskog naroda koja svojom suverenošću i socijalističkim ustrojstvom osigurava ravнопravnost svim svojim građanima bez obzira na nacionalnu, vjersku, rasnu i socijalističku opredjeljenost«. Paradžik je također postavio zahtjev da se Ustavom odredi da službeni jezik u SR Hrvatskoj bude hrvatski jezik, a da se pripadnicima ostalih naroda zagarantira da mogu razvijati svoje nacionalne osobitosti jezika i pisma. Istoči pravo hrvatskog radništva i seljaštva na odlučivanje o rezultatima svoga rada, nacionalnu kulturu, prosvjetu, jezik i dužnost obrane vlastite domovine Ante Paradžik je rekao: »Uz narodnu obranu treba naglasiti pravo i obvezu svakog člana socijalističke Hrvatske države, na

obranu njezinog teritorijalnog i nacionalnog suvereniteta, te je u tom smislu potrebno u stalnom profesionalnom sustavu hrvatske narodne armije osigurati i hrvatski kadar razmerno s ostalima.« U zaključku svog izlaganja predsjednik Saveza studenata Hrvatske rekao je da predočeni Nacrni ustavni amandmani nikako ne može biti konačni tekst.

— bb —

ODGOĐENA USTAVNA DEFINICIJA SR SRBIJE

Dok rasprave o izmjenama hrvatskoga Ustava izazivaju mnoga užbudenja i privlače pozornost javnosti u cijeloj SFRJ, pa i u svijetu, u drugim se republikama rad na prilagođavanju novom ustrojstvu federacije i konstituiranju nacionalnih država odvija sporije i bez mnogo publiciteta. Tako što se SR Srbije tice iz kratke Tanjugove vijesti datirane 16. listopada saznavamo da je na »regionalnom savjetovanju« (nije mu pobliže označen karakter i sastav sudionika) u Titovu Užicu rečeno da će do kraja ove godine biti usvojene samo »dosta ograničene izmene u republikom Ustavu«, a da će »definicija Republike biti data u drugoj fazi ustavnih promjena kada će praktično biti usvojen novi republički Ustav. Promatraći na mnogim stranama pokazuju znatnije upravo prema budućoj definiciji SR Srbije kao višenacionalne republike i države srpskoga naroda, sa specifičnim ustavnim položajem autonomnih pokrajina. Očekuje se da će određene ustavnopravne napore iziskivati i reguliranjem položaja tzv. »uze Srbiju«, jer su se iz općina na tom području više postavljala pitanja kako će biti riješena stanovita »asimetričnost«, s obzirom na to da taj dio Republike — za razliku od pokrajina — do sada nije imao samostalne nadležnosti i organe odlučivanja. Također se očekuje da će Beograd zatražiti i dobiti poseban položaj u Republici. U svakom slučaju, odgadavanje rješenja ovih pitanja svjedoči nastojanju da im se pristupi temeljito, a možda i o želji da se sačekaju i vide iskustva iz onih republika gdje ustavotvorni posao teče brže i s mnogo više rasprava u javnosti.

BARANJA NA PREKRETNICI

Prije dvadesetak dana (HT/24), pišući na ovoj istoj stranici o birokratskom puču u Baranji, mogli smo ustvrditi da »slučaj« sve više prerasta u dogadjaj od značajne političke važnosti i težine za Hrvatsku. Danas, na temelju svega onoga što se unutar i oko baranjske diverzije u međuvremenu zbilje, moramo pak konstatirati da se pokušaj Sime Zorića i njegovih pobočnika razvio do otvorene opore spram najviših državnih i društveno-političkih tijela Hrvatske i u izravni, nesmiljeni sukob baranjske birokratske grupe s beljskim radništvom. Time je, na određen način, ovaj »slučaj« opisan logičan i pun krug o očitovanju vlastite biti: politička diverzija — organski i personalno (Vidović) povezana s cijelim nizom sličnih »slučajeva« po Hrvatskoj — kroz oštar sukob i odmjeravanje između birokratskih i samoupravljačkih snaga iskazala se kao žilav otpor nosilaca statusa quo ne samo samoupravljačima nego i samoupravnim i nacionalnom preporodu Hrvatske u cijelosti!

U tom kontekstu, birokratska vrhuška — Zorić, Čatipović i Čurčić — manje se od drugih, sličnih, razlikuje po tome što bi bila više ili manje nekreativna i bez programa, što preferira interesu »Jelenac« interesima »Belja«, Baranje i Hrvatske, što svoje fotelje voli iznad svega toga zajedno, a za proizvođače-samoupravljače haje kao za lanjski snijeg. Ona će

moupravljača »Belja« da se kao radna organizacija konstituiraju na temelju nedavno usvojenih ustavnih amandmana! U tom pogledu nijihovo je ponašanje nadahnuto slično »superiornom« stavu Centralnog radničkog savjeta lovno-šumskog poduzeća »Jelen« koji odrće samoupravljačima baranjskog pogona tog poduzeća ustavom inače zagarantirano, elementarno pravo da se referendumom izjasne o tome hoće li ili neće ostati u sastavu tog poduzeća, čiji ih je beogradski central od rata novamo »oslabadao« i oslobođila najvećeg dijela dohotka koji su oni ostvarili vlastitim radom!

Iz svega toga očvidno je da Sime Zorić i njegovim pobočnicima u Baranji i izvan nje, nije toliko stalo do ličnosti i smjenjivanja Antona Debrecina s kormila »Belja«, koliko im je — prije i iznad svega — stalo do onemogućavanja realizacije programa razvoja »Belja« i Baranje, kojih je Debrecin i njegova stručna ekipa nosilac. U stvari, Zorić i njegova »pozadina«, osobito ona izvan Baranje, predobro znadu da zacrtanim programom bržeg i uspiješnijeg razvijka »Belja« i Baranje, čija je realizacija već uvelike odmakla, oni gube pozicije a da se za njihove parazitske interese bitno smanjuju izgledi. U tome je ujedno i objašnjenje njihovog žilavog i bezobzirnog otpora kojim se suprotstavljaju novom. Na sreću, upravo u sadržaju novog i snažnom zamahu kojim ga ostvaruju, nerazmjerne je veća snaga i nedostignu prednost baranjskih samoupravljača. One ne ostavljaju sumnje u pogledu ishoda ovog sukoba.

— zl —

ISPRAVAK

U prošlom broju našeg lista, u tekstu druga Tomca potkrala se pogreška koja bitno mijenja smisao dijela njegovog odgovora: u točki I. odgovora, umjesto »autoriziranog«, treba stajati »neautoriziranog«. Molimo čitaoca da to uvaže.

PRAVDA KOJA TO NIJE

U Makarskoj osuđeni na kaznu zatvora mladići koji su na klisuri hrvatske planine nacrtali hrvatski povijesni grb

Nakon što su se petorica mladića iz Brela kod Makarske popela na trista-četiri stotine metara visoku biokovsku Viloviću stijenu koja se izdiže iznad njihova sela te u spomen stote obiljetnice rođenja Stjepana Radića na njoj nacrtali hrvatski grb, o čemu smo već pisali, nastupili su zaprepašćujući događaji. Momčilo Janjetović, načelnik SUP-a u Makarskoj, protiv mladića podnio je prijavu općinskom sugu za prekršaje. U toj prijavi on je hrvatsku zastavu poistovjetio sa »stranačkom oznakom i simbolom«, a za povijesni hrvatski grb napisao je da je »simbol feudalne i buržoaske Hrvatske« kojim se »vrijedaju socijalistički osjećaji građana«. Nakon tih i drugih besprimjernih uvreda što ih je Momčilo Janjetović napisao na račun hrvatskog grba, najstarijeg hrvatskog nacionalnog simbola, bilo je normalno očekivati da će makarski sudac za prekršaje protiv Momčila Janjetovića podnijeti prijavu Okružnom javnom tužilaštvu ili mu barem sam odmjeriti odgovarajuću kaznu. Dogodilo se upravo suprotno. Stipe Stipanović, makarski sudac za prekršaje, pozvao je optužene mladiće pa ih je pitao, valjda potpuno zaboravivši na Brijunski plenum godine 1966:

— Zašto su crtali grb?
— Tko je dao ideju?
— Tko je kupio boju?
— Tko je donio kist?

Međutim, kako su se mladići, unatoč svojoj mladosti, prisjećali Aleksandra Rankovića i milijun i trista tisuća policijskih dosjea u Hrvatskoj, na takva pitanja nisu odgovarali. Tek su se čudom čudili otkud je Momčilo Janjetović pored besprimjernih uvreda na račun hrvatskog grba mogao u prijavi napisati i sljedeće:
»Mnogi mještani Donjih Brela s pravom reagiraju i oni su djelo prijavili i zahtijevaju gonjenje. Njihovim mišljenjem kroz izjave pridružuju se i mnogi drugi građani kao pojedinci i grupno sa ovog područja i s područja općine Makarska, kao i mnogi prolaznici, budući da se 'grb', iako dosta udaljen od magistralnog puta, veoma dobro zapaža.«

Lažne optužbe i osuda

Nitko u Brelima nije prosvjedovao protiv hrvatskog grba na hrvatskoj planini Biokovo. Predsjednik SSRN Brela Ivo Kristić, predsjednik omladine Mario Bartulović i predsjednik Mjesne zajednice Nedjeljko Ribić zajednički su potpisali potvrdu u kojoj kažu da »nisu imali žalbi odnosno prigovora od strane građana Brela zbog nacrtanog hrvatskog grba iznad magistrale u Brelima«. Kasnije se čulo da je prosvjedovao neki slučajni, ili ne baš slučajni, prolaznik »iz unutrašnjosti«. Osim toga prolaznika čulo se da sebi u brudu nešto mrmljuju i dvojica-trojica unitarista. Njih je eto, Momčilo Janjetović poistovjetio s građanima Brela. Kao što smo već pisali, Stipe Stipanović je petoricu mladića plašio i s makarskom »Šumarijom«, koja, navodno, zbog hrvatskog grba na Viloviću stijeni traži najamninu od 10.000 dinara na dan. Naravno, nije zaboravio spomenuti da konačnica ne ovisi o njemu, nego o volji »viših foruma«, on jednik mora čuvati svoju službu. U bogobojaznom strahu od Momčila Janjetovića i »viših foruma«, ili možda od utvara koje ga opsjedaju, Stipe Stipanović donio je sljedeće rješenje:

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
OPĆINSKI SUDAC ZA PREKRŠAJE
MAKARSKA
Broj: 1416/71
Makarska, 13. IX 1971.

Općinski sudac za prekršaje Makarska, nadležan u smislu propisa čl. 56. i 70. Osnovnog zakona o prekršajima, rješavajući u prekršajnom postupku protiv okrivljenih ŠOŠIĆ BOŽIDARA — DARKA sin Ante, ŠOŠIĆ IVICE sin Mije, ŠOŠIĆ JORDANA sin Joze, ŠOŠIĆ DAVORINA sin Krunkoslava svih iz Brela Donji i PERVAN ZDRAVKA sin Ivana iz Čitluka, zbog prekršaja iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, donosi na osnovnu propisu čl. 127. Osnovnog zakona o prekršajima

RJESENJE

1. Okrivljeni ŠOŠIĆ BOŽIDAR zv. Darko sin Ante rođen 1937. u Brelima Donjim, gdje stalno i prebiva
2. Okrivljeni ŠOŠIĆ IVICA sin Mije rođen 1949. u Brelima Donjim, gdje stalno i prebiva
3. Okrivljeni ŠOŠIĆ JORDAN sin Joze rođen 1949. u Makarskoj, sada sa stalnim prebivalištem u Brelima Donjim.
4. Okrivljeni ŠOŠIĆ DAVOR sin Krunkoslava rođen 1949. u Brelima Donjim, gdje stalno i prebiva
5. Okrivljeni PERVAN ZDRAVKO sin Ivana rođen 1943. u Čitluku, gdje stalno i prebiva.

KRIVI SU

Što su dana 22. VIII 1971. na demonstrativan način na jednoj prostranoj litici — kamena u Brelima Donjima nacrtali »Hrvatski grb« promera 2 x 2 m bez petokrake zvijezde i drugih socijalističkih oznaka određenih Ustavom Socijalističke Republike Hrvatske, što je izazvao veliki revolt kod stanovništva ovog kraja, kao i mnogih turista i prolaznika, jer se isticanjem takovih simbola bez socijalističkih oznaka u pravilu vredaju socijalistički osjećaji građana, koji su vezani uz tekovine NOB-e hrvatskog naroda.

Okrivljeni su time počinili prekršaj iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, pa se na osnovu propisa čl. 3. st. 1. t. 1. spomenutog zakona

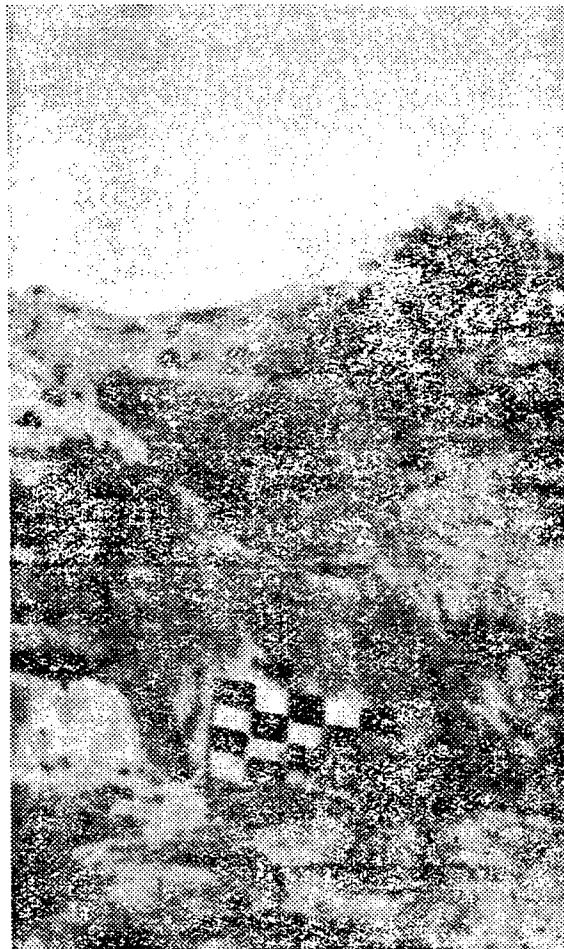
KAZNJAVA U

KAZNOM ZATVORA svaki po 30 dana

Okrivljeni se trebaju u roku od 3 dana nakon pravomoćnosti ovog rješenja javiti Suci za prekršaje SO-e Makarska radi izvršenja kazne zatvora. Ukoliko se okrivljeni u ovom roku sami ne javi radi izvršenja kazne zatvora, naredit će se privodenje na njihov trošak.

OBRAZOZJE:

Stanica javne sigurnosti Makarska pod brojem 4-400/71 od 24. VIII 1971. stavila je zahtjev za gonjenje protiv okrivljenih Šošić Božidara, Šošić Ivice, Šošić Jordana, Šošić Davora i Pervan Zdravka, zbog prekršaja opisanog u dispozitivu ovog rješenja.

Hrvatski grb na Viloviću stijeni

U vezi sa izloženim provoden je dokazni postupak saslušanjem okrivljenih koji u svojim iskazima priznaju da su počinili gore navedeno djelo, pa su takođe djelem počinili prekršaj iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Okrivljeni su počinili prekršaj iz navedenog propisa, jer je njihovo djelo protiv Ustavno, jer je Ustavom Socijalističke Republike Hrvatske propisan oblik hrvatskih nacionalnih simbola, zastave i grba i oni pored povijesnih nacionalnih obilježja imaju i socijalističke oznake, u prvom redu petokraku zvijezdu. Na njima je obilježen nacionalni i klasni karakter naše revolucije i sadašnjeg društvenog uređenja. Prema tome zastava ili grb bez propisanih socijalističkih oznaka ne predstavlja nacionalne simbole današnje socijalističke i samoupravne Hrvatske. Istinjanjem takovih simbola bez socijalističkih oznaka, vredaju se u pravilu socijalistički osjećaji građana, osjećaji vezani uz tekovine Narodno ostobodilačke borbe hrvatskog naroda, a upravo ti osjećaji uz nacionalne prestavljaju zaštitni objekt prekršaja iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.

Izlaganje zastave ili grba bez socijalističkih oznaka samo po sebi nije zabranjeno i ne predstavlja navedeni prekršaj, ovo pogotovo ne u situaciji kada se takovi simboli ističu kao sastavni dio nacionalnih obilježja, narodne nošnje, folklora, u sklopu povijesnih oznaka, kao i muzealni eksponati i t.d. ali svako drugo neobičajeno demonstrativno ili provokativno javno isticanje takovih simbola bez socijalističkih oznaka predstavlja navedeni prekršaj, pa se takovom radnjom nastoji kod građana stvoriti antisocijalističko raspoloženje, raspoloženje protivno bratstvu i jedinstvu. Upravo povodom takovog slučaja Izvršni komitet CK SKH na svojoj sjednici od 6. X 1969. takođe je zauzeo stav da je isticanjem zastave ili grba bez socijalističkih oznaka u pravilu nedopustivo i zabranjeno, a i mnogi republički rukovodnici među kojima drugarica Savka — Kučar Dapčević i Mika Tripalo u svojim govorima više puta su se također izjasnili da je

isticanje takovih simbola politički štetno i zabranjeno.

Isticanje takvog grba je demonstrativno i provokativno po tome što je istaknut na jednoj prostranoj litici-kamenu iznad Jadraške magistrale u Brelima Donjim u dimenzijama 2x2 m bez petokrake zvijezde i drugih obilježja.

Okrivljeni su pozivani i upozorenji da grbu nadodaju Ustavne propisane socijalističke oznake, ali su oni to odbili, zbog toga ih je sudac za prekršaje, za gore navedeno djelo proglašio krivim i odmjerio im kazne zatvora, svakome po 30 dana, uzimajući u obzir težinu djela i imovne prilike okrivljenih i okolnosti pod kojima su djelo počinili.

Kod odmjeravanja kazne okrivljenima sudac za prekršaje kod okrivljenih nije našao olakotni, a niti otvoreni okolnosti.

Protiv ovog rješenja okrivljeni i podnosioc zahtjeva za prekršajno kažnjavanje imaju pravo žalbe Republičkom vijeću za prekršaje SRH Zagreb u roku od 8 dana nakon primjeka ovog rješenja. Žalba se podnosi pismeno ili se daje usmeno na zapisnik sucu za prekršje koji je donio ovo rješenje. Žalba je oslobođena takse.

SUDAC ZA PREKRŠAJE:
Stjepan Stipanović

O TOME OBAVIJEST:

1. Okrivljenima
2. Stanici JS Makarska
3. Okružnom javnom tužilaštvu Split
4. Općinskom javnom tuž. Makarska
5. Općinskom komitetu SKH Makarska

Tko vrijedi socijalističke osjećaje građana

Istod ljudskog dostojanstva bilo je osvrati se na prijavu koju je protiv petorice mladića podnio Momčilo Janjetović. O gramatičkoj i stilističkoj pa i pravnoj nepismenosti osude što ju je napisao Stipe Stipanović ne treba reći ni slova, ona je i previše očita. Da li zbog političke nepismenosti ili poradi nekog drugog razloga, zasad neodgovetljivog, Stipe Stipanović piše da su se Savka Dabčević i Mika Tripalo u svojim govorima više puta »izjasnili da je isticanje takvih simbola (misli se zastave i grba bez socijalističkih simbola — op.) politički štetno i zabranjeno.« Tako nešto Savka Dabčević i Mika Tripalo nikada nisu rekli, a niti su to mogli reći, jer su dovoljno svjesni činjenice da socijalistička revolucija bilo kojeg naroda u sebi nužno i nezaobilazno integrira povijesne vrijednosti, spoznaje, iskustva i povijesne simbole tog naroda. Ako to nije tako, onda se ne može govoriti o socijalističkoj revoluciji, ali se može govoriti o nečemu drugom. To drugo, čini se, hoće da nam nameće Momčilo Janjetović i njegov bogobojazni Stipe Stipanović, koji je bez mnogo kolebanja napisao da je ucrtavanje hrvatskog grba na klisuru hrvatske planine izazvalo »veliki revolt kod stanovništva ovog kraja, kao i mnogih turista i prolaznika«. Valjda Stipe Stipanović pod »stanovništvom ovog kraja« razumijeva Momčila Janjetovića, koji nije smatrao potrebnim da na Dan ustanka naroda Hrvatske, 27. srpnja o.g., izvjesi hrvatsku zastavu na Stanici javne sigurnosti u Makarskoj. Njegov postupak je Makarane ogorčio, ali ih nije začudio, jer im valjda nije bilo nepoznato da je za Momčila Janjetovića hrvatska zastava »stranačka oznaka i simbol«. Makarane nije zaprestila ni činjenica da zbog neisticanja hrvatske zastave nitko iz Stanice javne sigurnosti nije bio pozvan na javnu odgovornost. Izgleda da su oni silom prilika navikli na takve stvari. Uvjek se nađe netko nepozvan da »stati i braniti« njihove socijalističke osjećaje. U posljednje vrijeme među najaktivnije »branitelje« socijalističkih osjećaja građana spada Ante Nemčić, poslovoda prodavaonice prehrane poduzeća »Primorje«. Kad je početkom lipnja ove godine Ogranak Matice hrvatske u Makarskoj postavio na spomenik fra Andrije Kačić-Miošiću lovoru vrijenac s crveno-bijelo-plavom vrpcom na kojemu je pisalo: STARCU MILOVANU — MATICA HRVATSKA. Ante Nemčić je načinio nekoliko mještana izgazio vrijenac nogama, a hrvatsku trobojnici poderao, jer je tobožna bila nagorena pa bi svojim izgledom mogla smetati turistima. Taj je isti Ante Nemčić na Kačićevom trgu u Makarskoj na štandu svoga poduzeća razlupao sve hrvatske grbove (5-6 komada), koji su se prodavali kao suveniri. Umjesto da potakne pitanje njegove disciplinske i kaznene odgovornosti, direktor »Primorje« Ante Pordan naredio je da se hrvatski grbovi povuku iz prodaje. To isto poduzeće upotrebljava papirnate vrećice za pakiranje prodane robe na kojima piše: PRIMORJE — TRGOVINSKO PREDUZEĆE NA VELIKO I MALO — MAKARSKA. Na vrećicama se nalazi i crtež raznih uzoraka robe s čiriličnim natpisima: kafa, čaj, đzem, pivo itd. Tko zna, možda Ante Pordan misli da tim vrećicama brani socijalističke osjećaje građana!

Svojedobno je predsjednik Tito jasno i nedvosmisleno rekao: »Riječ narodnooslobodilačka borba bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kad ona ne bi, pored općejugoslavenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice.« U Makarskoj stanoviti pojedinci uporno nastoje dokazati suprotno, pa treba već jednout jasno reći da se vrijedanjem i uništavanjem hrvatskih povijesnih simbola vrijedaju »socijalistički osjećaji građana i osjećaji vezani uz tekovine NOB hrvatskog naroda«.

Bruno Bušić

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (4)

REALNI PROFITI NA FIKTIVNIM ULOZIMA

»HRVATSKI TJEDNIK« prvi temeljito upoznaje javnost s nalazima SDK o uvjetima kreditiranja na primorskom području SR Hrvatske

Područje Dubrovnika

— »Hoteli — Korčula« (u sastavu »Progres« Beograd) imaju ugovorene kredite uglavnom s Beogradskom udruženom bankom, Privrednom bankom Beograd i »Poljobankom« Beograd. Pod najnepovoljnijim uvjetima ugovoren je kredit u iznosu od 1,5 milijuna sa Beogradskom udruženom bankom, i to sa 8% redovne kamate i rok otplate 11 godina. Obveza prodaje deviznih sredstava po spomenutom kreditu iznosi 200.000 USA \$ do 1. 5. 1970., a od 1970. do 1982. godine čitava retenciona kvota, ali najmanje 20.000 USA \$ godišnje.

— Slični uvjeti se odnose i na kredit ugovoren između ugostiteljskog poduzeća »Hober« Korčula i Jugoslavenske investicione banke Beograd, jedino što redovna kamatna stopa iznosi 6% umjesto 8%.

— Ugostiteljski i školski centar Dubrovnik ima ugovorene kredite još u 1965. godini u manjim iznosima pod vrlo povoljnim uvjetima (kamata 1% rok otplate 30 godina — Privredna banka Zagreb), a noviji krediti ugovoreni su uz uvjete koji su dosta nepovoljni za poduzeće, jer se mora odreći cijekoplano planiranih deviznih efekata koje će ostvariti.

»Poljobanka« Beograd odobrila je spomenutom poduzeću kredit u iznosu od 56,4 milijuna dinara. Redovna kamatna stopa iznosi 5% dodatna 3%, povećana dodatna anticipativna 2,5%, s rokom otplate 25 godina. Međutim, po ovom kreditu ugovoren je obveza prodaje deviznih sredstava u iznosu od 10,5 milijuna USA dolara, a to nisu jedine obvezе prodaje deviza poduzeća.

— Hotelsko turističko poduzeće »Dubrovnik« uložilo je u osnovna sredstva u razdoblju od 1965. — 1970. iznos od 267 milijuna dinara.

Ulaganja su vršena uglavnom iz tudišnjih izvora sredstava. Kao kreditor najčešće se pojavljuje Poljoprivredna banka Beograd, međutim, davaoca kredita ima više. Struktura kredita je slijedeća:

— krediti od banaka iz područja Republike Hrvatske	8,8 milijuna
— krediti banaka iz drugih republika	191,3 milijuna
— krediti radnih organizacija preko banaka	53,4 milijuna
— krediti radnih organizacija	2,1 milijuna
— komercijalni krediti	0,8 milijuna

Najnepovoljniji uvjet u cijelini, za poduzeće predstavljaju obvezе prodaje deviznih sredstava po službenom kursu. Od 1970. do 1996. godine te obvezе su ugovorene u iznosu od preko 36 milijuna dolara.

Neke kredite poduzeće je dobivalo pod vrlo povoljnim uvjetima gledajući visinu ugovorenne kamatne stope i roka vraćanja kredita. Tako je od Poljoprivredne banke Beograd dobio kredit u iznosu od 20,9 milijuna dinara sa kamatnom stopom 0,5%, i rok vraćanja 8 godina, i uz odgovarajuće obvezе prodaje deviza (sredstva iz posebnog aranžmana sa »Agrotehnikom« Ljubljana).

— Hotelsko poduzeće »Cavtat« takođe je karakteristično po intenzivnim ulaganjima u osnovna sredstva. U razdoblju od 1965. — 1970. godine financiranje investicija vrši se u cijelini iz tudišnjih izvora sredstava.

Jugoslavenska investiciona banka Beograd (učešće i »Generaleksporta«) odobrila je poduzeću kredit u iznosu od 31 milijun dinara u 1967. godini, za izgradnju hotela »Albatros« uz 8% kamata i rokotplatu 12 godina. Ovakvi uvjeti su sami za sebe dovoljno nepovoljni za privrednu organizaciju i bez posebnih uvjeta kojih su takođe ugovorani (prodaja deviza i drugi).

Druzi kredit spomenute banke (iz sredstava banke i »Generaleksporta«) iz 1970. godine, u iznosu od 132 milijuna, za izgradnju hotela »Kiparis« i »Albatros II« odobren je uz 5% redovne kamatne stope, na rok otplate 25 godina i jasno odgovarajuće obvezе prodaje

deviza (19 milijuna dolara do 1980.). Međutim, po ovom kreditu ostvaruje banka i pravo naplate 3% dodatne kamate 2,5% anticipativne povećane dodatne kamate. Slični osnovni uvjeti karakteristični su za skoro sve kredite ugovorene u 1969. i 1970. godini. Međutim, pribavljanje sredstava za investicije u poduzeću »Cavtat« povezano je s nizom posebnih uvjeta, čiji pregled se daje u drugom dijelu informacija.

Treba naglasiti da poduzeće nije u stanju redovno podmirivati obvezu po kreditima iz ostvarenih finansijskih rezultata poslovanja. U 1968. godini negativna razlika između raspoloživih sredstava i spomenutih obvezu iznosila je 583 hiljade, a u 1969. godini 395 hiljada. Takođe treba naglasiti da poduzeće koristi značajne kredite i za financiranje obrtnih sredstava, što takođe povećava troškove poslovanja u cijelini.

Oročavanje sredstava

Oročavanje sredstava u posljednje vrijeme naglo raste što bi u načelu bilo pozitivno kad ne bi privreda bila u tako nepovoljnom finansijskom stanju u kakvom se sada nalazi. Iz toga proizlazi da je oročavanje vršeno u pretežnom broju slučajeva prisilno. Podaci ukazuju da je stanje oročenih sredstava, krajem 1969. u odnosu na kraj 1968. godine u privrednim organizacijama ugostiteljstva na području SR Hrvatske, poraslo čak za 223%, dok porast kod ugostiteljskih privrednih organizacija za smještaj iznosi čak 1948%. Podaci o stanju oročenih sredstava na 30. IX o. g. u odnosu na isti dan prešle godine pokazuju u ugostiteljstvu porast za 59%, a u ugostiteljskim privrednim organizacijama za smještaj za 56%.

Odobravanje kredita su banke, naročito neke, u najvećem broju slučajeva uvjetovale oročavanjem sredstava bez obzira na to da li poduzeće — investitori raspolažu slobodnim sredstvima ili ne, što je i očito ukoliko se traži dugoročni kredit.

Poduzeće »Jelsa« dobito je dio sredstava od »Genexa«, kao ulog za zajedničko poslovanje na rok od 10 godina s tim da se nakon toga roka dalje odluči o eventualnom ponovnom investiranju. Na temelju tog uloga »Genex« je dobio znatne beneficije i prava kao suučaša. Ostala sredstva dano je »Genex« kao kredit preko Investiciono-komercijalne banke iz Splita koja je usmeno zatražila oročavanje »Genexovog« uloga što je i izvršeno na 25 godina uz 6% kamata. Potrebna sredstva za investicije dana su od »Genexa« i splitske banke putem kredita. Iz ovog primjera se očito vidi da je »Genexov« ulog bio fiktivan jer su oročavanjem praktično »Genexu« vraćena sredstva a on ih je uključio u kredit koji je posredstvom splitske banke dao poduzeću.

Jugoslavenska poljoprivredna banka iz Beograda neričiće i druge banke nisu se zadovoljavale da na oročavanje navode samo investitore već su ugovorima o kreditu uvjetovale da investitori osiguraju da i izvodači radova pa čak i isporučici opreme oročene sredstva u visini od 10% — 20% iznosa svake obračunske situacije.

Posebice treba istaći praksu Jugoslavenske poljoprivredne banke iz Beograda koja je u velikom broju slučajeva odobravala kredit i za iznose 10% garantnog pologa za investicije. Ti su iznosi izdvajani na posebne račune kod SDK i ponovno ulazili u bančin kreditni potencijal za kratkoročno poslovanje. Banka je nadalje uvjetovala da se na ta sredstva, nakon što budu slobodna, sklopi ugovor o njihovom oročavanju. Primjeri poduzeća »Dubrovnik« iz Dubrovnika i »Brodokomer« iz Rijeke pokazuju da je banka tražila oročavanje iznosa koji po visini odgovara iznosu 10% garantnog pologa koji je takođe ušao u iznos odobrenog kredita. U pojedinim slučajevima banka nije spomenutim poduzećima omogućila da iznose 10% garantnog pologa, koji su kao depozit bili preneseni kod nje, upotrijebe za pokriće prekoračenja već je odobravala nove kredite.

Od ostalih banaka jedino je Privredna banka iz Zagreba tražila od poduzeća »Veruda« iz Pule da garantni polog privremeno deponira u njezinu korist.

Izneseni primjeri orločavanja sredstava kad se istovremeno traži dugoročni kredit, orločavanje određenog iznosa prilikom isplate izvodačima radova iz sredstava odobrenih kredita i orločavanje garantnog pologa, naročito kad je i za njega dobiven kredit, ukazuju na to da poduzeća — investitori primaju, u stvari manje kredita nego što se navodi u ugovorima o kreditu, ta sredstva poduzeća uopće ne koriste a plaćaju kamatu, s druge strane, banke na čitav iznos kredita dobivaju regres za nižu kamatu, a orločena sredstva ponovo ulaze u njihov kreditni potencijal, plasiraju se i donose banci kamate. Na taj način banke za svoje plasmane postižu kamatu koja nadmašuje zakonom propisanu granicu.

Utjecaj na izbor poslovnog partnera

Dobivanje finansijskih sredstava za investicije bilo je vrlo često povezano s izravnim ili posrednim utjecajem na poslovne odnose investitora.

U finansijske aranžmane banaka i ostalih ulagača s investitorima uključivala su se izravno ili posredno i druga poduzeća što je imalo za posljedicu da investitori nisu nezavisno odabrali poslovne partnerne.

Kako praksa i postupci pojedinih banaka mogu posredno utjecati na izbor dobavljača pokazuje primjer poduzeća »Dubrovnik« iz Dubrovnika kojem su u 1969. godini dobavljali za inozemna žestoka pića i cigarete bili »Brodokomer« iz Rijeke i »Prehrana« iz Ljubljane dok je u 1970. godini dobavljač bio samo poduzeće »Prehrana«. Razloge treba tražiti u praksi banaka jer riječka filijala Jugoslavenske banke za vanjsku trgovinu nije prihvaćala platne naloge »Dubrovnik« koji su izdavani na teret njegovih deviznih sredstava na koje ima pravo po statusu »pretežnog izvoznika« već je zahtijevala da se plaćanje izvrši iz deviznih sredstava retencione kvote poduzeća koja su, međutim, ugovorima po kreditima već unaprijed rezervirana za prodaju kreditorima. Ljubljanska banka je prihvaćala spomenute platne naloge ne ulazeći u ocjenu porijekla deviznih sredstava. Na taj način »Prehrana« iz Ljubljane istisnula je »Brodokomer« iz Rijeke.

Posredan utjecaj na izbor izvodača radova vršile su banke spomenutom obvezom orločavanja sredstava izvodača radova.

Mnoga poduzeća, koja se samo vlastitim sredstvima ne bi mogla uključiti u kreditiranje ili ulaganje sredstava, povezuju se s bankama i na taj način obvezuju investitore na poslovni odnos. Biro za konstrukciju i razvoj »Union« iz Beograda kreditiralo je poduzeće »Dubrovnik« iz Dubrovnika i »Podgoru« iz Podgorice za izgradnju hotelskih kapaciteta i ugovorom postaje nosilac izgradnje kreditiranog objekta. Za kreditiranje poduzeća »Dubrovnik« »Union« je finansijska sredstva pribavio ugovorom o kreditu s Investicionom bankom iz Sarajeva koja je, između ostalog, uvjetovala davanje sredstava dobivanjem deviza na otkup i uplate u kreditni fond što je »Union« pretežno prevadio na teret investitora. Osim toga, ugovorom se precizira da će »Union« i banka sporazumno odabrati izvodača radova za kreditirane objekte. Poduzeće »Dubrovnik« je dobilo investicioni kredit od poduzeća »Progress« iz Beograda a istodobno je sklopljen i ugovor o poslovno-tehničkoj suradnji prema kojem je »Progress« postao dobavljač uvozne opreme, kuhinja, klimatizacije, uvoza inozemnih cigareta i pića, foto materijala i svenijera. Ugovorom o poslovno-tehničkoj suradnji poduzeće »David Pajić« iz Beograda obavezuje se da će sudjelovati u financiranju izgradnje hotelskih kapaciteta bivšem poduzeću »Lapadu« iz Dubrovnika (sada »Dubrovnik«) a jedan od uvjeta je da se svi radovi na izradi dizalica povjeri »Davidu Pajiću«. Zanimljivo je slučaj poduzeća »Putnik« Beograd koje je kreditiralo poduzeće »Jedinstvo« iz Zadra a u ugovoru o kreditu se navodi da je dobio kredit od Privredne banke, Beograd i plasiralo ga u svoje ime uz uvjet da se »Putniku« kao turističkoj agenciji stavi na raspolaganje dio izgrađenih hotelskih kapaciteta. Otkup deviza po ovom ugovoru vrši se u korist Privredne banke iz Beograda. Turistička agencija »Kvarner-express« iz Rijeke potpisala je ugovor sa Zajednicom hotelsko-ugostiteljskih poduzeća »Adria-turist« iz Rijeke (8 članova) o plasiranju inozemnog kredita preko Jugoslavenske banke za vanjsku trgovinu koja se pojavljuje i kao garant. Ugovorom je »Kvarner-express« dobio isključivo pravo prodaje izgrađenih kapaciteta, vršenja agencijских poslova, prodaje svenijera i mjenjačku službu. U tu svrhu poduzeća članovi dužni su u novim objektima osigurati odgovarajuće prostorije.

HRVATSKA U ZRCALU INOZEMNOG TISKA

LONDONSKI THE ECONOMIST O NAMA

»Engleska je poput Rusije, svijet za sebe. Slabo je tko poznaje. Otok. Trojednica na otoku.« (A. G. Matos)

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske još je uvijek za Europske s kontinentom — »Otok. Treba ipak primijetiti da Europa prilično griješi kad svu izvornost anglosaksonskog duha i djelovanja jednostavno označuje »svijetom za sebe«, te tako, pod izgovorom nemogućnosti razumijevanja, ostaje u pospanosti svog kontinentalnog duhovnog kruga.

Mi držimo potrebnim, nakon što smo — stazom Matosa — prošetali stranicama dvaju francuskih listova, prijeći La Manche, ili kako ga Englezi zovu Channel, i ogledati se u stranicama listova gordog Albiona. Napustit ćemo iskričavost francuskog duha i zaći u svijet anglosaksonske trijestrnosti. Iskustvene spoznaje i uljedene nepristranosti.

Od Supilovih vremena zanemarismo mi Hrvati tu veliku »Četverojeđnicu« (Engleska, Wales, Škotska i — još uvijek — Sjeverna Irska). Hrvate je razbacala potlačenost i nevolja po svem svijetu, ali u Ujedinjenom Kraljevstvu ih je ponajmanje.

Čekaviti bi zato bilo da je »naša stvar« slabo ili nikač poznata na obalama Temze. To bi barem »opravdalo« naše nepoznavanje te domovine zapadne demokracije i »common sensea« (zdravog prosudivanja). Naša je bojazan ipak neosnovana: u »Četverojeđnicu« se zna za Hrvatsku, za njene borbe i nastojanja.

Odlučili smo zato danas prozborti koju oписанju britanskog tiska o nama. Izabrali smo u tu svrhu jedan od listova koji se sustavno bave praćenjem zbivanja na našim stranama.

Londonski tjednik THE ECONOMIST

Jedan od najuglednijih listova u svijetu, londonski gospodarsko-politički tjednik The Economist, svojom se znanstvenom ozbiljnošću i dokumentiranošću članaka izvrstava u sam vrh svjetskih gospodarskih i političkih izvještajnika.

The Economist izlazi u otpriklike sto tisuća primjeraka svake subote. Njegovi su čitatelji većinom gospodarstvenici iz čitavog svijeta — iz svih blokova i izvan blokova — i općenito svjetski politički i gospodarski moćnici. I zbog toga nas zanima što i kako o nama piše The Economist.

Zadnjih nekoliko godina taj londonski tjednik sustavno prati, u svoje dvije rubrike: International Report (Međunarodni izvještaj) i Business (Poslovni), događaje u Hrvatskoj i Jugoslaviji, donoseći, bez potpisa, izvještaje svog »istočnoeuropskog dopisnika« ili jednog od svojih urednika.

»Prikaz Jugoslavije« Chrisa CVIICA

The Economist od 21. kolovoza ove godine donio je »specijalan prikaz« političkih i gospodarskih prilika u Jugoslaviji (1). Pisac ovog prikaza s naslovom »Drugi put«, g. Chris CVIIC (u daljnjem tekstu Ch. C.), jedan je od urednika tjednika The Economist. Na 44 stranice taj prikaz donosi 22 stranice teksta i slikovnih priloga, te 22 stranice oglasa gospodarskih organizacija, banaka i poduzeća vanjske trgovine iz Jugoslavije.

Prikaz Ch. C-a predstavlja pravu gospodarsko-političku studiju o Jugoslaviji. Obaviještenost i shvaćanje činjenica osnovna su značajka ovog prikaza i sveg pisanja The Economist o nama. Načelo »audiantur et alterae partes« (neka se čuju i druge strane) i poštivanje činjenica temeljne su odrednice The Economistova pišanja uopće.

Mi ćemo ponastojati, u recima koji slijede, prikazati ovo pisanje kroz tri minute i posebice se osvrnuti na kolovožni prikaz »Drugi put« Ch. C-a. The Economistovi članci su jasni, nepristrani i zasnovani na činjenicama. Mi se ne moramo složiti baš sa svim tumaćnjima i zaključcima The Economistovih članaka, ali to ne umanjuje naše poštivanje mišljenja pisca članka.

»Vizionari devetnaestog stoljeća«

Kolovožni prikaz Ch. C-a objašnjava čitateljima The Economist postanak jugoslavenske ideje u 19. stoljeću u Hrvata: »Vizionari devetnaestog stoljeća poput Đakovačkog biskupa Strossmayera« bili su oni koji su »sanjali o stvaranju Jugoslavije. »Ali, zahvaljen tom vizijom, oni nisu izmjerili poteskoće koje u obilju stoje pred svakim onim tko se usudi zanijekati jednu od svjetskih granica« (2).

Shvaćajući i prihvatajući činjenicu različitog povijesnog, uljudbenog i političkog određenja nacijā u Jugoslaviji, The Economist stvara osnovu za razumijevanje zbivanja u poslijeratnoj, socijalističkoj i samoupravljačkoj Jugoslaviji.

Samoupravljanje — smrtni neprijatelj birokratskog sustava

Samoupravljanje kao izvorni gospodarski i društveni sustav u Jugoslaviji igra »sigurno veoma značajnu političku ulogu « borbi ne samo protiv krutog središ-

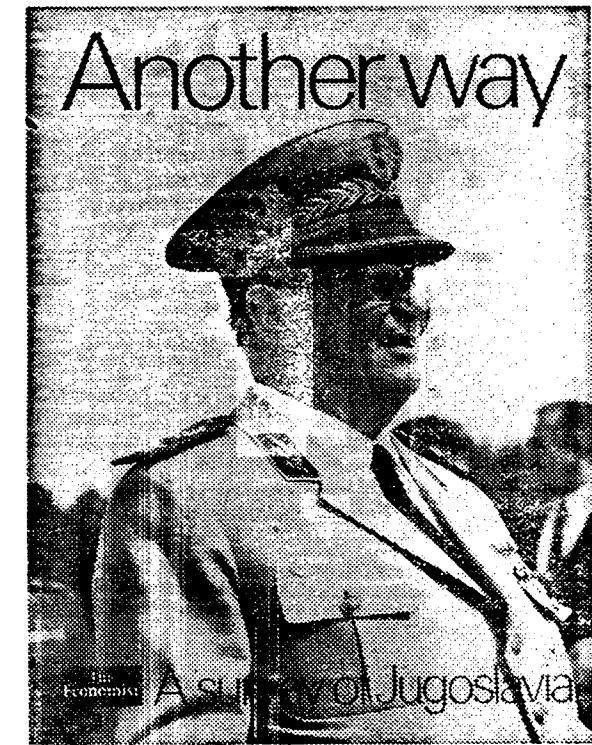

Avangardno značenje X. sjednice CK SK Hrvatske za čitateljima The Economist. Shvatiti tu sjednicu kao pokretački dogodaj za ustavnu i političku reformu, taj londonski tjednik piše u svibnju ove godine da se »predsjednik Tito bori oštrot protiv svojih konzervativaca za reformu koja bi mogla promijeniti budućnost Jugoslavije«. Jer, ako ustavna reforma uspije, »Jugoslavija će postati slobodnija nego što jest, ili što je bilo koja komunistička zemlja ikad bila«, a »predsjednik Tito će ući u povijest kao prvi komunistički prvak koji je okrenuo trend, koji je, čini se, više od pola stoljeća išao u samo jednom pravcu, i koji je to učinio a da nije žrtvovao nezavisnost svoje zemlje ili vratio natrag tvornice kapitalistima.«

Znajući za žestoku borbu koju vode snage reforme, The Economist bilježi svibnja ove godine: »Čitav potpovrat bi mogao još uvijek propasti, premda je mnogo manje vjerojatno da bi se to propadanje moglo odigrati na neki dramatični način; više je vjerojatno da bi se taj neuspjeh odvijao u polaganim stupnjevima obeshrabrujućeg odgadanja. Ali, premda je »stari sustav podjednako i nedjelotvoran i nepopularan, napuštanje tog sustava nije se pokazalo laganim. U Srbiji osobito, oni ljudi koji su za promjenu, veoma se muče da bi za sobom povukli svoje konzervativnije i nacionalističke drugove« (3).

»Puška iza svake stijene«

U toj borbi, ističe londonski tjednik, predsjednik Tito nastoji »uvjeriti skeptični vanjski svijet, na Zapadu jednako kao i na Istoku, da postoji vlastitost jugoslavenskog socijalističkog puta: da tržni socijalizam, samoupravljanje i nesvrstanost nisu sinonimi kapitalizma koji se uvlači, anarhije i oportunizma« (4).

Naslovna stranica »Prikaz Jugoslavije« Chrisa CVIICA

Nema za Jugoslaviju opasnosti sa Zapada, smatra Ch. C. Zapadni državnici pokazuju »brigu za budućnost Jugoslavije... Oni to ne čine zato što bi gajili nade o kapitalističkoj Jugoslaviji koja bi se pojavila poslije Tita, nego zato jer ne postoji vidljiva ni privlačna alternativa za njegovu vrstu razumno stabilne i iskrene nesvrstane Jugoslavije u tom nemirnom dijelu svijeta« (5).

Zemlje Varšavskog ugovora, naprotiv, — piše Ch. C. — upleću se u političke prilike u Jugoslaviji, želete više prouzročiti određene »unutrašnje političke intrige« negoli »vanjske vojne pritiske«. Te zemlje nazivaju samoupravljački sustav »anarho-sindikalizmom«.

Pred vanjskom opasnošću Jugoslavija je — nastavlja Ch. C. — uspostavila sustav opće narodne obrane i formirala republičke teritorijalne armije. Jugoslavija se tako priprema, piše Ch. C., na »decentralizirani rat, u kojem bi svatko branio Jugoslaviju braneci svoju vlastitu republiku, svoj grad, svoje selo«. Tako će »radnici, školarci i umirovljeni stariji ljudi braniti svoju zemlju samo ako se ne osjećaju otuđeni od njenih ustanova, a osobito od njenih oružanih snaga« (6).

»Avangardna X. sjednica«

Nasljede staljinizma čvrstih je korijena ne samo u gospodarstvu nego i u političkom životu uopće. Najjačje značenje tog krupnog političkog dogodaja i otpor koji mu pružaju »konzervativni Žankovi prijatelji u Beogradu« (7). The Economist je pod naslovom »Konzervativci se okomljaju na Hrvate« donio objektivni prikaz »slučaja Žanko« u njegovom vremenskom i političkom okružju (8).

Što čitatelji najuglednijeg britanskog gospodarsko-političkog tjednika saznaju o Hrvatskoj i Jugoslaviji

»Hrvatski narodni pokret«

O X. sjednici CK SK Hrvatske i o »hrvatskom našrom pokretu« (23) The Economist je pisao od samih početaka. U jeku »Zagrebačkog proljeća« londonski je tjednik isticao da je demokratsko odusevljenje »osobito jako u Hrvatskoj, relativno liberalni pravci koje uživaju, čini se, istinsku popularnost« (24). Ti političari su stekli popularnost »napadajući pretjerani centralizam u politici i gospodarstvu« i »oni su sada heroji za svoj vlastiti narod. To je osobito istina za čovjeka poput Staneta Kavčića, slovenskog predsjednika vlade... i Miku Tripala, bivšeg partijskog prvaka u Hrvatskoj i sada jednog od predstavnika svoje republike u kolektivnom Predsjedništvu u Beogradu«. Tripalovo beskompromisno zastupanje gospodarskih probitaka Hrvatske — tvrdi se — pribavilo mu je mnogo ogorčenih neprijatelja, »ali kod kuće ono mu je steklo naziv najpopularnijeg hrvatskog političara nakon čuvenog seljačkog prvaka Stjepana Radića, koga je jedan srpski zastupnik ubio u beogradskom parlamentu 1928.«.

U novom političkom ozračju minulog proljeća »hrvatske domoljubne pjesme pjevale su se po javnim restoranima«, gdje se samo prije godinu dana »na takvo što mrštilo« (25), i ne samo mrštilo..

Beskompromisni hrvatski studenti

Početak i znak hrvatskog narodnog entuzijazma bili su izbor Ivana Zvonimira Čička za studenta-prorektora (26) i »dramatični travanski sastanak na zagrebačkom Sveučilištu gdje su studenti ustoličili novo vodstvo koje uključuje i izvanpartije i čak praktične katolike«, biće. The Economist početkom svibnja ove godine.

Ch. C. upotpunjuje ovu sliku: Nakon kraće oporbe izboru studenta-prorektora »najviše partijsko vodstvo odlučilo je prihvati neizbjegno i ne postavljati više zaprekā na stazu mlađom studentu-prorektoru«. Odlučni studentski »novi pravci, podržani od svojih oduševljenih članova, vrše sada pritisak na svoje starije rukovoditelje, koji su u sve većoj neprilici, da ubrzaju ostvarenje različitih političkih i društvenih reformi. Ali ove mlade Hrvate sumnjiče u Beogradu i Ljubljani, jer njihovi zahtjevi imaju malo što s anarhizmom i novom ljevicom. Njihovo beskompromisno podržavanje gospodarskih i političkih zahtjeva hrvatskih prvaka označuje se u Beogradu kao nacionalizam. Hrvatski studenti odvraćaju nazivajući beogradske studente u duši nacionalistima.«

Beogradski pak studenti, koji kritiziraju društvene nepravde, ali koji se okomljuju i na svaku decentralizaciju u Jugoslaviji (27), »dobro poznaju svoje neprijatelje«, piše Chris CVIIC: »Mnogi od ovih su njihovi očevi i stričevi« (28)...

BILJEŠKE:

- (1) The Economist, 21. kolovoza 1971.
- (2) ibidem, str. V.
- (3) ibidem, str. XXV.
- (4) ibidem, str. XXII i XXV.
- (5) The Economist, 27. rujna 1969., str. 37–38, i 30. siječnja 1971., str. 34–35 i str. 75.
- (6) kao pod (5), str. XXVI.
- (7) The Economist, 1. svibnja 1971., str. 19–20.
- (8) The Economist, 27. rujna 1969., str. 37–38.
- (9) Kao pod (8), str. VI.
- (10) ibidem, str. XX.
- (11) ibidem, str. XXXI.
- (12) The Economist, 30. siječnja 1971., str. 34–35 i str. 75.
- (13) Kao pod (12), str. XXXV.
- (14) Kao pod (12), str. XXXVI.
- (15) Kao pod (12), str. XXXX.
- (16) Kao pod (12), str. XXVI.
- (17) The Economist, 18. travnja 1970., str. 34 i 37.
- (18) The Economist, 7. veljače 1970., str. 38.
- (19) The Economist, 1. svibnja 1971., str. 19–20.
- (20) Kao pod (19), str. VI.
- (21) Kao pod (19).
- (22) Kao pod (17), str. XII.
- (23) Kao pod (17).
- (24) Kao pod (19).
- (25) Kao pod (17), str. XV.
- (26) The Economist, 16. siječnja 1971., str. 33–34.
- (27) The Economist, 7. studenog 1970., str. 35.
- (28) Kao pod (17), str. XXXIX i XL.

Zadnji broj londonskog tjednika The Economist od 2. listopada 1971., na str. 6., objavio je u rubrici »Letters« (pisma uredniku) pod naslovom »Jugoslavija« pismo-osvrт jednog čitatelja iz Hamburga na »Prikaz Jugoslavije« iz pera urednika Chrisa CVIICA, objavljen u broju The Economist od 21. kolovoza 1971. U tom osvrtu, uz ostalo, stoji:

»Statistike pokazuju da svaki šesti (zaposleni, op. ur.) Jugoslaven odlazi na rad u inozemstvo, da je svaki osmi nezaposlen i da svaki drugi živi na egzistencijском minimumu. Ali statistike ništa ne govore o računima u švicarskim bankama beogradskih profitera, koji još uvijek nalaze dovoljnu podršku u saveznoj upravi da izbjegnu javnom nadzoru i kritici.«

POLITIKA

I INTELIGENCIJA

Svi naši dosadašnji napisni više su ili manje dirali i ovu središnju temu. Odnosu inteligencije i politike višekratno sam se u svom publicističkom djelovanju vraćao, tako i u **Kulturnom radniku** br. 11–12/1966, iz kojega ćemo za potrebe trenutka nešto i citirati.

Tamo smo ustvrdili da pojам **inteligencija** prije svega podrazumijeva nešto duhovno. Slijedeći tu misao zaključili smo da ne bi bilo zgodno kopati jaz između inteligencije kao stvaralačke snage duha i politike. Pisali smo: »Politika — kad je doista politika, politički čin, eminentno je očitovanje duha, ako hoćemo 'slobodnog duha'... Prevladavati ili barem znatiće oslabiti sektaštvu prema inteligenciji, kao mogućnosti i djelatnoj sili duha moguće je tek uz najodlučniju orijentaciju na podršku svemu inventivnom i za stvaranje sposobnom u svim područjima društvenog djelovanja, od industrije do politike, znanosti, umjetnosti i filozofije, a na račun rutinskog, egzekutivnog, nekreativnog, neduhovnog.«

Kao drugi bitni smisao što ga pojам **inteligencija** podrazumijeva naveli smo inteligenciju kao društvenu grupu. Tada, a tako i kasnije, suprotstavili smo se stvaranju antagonizma između inteligencije kao društvene grupe i politike, ukoliko i ona podrazumijeva nešto što je društveno grupirano: »Najnegativnije posljedice po odnosu inteligencije (kao socijalne grupe) i politike (shvaćene također iz aspekta socijalnog grupiranja) imade pokušaj (ili pokušaji) da se inteligencija kao mogućnost duha rezervira za inteligenciju kao socijalnu grupu (odnosno njezin pojedini sloj)... Sektaštvu politike (kao grupe u podjeli rada) prema inteligenciji (kao drugom dijelu bitno iste grupe u društvenoj podjeli rada) samo je jedan od oblika sektaštva te 'politike' (koji ona dijeli s 'inteligencijom') prema masi stvaralača materijalnih i duhovnih vrijednosti, kojih su istinski stvaraoci u politici samo dio.« Ipričavamo se današnjem čitatelju za preuzetu slobodu ovako opširnog navođenja vlastitih pismotvora i za zapetljani način govora, za onaj, možda i ne sasvim nuždan danak časopisnoj komunikaciji. Prethodno navođenje smatrali smo ipak neophonom da bi se pojmovni alat iz 1966. primijeni na tekuću situaciju 1971.

U ovo pak vrijeme kao da se oponaša stil jednog narodnofrontovskog prvaka iz mog rodnog kraja koji bi 1945., 1946. i 1947. svaki svoj govor počinjao riječima: »Radnici, seljaci, vojnici i poštena inteligencija!« Implikacija je toliko jasna da bode oči: s radnicima je u redu, sa seljacima i vojnicima također, jedino za inteligenciju je rezervirano eventualno nepoštenje. Kad se ovakav način govora, koji posebno u radničkom pokretu ima dugačku povijest, ponavlja i danas, kažimo: to je znak da u politici nema dovoljno inteligencije u prvom definiranom značenju. Razumno je pretpostaviti da je poštenje, kao moralna pojava, približno jednak rasprostrtro po svim dijelovima društvenog prostora. Ničega a priori nema što bi radnika, seljaka ili vojnika činilo poštenim, a intelektualca otvorenim i za poštenje i za nepoštenje. Nepoštenje inteligencije kako ga politika bez dokaza ustvrdjuje — posljedica je interesne i donekle vazda nekritične procjene. Skloni smo vjerovanju da dio nekritičnosti dolazi i otuda što je način djelovanja inteligencije, kao društvene grupe, takav da se njezin poštenje i eventualno nepoštenje lakše otkriva. Inteligencija, naime, kao društvena grupa, ukoliko je uopće politički relevantna, djeluje javno i javnim medijem, ona je glasna, katkada grlata, pa taj njezin način djelovanja otkriva i njeno poštenje i njeno nepoštenje, razmjerno više no što je slučaj s drugim društvenim grupama. Grublje bi se moglo kazati: inteligencija, kao društvena grupa, politički je glu-

pa, jer joj u mnogo višem stupnju nego drugim društvenim grupama nedostaje političke mimikrije. Ova, uvjetno nazvana glupost inteligencije — a sve u svrhu da s politikom budemo i u manjkovima ravnopravni — u stanovitim je uvjetima njezina vrlina, a u drugim opet mana. Stalna sudbina inteligencije da se u politici odlučuje između šutnje i govora — vodi je izboru govora, izboru ekstenzivnog govora, čak i onda kad je to na izravnu štetu ne same kao društvene grupe. Samo od najzapletnijeg sklopa društvenih okolnosti, koje su tek djelom u vlasti inteligencije, ovisi hoće li izbor govora značiti dobro ili zlo za naciju ili domovinu kojoj inteligencija pripada i u kojoj djeluje (2000 riječi u ČSSR, 1968. godine — kao primjer za razmišljanje).

U uvjetima socijalizma kakav nam je poznat, a ne zacrtan u utopijama, političko djelovanje inteligencije, njezina spremnost da se odluči na ničim osim vlastitim duhom uvjetovanu riječ — redovito je bila na štetu inteligencije kao društvene grupe, a je li bila umna ili nije, to se ne da prosuditi nekim opečnovaljano skrojenim mjerilom.

Vazda uvjetno govoreći, **slobodno** političko djelovanje inteligencije na prostorima birokratski etabliranih političkih sustava socijalizma uvijek je, bar dosad, za socijalizam kao takav i za ljudske zajednice o kojima se radilo su-uvjetovalo reprodukciju (ponekad i proširenu reprodukciju) birokracije kao društvenog sloja nepodložnog objektiviziranom »mehanizmu« odgovornosti. Imam na umu pojavu koju plastičnici od ičega ilustrira priču mog prijatelja, inače satirika (ne onog koji piše satire, nego koji proizvodi satiru). Njemu je, naime, opet njegov prijatelj, policajac po zanatu, rekao: »Dragi moj, dokle god bude neprijatelja, dotle ću i ja primati plaću.«

Da se ne bismo previše udaljili od suvremenih nam i bliskih prilika, a oponašajući stil današnjeg, ne tek nekadашnjeg političara, moram reći: Ovo dialektičko proizvodjenje svoje suprotnosti — a ako ne proizvodjenje, onda barem su-proizvodjenje —, ova slobodna politička igra inteligencije koja nuz-stimula perputuiranje birokratskog pogona, u današnjim hrvatskim prilikama očituje se kao nuz-poticanje eskalacije političko djelovanja onoga što nazivam **kumovska slama**. Naime, ljudi koji se na zalasku svoje političke karijere mogu pohvaliti da su postigli mnogo toga osim da su svom narodu ostavili ikakav dokument svog duha (inteligencije) — u politici dobivaju na značenju, prije se, smećuju i skupljaju bodove u svojoj sitnoj, maloj igri s inteligencijom. Ali, da li da inteligencija sustane u svom govorenju ili da se odluči na šutnju zbog toga što će neki beznačajnik u politici skočiti za koju stepenicu više? Da se odrekne govora i tamo gdje ovaj kao negativnu popratnu posljedicu ima farsu kao reprizu komedije? Držim da bi morali postojati dublji razlozi da se u neumitnoj dilemi između šutnje i govora intelektualac odluči za šutnju.

Trajno preispitivanje razlogâ za moduse svog političkog angažmana doista je pak stvar same inteligencije. Nju u tome ne treba zbuniti ni izjava: »Imamo problema samo s poluinteligencijom.« Jer, je li inteligencija pedesetpostotna, četrdesetpostotna, je li ona pol uninteligencija, ili trećina — inteligencija, ili četvrt-inteligencija itd., to može odlučiti sama inteligencija u onoj svojoj prvoj funkciji, tj. inteligencija kao um. A u iskazivanju um a, dakkako, neuma ima za nas, danas i ovde, obilnih mogućnosti. Ta nećemo valjda povjerovati da su oni koji pojedinim intelektualcima presuđuju kao tobožnjim pol unintelektualcima samim tim stopostotni intelektualci??

Ivan Babić

DALIBOR BROZOVIĆ

IZDVOJENO MIŠLJENJE

Pred završetak raspravljanja o nacrtu ustavnih amandmana

U ZAJEDNICI KAO ŠTO JE SFRJ JEDNO OD OSNOVNIH NAČELA U MEĐUNACIONALNIM I MEĐUREPUBLIČKIM ODNOSIMA MORA BITI DA SE JEDNAKE POJAVE I TRETIRAJU NA JEDNAK NAČIN

Kako je poznato, donesena je prilično neočekivana odluka da se javno raspravljanje o nacrtu ustavnih amandmana za Ustav SR Hrvatske produži samo za petnaest dana, tj. do 1. studenoga, usprkos izvanrednom zanimanju javnosti. Zato se ovih dana možemo nadati osobito živim debatama i razmjenama mišljenja.

U 22. i 24. broju HT pisao sam o jezičnim odredbama sadržanim u IV. i V. amandmanu, posebno o jezičnom pitanju Srba u Hrvatskoj. Čini mi se da su ta dva članka imala stanovit odjek, ali ne mislim da iznesene primjedbe i komentari zahtijevaju u ovaj čas kakva moja dodatna objašnjenja iz čisto jezične problematike. Smatram naprotiv da je nešto drugo potrebno, naime kako je jezik uvijek u određenoj mjeri uvjetovan ljudskim kolektivom koji se njime služi, ni materija ustavnoga rješavanja jezičnih pitanja ne može biti nezavisna od shvaćanja o kolektivnim nosiocima pojedinoga jezika. Drugim riječima, ne mogu se ni kao profesionalni lingvist ograničiti na strogo jezičnu problematiku te moram bar u najopćenitijim crtama zaći u razmatranje onih amandmana što i inače izazivaju najveće zanimanje, tj. I—IV.

Unitarističko naslijede

U dosadanjim je raspravama bilo nekoliko slabih točaka, koje su, po mom mišljenju, u znatnoj mjeri krive da nas nisu mimošli pojedini nesporazumi. Dvije slabosti smatram načelno najvažnijima: prilično izolirano raspravljanje samo o hrvatskom ustavu, bez dovoljnoga udjela poredbenog aspekta na jugoslavenskom i općem planu, i izostanak teoretskoga fiksiranja pojava i pojmove o kojima se govori u prvim amandmanima. Donekle će biti kritika i u tom što su ova tada bila zapostavljena i u prethodnim raspravama o već usvojenim amandmanima saveznomu ustavu, pa su stanovite nejasnoće već naslijedene u debatama o republičkim ustavima. Ako bih morao objasniti to prethodno, naslijedeno zapostavljanje onda bih za podcenjivanje komparativnoga pristupa okrivio ponajviše stanovitu psihologiju primitivno samazadovoljnog i prilično umišljenoga jugoslavenskog »čardak-ni-na-nebu-ni-na-zemlji-zma«, a za izbjegavanje teoretskog raščlanjivanja okrivio bih prije svega idejni utjecaj unitarista i unitarističkoga naslijeda. Unitaristi su naime uvijek pokazivali izrazitu averziju prema marksističkom (ili preciznije: lenjinističkom) teoretskom proučavanju nacija na jugoslavenskom prostoru, jer takvo proučavanje neminovno vodi dalnjem raskrinkavanju reakcionarne (dakle potencijalno uvijek koncepcionalne) prirode jugoslavenskog unitarizma.

Dosadanja je debata bez sumnje bila unekoliko obilježena iznesenim okolnostima. U njoj je mjestimice

došla do izražaja i stanovita pregrijanost i nervosa, bilo je i suvišnih sukoba u kojima se samo rasipala energija potrebna za prevladavanje staroga i izgrađivanje novoga, a korist su mogli izvući jedino unitaristički diverzanti i kočničari.

Zato će svoje stanovište o prvima amandmanima iznijeti ne bez savlađivanja neke uzdržanosti, nego sustezanja i osjećaja rizika. Bojam se da smo u hrvatskom društvu i »gore« i »dolje« suviše brzi u reakcijama, suviše skloni osudama i odbacivanjima, a pre malo se udubljujemo u stvarno značenje riječi i formulacija, iako je ako igdje a ono baš u ustavnoj materiji upravo to najpotrebniye.

Prateći pažljivo dosadašnju debatu dolazim do zaključka da se prvi pet amandmana mogu u načelu primiti, da dilemi o (ne)podijeljenosti suvereniteta nema mjesta, da je potrebno samo usavršiti neke formulacije, a da su nužne samo dvije intervencije bitnijega karaktera: unijeti u I. amandman posebnu točku s formulacijom da je u SR Hrvatskoj službeni jezik hrvatski (u smislu kako sam to već iznio u 22. br. HT), i izmijeniti u IV. amandmanu točci 5. postavku o paritetnoj zastupljenosti Hrvata i Srba u saborskem Odboru za međunacionalne odnose, kako je to, prema dnevnom tisku, traženo već na nekoliko skupova, ali ne tako da se paritet zamijeni proporcionalnošću, nego da se to riješi na način uobičajen u svijetu u sličnim situacijama.

Što se tiče usavršavanja formulacija, mislim prije svega na jasnije i pregnantnije definiranje pojedinih postavki. U sadanjem tekstu povezane su raznorodne i međusobno neuvjetovane teme u dugačke i komplikirane rečenice (periode), prvenstveno u I. amandmanu, što znatno škodi jasnoći i ujedino sugerira bitnu uzajamnu povezanost postavaka koje su inače načelnost samostalne i svaka za se potpune. O tom je već bilo riječi u diskusijama, pa i u HT Druga je pak pitanja potrebno objasniti.

Pojmovne raščlambe

U amandmanima se operira pojmovima koji nisu za svakoga zainteresiranog od iste vrijednosti i značenja, a uz nacrt amandmanu nije dan kakav komentar koji bi olakšao diskusiju. Ključni su tu termini »nacionalna država« i samo »država«, bez atributa, i onda »narodi« i »narodnosti«. Te pojmove valja analizirati na općem pojavnom planu na poredbenom planu jugoslavenskom i širem, i konačno, u kontekstu same hrvatske situacije i konkretnе ustavne materije. U tom je pogledu središnje, zgusnuto mjesto postavka iz 2. t. I amandmana: SR Hrvatska »suverena je nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koje u njoj žive, ...« Mislim da je ta formulaci-

ja eliptična i terminološki neprecizna zamjena za ono što bi se dodošlo glomazno, ali svakako točnije izreklo ovako: »nacionalna država hrvatske nacije, država hrvatskog naroda (upravo: stanovništva) u Hrvatskoj, država srpskog naroda (tj. stanovništva) u Hrvatskoj i država nacionalnih manjina koje u njoj žive«. Tomu značenju ne može biti prigovora, ono je naprosto istinito, i bilo je istinom i prije ustavnih promjena, jer je SRH kao i ostale jugoslavenske republike i do sada bila država, samo što je prije ustavnih promjena u SFRJ republička državnost i suverenost bila kudikamo manje izražena i manje razvijena nego nakon njih.

Pojam »nacionalne države« ne može biti vezan nego uz naciju. Ako egzistira određena nacija i ako egzistira država u kojoj je ta nacija osnovnom sekcijom pučanstva, i u toj su državi koncentrirane one specifične institucije što služe toj naciji kao načiji, onda se radi o nacionalnoj državi. Naravno, nacionalna je država automatski država, ali svaka država ne mora automatiski biti nacionalnom državom. To je dovoljno za osnovnu karakterizaciju nacionalne države, nije bitno imati u toj državi ljudskih kolektiva što ne pripadaju »naslovnoj« naciji, ili da li se već ili manji dijelovi te nacije (pa gdjekad čak i većina) nalaze izvan granica nacionalne države. U tom je smislu SR Hrvatska nacionalna država hrvatske nacije, savršeno jednakom kao što je SR Slovenija nacionalna država slovenske nacije, SR Crna Gora crnogorske, SR Srbija srpske i SR Makedonija makedonske. Poseban je slučaj samo u SR Bosni i Hercegovini, koja predstavlja specifičnu, složenu i osjetljivu pojavu i kojom se sada neću baviti.

Nacionalna država i institucije

Spomenuo sam specifične nacionalne institucije. One su u naše doba realnost i neozbiljno bi bilo nijekati njihovu važnost ili smatrati da one ne poslužuju legitimno sve dijelove jedne nacije bez obzira gdje oni živjeli, sve dok toj naciji pripadaju pa svojoj vlastitoj ocjeni. Zato je prirodno i legitimno da se Hrvatska zanima za dijalekte Hrvata u Madžarskoj i Madžarska za dijalekte Madžara u Hrvatskoj to je naprsto i pravo i dužnost, jednako kao npr. zanimanje Srbije za narodne pjesme Srba u Hrvatskoj i zanimanje Hrvatske za narodne pjesme vojvodanskih Hrvata, ili kao što je bilo savršeno normalno da Albanci iz Albanije i s Kosova zajedno proslave Skenderbegovu obljetnicu. Naravno, nacionalna država mora imati sredstva i transmisije za vršenje svoje nacionalne funkcije, zato se ona u krajnjoj liniji i organizira kao država, sa svojstvima i mogućnostima koje takva organizacija nosi.

Već navedenu glomaznu definiciju donio sam samo kao objašnjenje, ali to ne znači da je zagovaram kao kakav prijedlog formulacije, jer i juridički tekstovi moraju imati stil. Isti bi se smisao dobio i riječima: »nacionalna država hrvatskog naroda, država Hrvata, Srbija i nacionalnih manjina u Hrvatskoj«. Tu je riječ narod upotrebljena u značenju »nacija«. No ta terminologija nije u skladu s nazivljem što se, na žalost, uobičajilo u jugoslavenskoj publicistici, politologiji i donekle pravu, usprkos terminološkoj praksi svega ostalog svijeta. Sintagma »srpski narod« u nacrtu ustavnih amandmana želi označiti da se radi o pripadnicima jedne od jugoslavenskih nacija, a kako riječ narod inače u tom tekstu služi i kao sinonim terminu »nacija«, mogla bi se formulacija u Nacrtu, iako je zahtjev za tom sintagmom bio izričan sa strane hrvatskih Srba (npr. Prosvjeta br. 608—609, str. 17), shvatiti i kao nastojanje da se razdvaja sama srpska nacija, pa je valjda samo slučaj da to još nije iskorišteno za optužbe.

Naša je dakle domaća terminologija puna nepreciznosti. U njoj »narodi i narodnosti« znači, prekodirano u internacionalnu terminologiju, »jugoslavenske nacije i nacionalne manjine u SFRJ«. Za ono što inače svagdje znači termin »narodnost« (ruski narodnost, njem. Völkerschaft), u nas se često upotrebljava naziv »etnička grupa«. Tako odgovarajuća formulacija u nacrtu amandmanu za makedonski ustav glasi: »nacionalna država makedonskog naroda i država narodnosti i etničkih grupa u njoj« (navedeno prema NIN-u br. 1082, 3. X str. 9, pod karakterističnim naslovom »Republike u državnom kostimu«). Zato je u nas katkada veoma teško pisati s pretenzijama da svagdje bude ispravno shvaćeno.

Toliko o nacionalnoj državi. No čovjek nije svih 24 sata samo Hrvat, Srbin, Madžar, Francuz, čovjek ima službu i obitelj, plaća porez, služi vojsku, boluje i liječi se, šalje djecu u školu, itd. Ništa od tih ovdje malo banalno izloženih egzistencijalnih funkcija nije i van kompetencije moderne države. Moderna je država, i kad je nacionalna definirana prije svega interesnom zajednicom ravnopravnih gradana na svojem teritoriju, bez obzira na njihovu nacionalnu, ratnu i vjersku pripadnost, a osobito to vrijedi za socijalističku državu. Time ne plediram za neolegitizam, koji je jedno od najgorih zala međunarodne politike našega doba, nego samo želim naglasiti dvojni karakter nacionalne države. Ustavno se taj problem može riješiti na dva načina: 1. proklamiranjem pure ravnopravnosti svih gradana kao pojedinaca i osudom svake diskriminacije (nacionalne, rasne, vjerske), ili 2. da se uz to još posebno navedu skupine (ili kate-

gorije) građana što ne pripadaju »naslovnoj« nacijskoj, bilo da se imenuju (u našem slučaju Srbi u Hrvatskoj) ili da se samo terminološki označe (u nas »narodnosti«, tj. nacionalne manjine u Hrvatskoj).

Kako su to rješili drugi

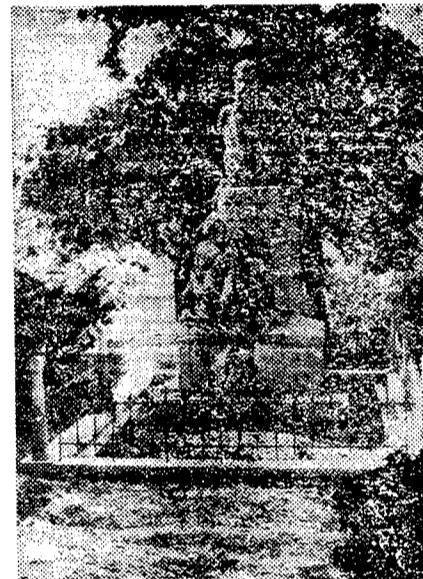
U ustavima jugoslavenskih republika izabran je drugi postupak. To se vidi ne samo u Hrvatskoj nego i u drugim dvjema republikama gdje su nacrti ustavnih amandmana već poznati u Sloveniji (spominju se izričito Talijani i Madžari) i Makedoniji (spominju se »narodnosti« bez specificiranja, a misli se, bez sumnje, na tursku i albansku nacionalnu manjinu, i »etičke grupe«, pod čim se razumijevaju, očito, Romi i Cincari). Rješenja u Srbiji i Crnoj Gori nisu mi još poznata.

Mislim da je taj drugi pristup načelno bolji od onog prvoga. Bilo bi doduše bolje u 2. t. I. amandmana rastaviti definiciju države i nacionalne države, kao što bi u 1. točci bio bolji odvojen tretman samoodređenja (jezično ispravnije od »saoopredjeljenja«) i udruživanja (točnije nego »ujedinjenje«). Ali dobro je da se u definiciji države navode nacionalne i etničke zajednice. U prvom redu zato kako bi njihovim pripadnicima bilo jasno u kojoj državi ostvaruju svoja prava i prema kojoj imaju dužnosti, jer je to i njihova država. Kad je ne bi osjećali kao svoju, mogli bi dvomiti treba li da osjećaju prema kojoj drugoj državi građansku (ako ne i državljansku) lojalnost. Drugi je razlog još principijelniji: npr. Madžar koji živi u Sloveniji, Hrvatskoj ili Srbiji ostvaruje u tim republikama, zajedno sa svojim sunarodnjacima ne samo svoja građanska prava kao pojedinac nego i svoja kolektivna, nacionalna prava, bez obzira na to što se, da se malo pojednostavljenio izrazim, akademija znanosti i umjetnosti madžarske nacije nalazi u Budimpešti i što on, kao Madžar, u određenom smislu priznaje njezin autoritet. Ustavno fiksiranje činjenica toga reda obvezuje državu izričitije i nedvosmislenije da je dužna svim svojim građanima osigurati i praktične mogućnosti za realizaciju njihovih specifično nacionalnih prava.

U nacrtima ustavnih amandmana Slovenije i Makedonije ne spominju se pojmenice pripadnici jugoslavenskih nacija kao što se u Hrvatskoj navode Srbi. To je zato što u tim dvjema republikama nema skupina, nema naselja s pripadnicima drugih jugoslavenskih nacija, a za pojedince, nevezane uz tlo i često privremeno nastanjene, dovoljna je opća klausula o ravnopravnosti građana bez ikakve diskriminacije (uostalom, ne bi imalo smisla ponavljati u svim ustavima sva nacionalna imena prema statističkim podacima). No kako u SR Srbiji i Crnoj Gori žive vojvodanski i bokokotorski Hrvati normalno je očekivati da će oni dobiti isti ustavni tretman kao Srbi u Hrvatskoj. U jednoj zajednici kao što je SFRJ mora naime biti jedno od osnovnih načela u međunarodnim i međurepubličkim odnosima da se jednakove pojave i tretiraju na jednak način. U tom bi smislu trebalo možda vidjeti i ima li temelja da se i Muslimani u SRH, koji ponegdje imaju karakter trajno naseljenih kolektiva, tretiraju jednakako kao i srpski građani Hrvatske, bez obzira na razlike u brojnosti i bez obzira na sve socioetničke pojavnne specifičnosti, jer one ne mogu imati juridičku vrijednost.

Nije bilo uzaludno

**Obnavlja se grob
Ante Starčevića
u Šestinama**

Našoj javnosti već je dobro poznata akcija Zvonimira Kulundžića oko obnova Radiceva groba i izgradnje spomenika. Kako sam piše, nakon »godinama bezuspješna nastojanja da na rješenje toga pitanja pokrene nekog pozvanjeg« on je sam pristupio skupljanju sredstava za izgradnju spomenika u grobu Stjepana Radića i njegovim sudrugovima. U tu svrhu napisao je knjigu »Živi Radić«, od koje je čitav honorar odvojio za navedenu svrhu. Prvo izdanje te knjige u deset tisuća primjeraka ubrzo je rasprodano, pa je naknadno tiskano i drugo izdanje iste knjige, a u pripremi je i treće.

Potkraj prošle godine preko »Večernjeg lista« Zvonimir je Kulundžić postavio pitanje obnove zapuštenog groba i spomenika Ante Starčevića u Šestinama. Obrazlažući značenje Ante Starčevića za hrvatski narod, on je napisao »Treba uvažiti da je Ante Starčević (1823-1896) veoma značajan hrvatski političar i književnik, osnivač, ideolog i bard najnaprednijeg i najrevolucionarnijeg narodnog pokreta u svom vremenu, koji se kroz trideset godina bavio samoprijegorno i neustrašivo i protiv Beća i protiv Pešte, i protiv Habsburgovaca i protiv klerikalizma, za demokratsku, ekonomsku i socijalnu prava svog naroda, koja da mogu biti zagarantirana samo u punoj nacionalnoj slobodi i samostalnosti.«

Nakon uzastopnih Kulundžićevih intervencija kod Mjesne zajednice Šestine i na drugim mjestima, i kad se ponudio da sam prikupi potrebna sredstva za obnovu Starčevićeva groba i spomenika, Općinska skupština grada Zagreba poslala je službenu narudžbu gradskom Restauratorskom zavodu da se pristupi uređivanju groba i spomenika.

Odmah potom uslijedili su i radovi, koji su se odvijali tijekom čitavog ljeta. Ova akcija Zvonimira Kulundžića ponovno je potvrdila staru spoznaju da s privatnom inicijativom javnih radnika može veoma mnogo napraviti i da je počesto uzaludno, a i nepotrebno, čekati inicijativu tobože poznatijih.

»ZA REFORMU HRVATSKOG SVEUČILIŠTA«

Ovih dana pojavila se u javnosti knjiga »Za reformu Hrvatskog sveučilišta«. Izdavač je Savez studenata Hrvatske (za izdavača Ante Paradžik, urednik Zlatko Majstrovic, grafička oprema N. Hollós-Ivetić). Knjiga je zanimljiva iz više razloga, a prvi svega, kako je već u tisku ocijenjeno, kao povijesni »važan dokument studentskog pokreta«, te zbog toga što donosi politički program Saveza studenata Hrvatske, s mnoštom vrijednih slika sa studentskih zborova. Uz poznate sudionike studentskog pokreta: Paradžika, Budišu, Čišku, Mičiju, Majstrovicu, koji se pojavljuju sa svojim prilozima u knjizi, u njoj nailazimo i na radeve naših istaknutih pregalaca na Hrvatskom sveučilištu: rektora Ivana Supeka, dr. Milivoja Rukavine, dr. Milana Andrića, prof. Milana Peraka, prof. Večeslava Pavleka, prof. Miljenka Molnara i dr. Češatelić te stoga u ovoj zanimljivoj knjizi naći potrebnu informaciju o domaćaju i značaju studentskog pokreta.

Za reformu hrvatskog sveučilišta

OBVEZNICE KREDITNE BANKE ZAGREB ZAJMA ZA IZGRADNJU NOVE TVORNICE NAMJEŠTAJA »MARKO ŠAVRIĆ« DONOSE

10% KAMATA GODIŠNJE

PRODAJA I KUPNJA OBVEZNICA JE NEOGRANIČENA.
PREDNOSTI OBVEZNICE:

- OMOGUĆUJE PODIZANJE GOTOVINSKOG KREDITA,
- DOBIVANJE DRUGIH KREDITA BEZ JAMACA,
- BIRANJE NAMJEŠTAJA »ŠAVRIĆ«,
- SUDJELOVANJE U ROBNOJ LUTRIJI.

SVE INFORMACIJE I OBVEZNICE DOBIJETE U SVIM POSLOVNICAMA KREDITNE BANKE ZAGREB

Siroku vanjskopolitičku orijentaciju inauguriira osnivač Stranke prava, Eugen Kvaternik: on je vodi, neu-morno i ustrajno, boraveći u inozemstvu 1858.-1860. i 1863.-1867. Po dugotrajnosti, određenim rezultatima i iskusstvima koja su slijedila iz toga rada, Stranka prava predstavlja novost u Hrvatskoj. Stranka će u šezdesetim godinama uznenirivati nacionalnu svijest Hrvata, brojeći sistematski sve inozemne neprijatelje Austrije, ne trudeći se previše da prikrije svoje zlurodo veleizdajničko lice. To je onaj vanjskopolitički smjer koji će potaći moralni preporod naroda, a u osamdesetim godinama donijeti zlatne plodove, dižući narodne mase na noge, po prvi put u historiji moderne Hrvatske.

POUKA GODINE 1848.: BEĆ SE NIJE MOGAO SPASITI SAM

Sredinom XIX. st. Hrvatska ima općeprihváćeni književni jezik, izboren u ilirskom pokretu, i staru državnu tradiciju. Hrvatska ima za sobom i obračun bana Jelačića s Madarima; razmatrajući položaj Hrvatske pored Ugarske i unutar Austrije, Hrvati su u godini 1848. sudili i kao o odlučujućoj borbi kad su, kao saveznici Beća, otisnuli Madare od granica hrvatske države. Hrvatska tako u šezdesete godine XIX. stoljeća ulazi s ostvarenom kulturnom revolucijom pod tuđim, ilirskim imenom i s ratnom slavom — stečenom pod tuđom zastavom. No od 1832. do 1848. nastala su djela i pale žrtve koje su potresle narodnim bićem, postale neuništivima: na njima će se konstituirati moderna Hrvatska.

Ilirski je pokret računao na kulturni preporod daleko izvan područja hrvatskog naroda, a ta je politika god. 1848. računala na teritorijalno proširenje — zajednicu sa slovenskim zemljama i s Vojvodinom. No, nakon revolucije Slovenija ostade austrijska nasljedna zemlja, a ujedinjenje ugarskih Srba (Vojvodina) i Hrvatske nije provedeno, što više: i Srijem je ušao u administrativnu jedinicu Vojvodinu, koja je bila izuzeta iz uprave i Ugarske i hrvatskoga bana.

Pod Bachovim apsolutizmom, koji su i Hrvati i Madari snosili jednako teško, ban u Hrvatskoj nije ni mogao obraniti hrvatski jezik od prodora i nametanja njemačkog jezika: mogao je postići tek ono što je Beć htio dati. Bilo je jasno: bećka vlada bila je čak voljna podupirati kulturno »ilirstvo«, ali njegov političko-teritorijalni program ne samo da nije bila sklona podržati, nego baš suprotno tome — otežati. Političko se iskustvo nakon 1848. sažimalo u rezultatu: antimadarska politika donijela je Hrvatskoj god. 1848. Međimurje i Rijeku (tj. njen vlastiti posjed), a »ilirska« politika — gubitak teritorija u Srijemu.

Dugo će se još u Hrvatskoj iskazivati mišljenje da su Hrvati 1848. god. spasili Austriju; ako se time i konstatirala »lojalnost« Hrvata, to je uključivalo i drugu misao: **Beć je valjelo spasavati!, ili točnije: on nije bio kadar da se god. 1848. spasi sam.** Sudbina Monarhije bila je tada i u rukama Rusije, a mogla je i opet jednom biti!

Pouka o bespomoćnosti Monarhije budila je tako nadu: ona se i obnovila kad se god. 1853. Rusija zaratila s Turskom, a Austrija zauzela prema Rusiji prijeteli stav. Medu suvremenicima koji su se od ruskih pobjeda nadali bar slabljenju Austrije bio je i Eugen Kvaternik. On, službenik Banskog vijeća pod Jelačićem, organizator oružanog otpora protiv Madara god. 1848. u požeškom kraju, član izaslanstva koje je u Beć nosilo Zahtjeve naroda, bio je tada u središtu političkog zbivanja. Nakon toga, kao i drugi suvremeni, svoje je iskustvo i nezadovoljstvo iskazivao i simpatijama prema Rusiji. Ogorčen stanjem u Hrvatskoj, Kvaternik je demonstrativno napušta potkraj godine 1857.

KVATERNIK I PRAVOSLAVLJE

Gledajući tada međunarodne odnose, kad su, posebno Rusija i Francuska, složno radile (ujedinjavanje Rumunjske, Crne Gore), put u Rusiju otvarao je mogućnosti s kakvima se ranije nije moglo računati: politički rad i agitaciju za Hrvatsku u inozemstvu; radilo se o novome »stilu« političkog rada u Hrvatskoj, nakon što su pokušaji unutar Austrije ostali gotovo bez rezultata. Eugen Kvaterniku u toj akciji nimalo ne smeta činjenica što su hrvatske zemlje rascjepkane i neuvedinjene (Dalmatija i

cija i Istra izravno pod Austrijom, Krajina ima vojnu upravu. Bosna i Hercegovina s njihovim hrvatskim stanovništvom još su pod Turskom). Pouke ilirskog pokreta, godina 1848., a bez sumnje i poznavanje hrvatske povijesti, olakšavali su Kvaternikov istup u inozemstvu: ne u ime stješnjene Banske Hrvatske, već u ime čitave Kraljevine Hrvatske (totius Regni Croatiae), koja se proteže od Drave do mora, a po historiji i državnom pravu računa i na hrvatski posjed u Bosni. Národní preporod, godina 1848. te opće negodovanje protiv Bachova apsolutizma osnova su s koje će Kvaternik agitirati u Rusiji i drugdje; tko god pomogne okupljanju i ujedinjenju Hrvatske, naći će u toj zemlji što leži na Jadranском moru — dragocjenog saveznika. U stanovitoj mjeri Kvaternikovi su argumenti u Rusiji i prihvaćeni.

On ne uspijeva, duduše, ući u rusku diplomatsku ili konzularnu službu, ali dobivši rusko državljanstvo, radi kao trgovачki agent — u Budimpešti. Ta služba nije trajala ni dvije godine (kako je ugovorio), no veze s ruskim diplomatom nije prekideo ni god. 1859., ni 1860. dok boravi u Italiji i Francuskoj. (U jesen godine 1860., u promijenjenim okolnostima, ponovno traži službu ruskog konzula, intimno potpuno svijestan da ni u Italiji, ni u Francuskoj, ni u Austriji do tega časa njegovi »hrvatski« politički argumenti nisu postigli takav efekt kao u Rusiji).

Kako sâm kaže, borba za afirmaciju hrvatskog pitanja u Rusiji nije bila jednostavna ni laka. Kvaternik se mogao obrati onim patriوتima koji su, općenito, računali na slavenske narode u Austriji i Turskoj kao prirodne saveznike, imajući u vidu i nepopularnost ruske uloge kao »žandara Europe«. No, Kvaternik je zapazio da se ruska politička publicistika ne snalazi kako treba među narodima Austrije i Turske: radije računa s pravoslavnim elementom, te je sklona da katolički, tj. prvenstveno hrvatski element, zanemari u korist pravoslavnoga, i to srpskoga. Čest prigovor Kvaterniku na njegove zahtjeve političkoj službi bio je: tomu je zapreka njegov katolicizam. Kvaternik je odbio »civilnu« službu u Rusiji kad su, kako on kaže, pravoslavni fanatici postigli prekidanje njegove službe u Budimpešti. No, razlog nije bio samo u protestu zbog akcije »pravoslavnih fanatici« nego, sigurno, i u činjenici što se od početka god. 1859. stao nazirati oružani napad na Austriju: na evropskoj se sceni, a s njom Kvaternik prvenstveno računa, ukazuje neposredna mogućnost za politički rad protiv Austrije, a za Hrvatsku. Sudovi da je uvjereni katolik i mistični Kvaternik »napustio« Rusiju zbog pravoslavlja nisu, dakle, na mjestu, jer Kvaternik nije mario za pravoslavlje ni kad je odlazio u Rusiju, niti kad se tu primio povjerljive službe; nije mario za pravoslavlje ni kad se »vratio« Rusiji, god. 1860.

Kasnije će se Kvaternik na slaveno-rusko-srpsku temu, kao hrvatski politički program za rezervu, često vraćati; zatim će slijediti razdoblje oštrog pobijanja te orientacije, da bi neposredno pred Rakovicu kod pravaša ponovno izbile proruske note.

KVATERNIKOVA PROKLAMACIJA GRANIČARIMA: AFIRMACIJA HRVATSKEGA IMENA NA ZAPADU

Rat protiv Austrije najavljuvan je već od samoga početka godine 1859.; Kvaternik se stoga već i prije njegova početka (26. IV.) našao u Torinu (srcu Cavourova Piemonta-Sardinije), žečeći borbi talijanskog naroda za ujedinjenje i oslobođenje od Austrije (pokrajine Lombardija i Venecija) pridonjeti svojim dio, u ime oslobođenja Hrvatske. U tom nastojanju (god. 1859., i popriličan dio 1860.) Kvaternik nailazi na razumijevanje i na spremne pomagače. Još u Budimpešti priprema političko-historijski spis o prošlosti i položaju Hrvatske, a znameniti talijansko-hrvatski književnik Nikola Tommaseo najavljuje njegovu knjigu agitirajući za slobodu Hrvatske, ističući da se nuda da će Hrvati »... kad stigne čas ustanka, naći kod vlasti i naroda uljudene Europe braćko povjerenje i podršku«.

Ova agitacija bila je uzvrat za uslugu koju je Kvaternik učinio neprijateljima Austrije — Sardiniji i Francuskoj: jer je Kvaternik u toku rata sa znanjem Cavoura, sardinjskog prvog ministra, i cara Napoleona III. izradio *buntovnu proklamaciju graničarima* koja je i stigla u austrijske tvrdave. Kvaternik nakon dvotjednog boravka u Torinu odlaže u Pariz, s Cavourovom preporukom — osnova je bila spomenuta proklamacija graničarima, koju je za talijansku vladu s hrvatskog preveo upravo Tommaseo.

Proklamacija je bila važna osnova za afirmaciju i rehabilitaciju hrvatskog imena u zapadnoj Evropi: ono je bilo posebno omraženo u Italiji, zbog udjela hrvatske vojske u ratovima Austrije u toj zemlji.

No, njegov je rad za Hrvatsku bio vezan tada i s řadom mađarske emigracije. Čini se da u tim danima diplomacija Sardinije i Francuske respektira integritet zemalja ugarske krune (u Ugarsku su, osim Madara, spadali Slovaci, Rusini,

LJUDEVIT KOSSUTH — mađarski državnik: prije godine 1848. izjavljuje da Hrvatsku ne može naći na zemljopisnoj karti. U emigraciji je sklon za jedničkoj hrvatsko-mađarskoj akciji protiv Austrije, ali uz uvjet da se, de facto održi ekonomski integritet »Krune Sv. Stjepana«

1871.-1971. - O STOTOJ OBLJETNICI EUGEN KVATERNIKU BORBI ZA HRVATSKU U VRIJEMENIMA PROGOVORA

Kao što smo najavili u prošlom broju, počinjemo men stote obljetnice Rakovičke bune; u više nastavak nikovu životu i oni bitni problemi s kojima se, be, susretao u domovini i u vrijeme progonstva skojo, nastojeći oživotvoriti ona načela koja nisu s sudno utjecala na suvremeno konstituiranje hrvatske narodne bune: hrvatski je narod u svojoj državi, po načelima proglašenima još u francuskoj čisti, kulturni i gospodarski razvitiak, na neovisnost a u domovini — uz dr. Antu Starčevića — i prvak skojo borbi, odlučio se na bunu, potvrdivši edlučnu temeljnu načelu Kvaternik nije nikad dopuštao s kim, ali samo uz jamstvo punje suverenosti i složilišni profesor, POVJESNIČAR DR. LJERKA KUĆA Kvaternikove diplomatske i političke borbe, u kću koja su do sada, uglavnom, široj javnosti b

Rumunji, Srbi i Sasi, a kao »pridružena« — Kraljevina Hrvatska sa Slavonijom, koja je imala posebnu upravu pod banom).

KNJIGA »LA CROATIE...«: DRŽAVNI ODNOŠI S AUSTRIJOM I MAĐARSKOM U SVJETLU HRVATSKE POVIJESTI

Treći važan čin Kvaternikov na Zapadu god. 1859. bila je njegova knjiga: »La Croatie et la Confédération italo-néerlandaise«, koju, on nije potpisao, a tiskao ju je s naknadom da »sprijatelji hrvatski narod s cijelim obrazovanim svijetom, upoznava ga s pravom i nekojima za cijelo čovječanstvo zaslužnim historičkim crtama minulosti njegove.«

Smjelo mogu utvrditi, da je to bio prvi pokus, javno zasvijedočiti na temelju ovih njegovih svetinja — prava i historije — suvereni naroda našega položaj spram svih habsburških posjeda, kao i ostalih naroda Europe.« Na prvome mjestu Kvaternik u knjizi iznosi ratnu historiju Hrvata, od doseljenja, borbi s Avarima i Francima, preko provale Mongola do turskog razdoblja. Pokazuje da su Hrvati branili i obranili tlo na kojem žive, a svojom junaštvom i životom otporom predstavljali živi obrambeni zid i za Evropu.

U drugom dijelu knjige Kvaternik tumači ugovornu bazu odnosa između Austrije i Hrvatske, ističući da je Austrija spram Hrvatske kršila međunarodno pravo, posebno kad je — bez sudjelovanja Hrvatske — sklopila mirovne ugovore s Turskom te joj prepustila hrvatske zemlje.

U prilikama kad je trebalo računati na političku suradnju s mađarskom emigracijom koju je vodio Ljudevit Kossuth, »La Croatie« je toj suradnji trebala dati osnovu. To Kvaternik i čini: nasuprotni stanovitim mađarskim publicistima dokazuje da Hrvatska nikad nije bila osvojena, da je ugovor s Kolomanom bio temelj hrvatsko-mađarskih odnosa, jer ga potvrđuju »svi odjeci historije«, posebice izbor anžujske kuće u Hrvatskoj, pa i izbor samog Ferdinand I. Habsburškog, kojeg Hrvati biraju za svoga kralja tada (1527.), kad je već bio ugarski kralj (1526.). Taj status hrvatske države u sklopu Ugarske, pa zatim u sklopu Austrije, potvrđen je i hrvatskom Pragmatičnom sankcijom, koja i opet ima karakter bilateralnog međunarodnog ugovora, a takav ugovor bečki dvor nije sklapao ni razmatrao.

U želji da istakne susjedstvo i srodnost Hrvata i Slovenaca, on ih naziva »Noričkim Hrvatima«, braćom Hrvata po »rasu«, zato Slovenci ne smiju opstati u sferi utjecaja tudeg, njemačkog naroda. Vidi se da je Kvaternik sebi uzeo pravo da pred Evropom diplomatski zastupa i Slovence. Pragmatičkom sankcijom dokazuje i obvezu habsburške kuće da vrati Hrvatskoj zemlje koje su pale pod Tursku, a za koje se i hrvatska vojska stoljećima borila, što je, uostalom, bio istinski temelj i samog izbora kuće Habsburg. Budući da je Austrija propustila vratići hrvatski posjed, kaže Kvaternik, prekršila je bilaterarni ugovor s Hrvatima, pa su oni tako stekli pravo birati između vladara kojega hoće.

S obzirom na Madare, Kvaternik izlaže da je mađarski pritisak na hrvatsku državnu prava kažnjen u bici kod Schwechata (Jelačićeva pobeda nad Madarama god 1848.); time su raščišćeni računi, pa Madari i Hrvati svoje odnose mogu i trebaju zasnovati na »vezama prijateljstva«, kako je to rekao čak i Hrvatski sabor god. 1848., a što nije drugo do politički savez.

ETNICI RAKOVACKE BUNE VATERNIK SLOBODNU ATSKU E PROVOGA ONSTIVA

objavljivati feliton o Eugenu Kvaterniku, u spovaka bit će predočeni oni važni trenuci u Kvaternikom svoje petnaestogodišnje, neprestane borbe — od Petrograda do Pariza, u Italiji i Švicarskoj bila temeljem Stranke prava nego su i pretskoga naroda, pod njegovim vlastitim imenom. Omovini jedini suveren, kao i drugi narodi Eurorevolucije, ima pravo na pun i samostalan politički slobodu. U cno doba prvi diplomat Hrvatske, Stranke prava, ne uspijevši u političko-diplomatnosti da za slobodu domovine dade i svoj život, o staviti u pitanje; moguć je politički savez bilo bode. U povijesnom felitonu kojem je autor sve- NTIĆ, posebna se pozornost obraća upravo slijedozemstvu i u domovini, iznošenju njegovih stojila malo poznata u izvornom obliku.

Kvaternik zaključuje: Hrvatska god. 1859. uopće nema zakonitog vladara, jer je Franjo Josip došao na hrvatsko prijestolje na nezakonit način, a potom je, kao austrijski car, kršio u Hrvatskoj ustaljenu ustanu praksu. To Kvaternik potkrepljuje prikazom nevoljā koje su pritisle Hrvatsku: zapostavljanje hrvatskog jezika u javnosti i nameanje njemačkog, vladavina činovnika tadinaca, preteški porezi...

MAĐARSKA EMIGRACIJA: NI KORAKA DALJE OD FEDERACIJE!

Valja zaključiti: veleizdajnička misao o ustanku, koji jedini može pomoći Hrvatskoj, skladno je god. 1859. odjekivala u napisima hrvatsko-francusko-talijanskih pera. Ako se uzme da je Kvaternik početkom god. 1858. bio započeo svoj pohod na javno mišljenje Evrope, mora se reći da je do ljeta god. 1859. postigao već veoma mnogo.

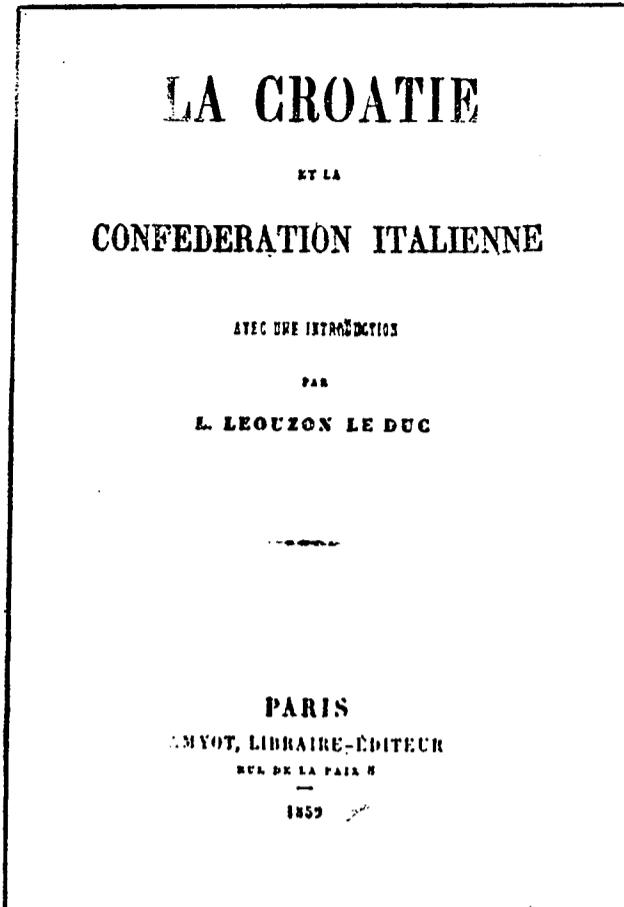
Kako sam Kvaternik kaže, on je bunio u Italiji graničare i spremao ustanak u Hrvatskoj u sporazumu s mađarskom emigracijom, koja je i te kako računala na suradnju s Hrvatima, ali uz određene uvjete. Iza tih uvjeta, odnosno programa, stajao je poglavito sam Lj. Kossuth. Njegov politički program za organizaciju slobodne Ugarske (tiskan 1851. i 1859. god.) Kvaternik je — nakon rata god. 1859. — pobijao u Italiji i Francuskoj posve decidirano, ocjenjujući ga, posebno s obzirom na Hrvatsku, kao nepravedan i velikomadarski. Imao je stoga i suviše prilike boriti se protiv mađarske političke propagande.

Iz niza Kossuthovih kombinacija bilo je jasno da on Hrvatskoj ne priznaje državnost, ukoliko se, naravno, nju ne želi vidjeti tek u fiksiranom teritoriju Hrvatske. On ne govori eksplicitno o državnosti; dapače, raniji odnos Ugarske i Hrvatske označavao je kao sbratki odnos, a to u političkom jeziku može značiti svašta, svoj plan federacije s Hrvatskom Kossuth je prikazivao kao ustupak Hrvatima. Pri tome je njegova briga za ekonomsku cijelovitost ugarske države očita. Jednako je značajno ono što je govorio o moru: Dalmacija bi — kaže se najprije — mogla biti, ali i ne mora biti hrvatska, a onda se de facto zahtijeva zajednička ratna i trgovačka mornarica, te pomorske carine i prometnice prema moru. Nije teško dokučiti da bi posjed jadranske obale bio najvređniji posjed čitave Ugarske.

Kvaternik je u »La Croatie« jasno rekao da između Ugarske i Hrvatske, nakon god. 1848., može postojati samo politički savez, a pomorske aspiracije Madara nastojao je suzbijati upozorenjem da koliko su milja Madari udaljeni od mora.

Neposredno uoči sklapanja primirja u ratu 1859. Kvaternik u Parizu vodi razgovore o ustanku u Hrvatskoj, a to je bio glavni sadržaj njegovoga rada i onda kad se u studenome 1859. opet našao u Italiji. Nastojao je da njegove proglašene »Glasovice«, a i »La Croatie« Talijani dostave u Hrvatsku. U tome mu je u Firenzi pomagao N. Tommaseo, s kojim je vodio razgovore o organizaciji slobodne Hrvatske, pa i o njenom novom vladaru.

»Glas prvi: «Svemu hrabromu hrvatskому narodu», kao prva poruka u nizu od »Sedam riječi s križa muka naših«, kako je to Kvaternik zamislio — sačuvan je. To je čitava poslanica, a glavne su joj misli: u borbi svjetova koja predstoji Hrvati se moraju dići na oružje, s ciljem: »Osloboditi narod ispod gnjusnog šapskog jarma pod koji ga nevjera i krvorota, neharnost i bešćetje sagnu. Svrha naša jest: osloboditi se ispod kopita turskog; štititi svojinu našu gdjegod živimo.«

Ovom je knjigom Kvaternik nastojao europsko javno mišljenje upoznati s poviješću i državno-pravnim položajem Hrvatske, težeći je oslobođiti austro-mađarskog jarma

No prije ustanka narod mora upoznati — smatra Kvaternik — politička načela Evrope, svoje susjede i samog sebe. Evropa je u siječnju 1859., na usta Napoleona III., proglašila dva osnovna načela: suverenitet naroda i negospodovanje naroda nad narodom. Zato i Kvaternik za Hrvate zahtijeva: »Da se pravo narodnog veličanstva (tj. suvereniteta) i nama priznade; da se nastojanje naša, oslobođiti se svakog tuđeg gospodovanja, i gledi nas po javnom mijenju uvaži i cijeni.« I nadalje, vrlo precizno: »Odlučio bo jest narod hrvatski: sastaviti rastepena uda svoja; učiniti jednu dušu i jedno tijelo. Da ono, što se drugim narodima u krijepost pripisuje, njemu se u grijeh ne uračuna.«

Knjiga »La Croatie«, kaže on dalje u proglašu, tiskana u Parizu, dokazivala je vezu između pitanja talijanske i hrvatske slobode, pa ju je Austrija zabranila ne samo u Hrvatskoj nego i u cijeloj carevini. A zabranila je knjigu zato što je tiskana u glavnome gradu Francuske, one Francuske čiji je car Napoleon I. izrekao riječi hvale Hrvatima: »Mes braves Croates.«

I nadalje, budući da je Austrija ugovore s Hrvatskom pogazila, Evropa treba odlučiti hoće li diplomatskim putem prisiliti Austriju da odstupi od onoga čega se sama odrekla, ili će o tome odlučiti hrvatski mač. A i treba da odluči mač, kao što je mač odlučivao i prije u historiji Hrvata. Ako evropski kongres ne riješi hrvatsko pitanje, riješiti će ga oružje kojim hrvatski narod i raspolaze. Narod se treba dignuti kad stigne sedmnačeta poruka, sedmi glas. Dotle valja pripremati oružje, plan ratnih operacija. U proglašu ističe: »Vojvode i časnici hrvatski! Narišite u duhu i umu vašem po koji načrt buduće borbe narodnog oslobođenja; golema barda, golema naš narod, neka bude temelj osnovama vašim.« Proglas je datiran: »Mjeseca prosinca, na dan sv. Nikole 1859.«

Iz proglaša se također jasno vidi Kvaternikova negativna ocjena mađarskog stava prema hrvatskome pitanju, a mađarsku je emigraciju tada podržavao čitav niz evropskih novina. Kvaternik je pokušao suzbiti mađarske pretencije na hrvatski teritorij i u francuskom tisku: inače liberalni list »Opinion nationale« odbio je tiskati Kvaternikov protest zbog tvrdnji tog lista »da Hrvati žele uniju s Madarima i dapače mađarski jezik u škole i u javnosti.« Stoviše, »La Patrie« se ogradiла od knjige »La Croatie« (i njenog anonimnog pisca), tumačeci historiju Hrvatske po svome i djeleći Hrvatima »barbarske« epitetne s porukom: treba raditi složno s Madarima i ne odvajati se, jer su Hrvati preslabi pa mogu posluživati kontrarevoluciju — kao 1848.

DVOSTRUKO LICE ZAPADA

U Italiji je hrvatsko pitanje stalno na dnevnom redu, gdje ga živo potiče Tommaseo. U siječnju 1860. izšla je njegova brošura s člankom »Italiani, Maggiari, Slavi«, a i hrvatsko-mađarsko približavanje počelo je upravo ovde. Stjepan Türr, ugledni član mađarske emigracije, iznio je u »Dirittu«, listu Garibaldijevih prijatelja, u čemu su Madari Hrvatima učinili krivo. Tada, uz posredovanje Tommasea, dolazi do kontakta između Türra i Kvaternika; Kvaternik se složio da je potrebno razgovarati. O osnovi za dogovor razmišljao je i Tommaseo u spomenutom članku, te predbacuje Madarima da su se god. 1848. prekasno sjetili Italije. A tu zaboravljivost, kaže Tommaseo, »nisu mogli popraviti oni Madari, koje je Austrija prisilila da 1859. pruže protiv Talijana tako žestoke dokaze svoje junacke snage... Upozoravamo, da su 1859. duhovi bili tako uzbudeni, da se Austrija više nije mogla pouzdati ni u jednog hrvatskog generala talijanskome ratu, i da je ta vojska držana u pozadini da bi štitila odstupnicu... Treba da se znače, da je nedavno izašla u Parizu knjiga, od hrvatskog pisca, tumačea volje svojih sugrađana sviju sljeva, knjiga na francuskome jeziku, da diplomatskim i historijskim dokumentima dokaze prava svojeg naroda, prvebitno uredenje kraljevine i običaje i nedavne ugovore, što ih je Austria pegazila, da dokaže, kako se Austrija po zakonu sama lišila svojih naslova, zbog vlastite krivnje.«

Tommaseo je ponovio i informacije »La Croatie« o aktualnom stanju u Hrvatskoj, pa je zaključio ovako: »Treba da se znače da taj narod, koji ne posjeduje sve koristi

civilizacije, ali nema ni svih njezinih bolesti, razočaran i umoran kakav jest, može sutra ustati na oružje; i ako Francuska ili Italija podrže njegov pokret potrebnom novčanom pomoći kroz tri ili četiri mjeseca, Austrija je propala.«

No, kad je Kvaternik odlazio u Pariz da se sastane s Telekyjem, jednim od vodâ mađarske emigracije, Tommaseo je zahtijevao od njega, kad na pariškom dvoru bude agitirao za hrvatsku državu — da u taj posao ne mijesha »il regno di Dalmazia — kraljevinu Dalmaciju!«

Tako je talijanski zapad počeo pokazivati svoje dvostruko lice, ispunjujući Kvaternika gorčinom. Obdaren lijevim rijećima, pismima i dokazima nepravde, Kvaternik je preko Milana i Torina pošao u Pariz. Pošao je vidjeti ima li štograd od one novčane pomoći za ustank u Hrvatskoj što ju je tako velikodušno obećavao, na papiru, Tommaseo. U Torinu je posjetio i Cavoura, dobio njegovu preporuku za sardinskog poslanika u Parizu, C. Nigaru. Osim razgovora s Telekyjem, Kvaternik je imao na umu i kontakt s francuskim vladom.

A HRVATSKA? — »... MIRUJE I ŠUTI!!

Uz preporuku sardinskog poslanika Nigra Kvaternik je tražio i dobio audijenciju kod princa Napoleona. Kako u Parizu nije zatekao Telekyja, imao je to slobodnije ruke da dokazuje kako hrvatsko pitanje valja odvajati od mađarskog. Vjesti iz Hrvatske, gdje je vladala glad a Mađari sabirali priloge »za gladne u Hrvatskoj«, još su posebno obvezivale Kvaternika da upozorava na hrvatsko-mađarske opreke i spor. To prije i to više što je francuski tisak (potkraj god. 1859.) odbijao da mađarsko-hrvatske odnose razmatra s hrvatskog stajališta.

To je bio jedan od zadatka što ih je Kvaternik sebi postavio u tri audijencije kod princa Napoleona, 23. i 30. III. i 13. IV. 1860. Sadržaj Kvaternikovih razgovora u Palais-Royalu u Parizu poznat je da sada na temelju njegovih zapisa: suprotstavlja, je interes Francuske i Rusije na Jadranu, tražeći političku pomoći za Hrvatsku. Zauzvrat je ponudio princu Napoleonu hrvatsku krunu. No princ Napoleon je opetovan spominjao potrebu sloga s Mađarima. U tome pitanju Kvaternik se izjasnio za prijateljski savez i mišta drugo, a Kossuth se inače i u srpnju god. 1860. ustrajao na svome programu o hrvatsko-ugarskoj federaciji uz poznate uvjete.

U tim danima Kvaternik je, koliko su mu to dopuštala slaba finansijska sredstva, agitirao u tisku (Courrier du Dimanche, Perseveranza), ali ponekad uz cenzuru, koja ga je pogadala isto tako teško, kao i odbijanje francuske pomoći. Ne može se reći da je princ Napoleon uskratio Kvaterniku i neku moralnu podršku, jer ga je upucivao na neprijatelja Austrije, Pijemont. No bilo je očito da su Kvaterniku bila potrebna sredstva za agitaciju u tisku. Kvaternik je ubrzo shvatio da za takav znak uvažanja svoga posla nema nikakvog izgleda: s francuske strane novčana je pomoći odbijena, a sardinski poslanik Nigra, kamo je Kvaternika zapravo upucivao princ, nije ga htio primiti. Tekovina svoje vrste bilo je to što se na razgovoru između Kvaternika i

C. CAOUR prvi ministar Piemonta-Sardinije, jedan od europskih državnika koje je Kvaternik nastojao zainteresirati za sudbinu Hrvatske

princa o Kossuthu jasno i oštro prelomilo hrvatsko-mađarsko pitanje.

Dakle, na povratak u Austriju odlučio se tek kad je iskusio da su mu svi drugi pravci političke akcije zatvoreni. Kvaternik je pomicao dajelje na katoličkoj liniji. Želio je zainteresirati lionski centar Propagande za svoju akciju, i to na osnovi prosudbe o politici Rusije u našim stranama (franjevcii i katolici u Bosni bili su pod upravom Propagande). Preporučeno mu je da se obrati u Rim. Prije negoli je doista otišao u Rim, izradio je politički spis o hrvatskom pitanju i Engleskoj, zasnovan na antagonističkim interesima Francuske i Engleske u Italiji. Nije poznato je li Kvaternikova agitacija o odnosu Madara i Hrvata iz tih dana našla kakav odjek u engleskom tisku. Sigurno je da su Kvaternikovi protumadarski argumenti našli na odbijanje pomoći poznate teze: valja se sporazumjeti s Madarima. Pripremajući skicu o ruskoj politici (u Palestini) za Propagandu u Rimu (Kongregacija za širenje vjere), Kvaternik je slao proteste izvještaje u Italiju: »Perseveranzik zbog svojata istre, Tommaseu o rezultatima svoje agitacije u Parizu. Primio je i Tommaseov odgovor, gdje ovaj kaže: »... nesreća je... što nemajući nikakvi mandat, neću reći od naroda (sto je nemoguće), ma niti od ikogega od znamenitijih i vani poznatih, što mora samo nepovjerenje poroditi... Kad bi narod ma kako bilo izrazio svoju volju, mnogo bi se vjerljatnija činila obećanja Vaša: ali Hrvatska miruje i šuti.«

Bilo je, dakle, više razloga da se Kvaternik — ne uspjevši ni kod Propagande u Rimu — uputio u Austriju, a jedan je zasigurno bio i Tommaseov prijekor i upozorenje: »Croatia tace e sta! — Hrvatska šuti i miruje.«

(U slijedećem broju: 1860.: Pokušaj s austrijskom »Kartom«) Ljerka Kuntić

14 trenutak kulture

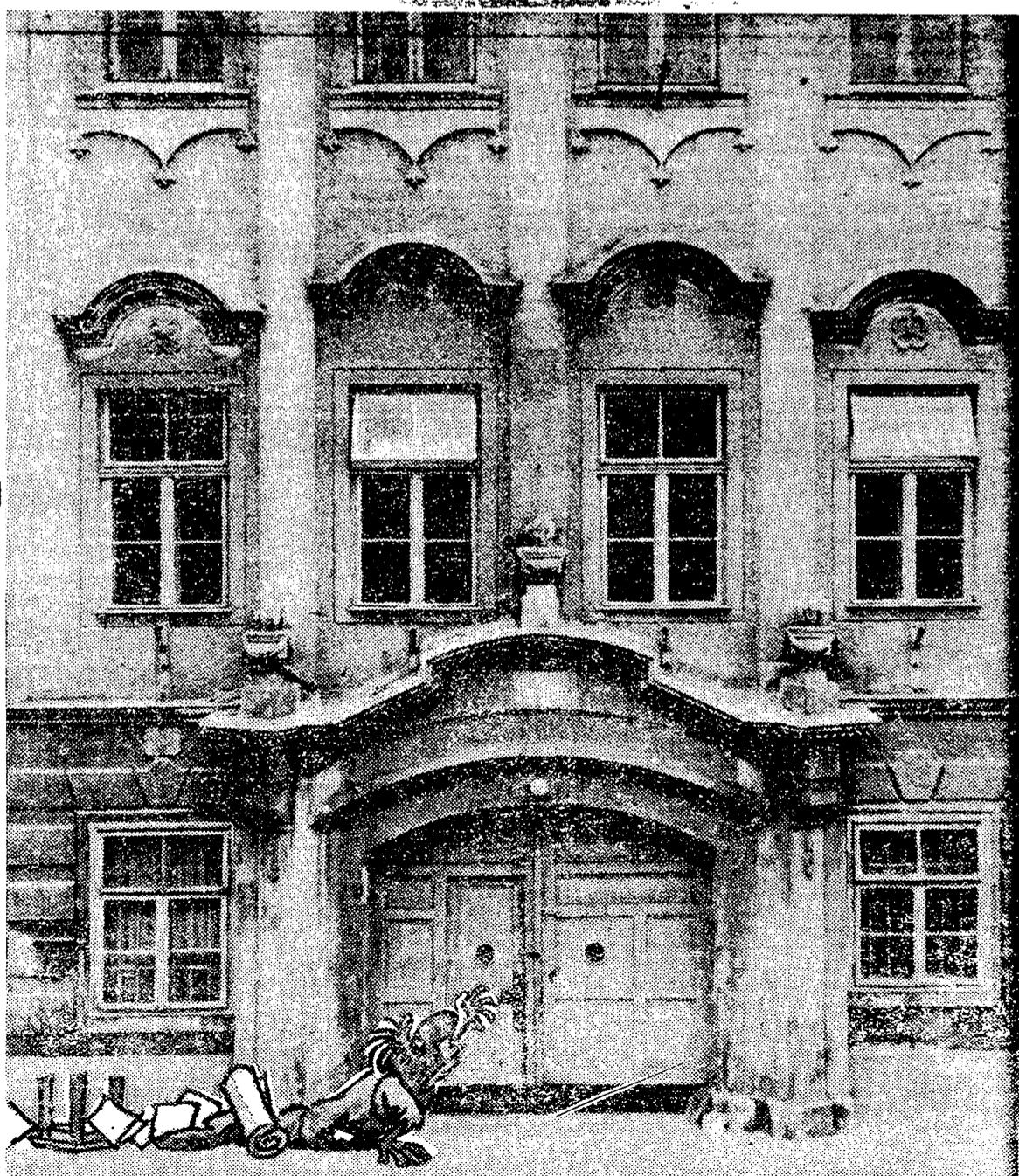
ANICA

se Magašić ovih dana tiho, tako reći šaptom oprostila od vlasti. Iako su ministar Vojislko Velčić i predsjednik Kulturno-prosvjetnog vijeća Sabora Mirko Božić došli u posljednju sjednicu Upravnog odbora starog saziva, da se zahvale predsjednicima kojima je istekao mandat, ipak je taj važni datum u povijesti naše kulture prošao gotovo nezapažen. Dnevni tisak koji jedva da je zabilježio odlazak Anice Magašić s njezine rukovodeće funkcije, neusporedivo je više prostora i pažnje posvetio posljednjoj odluci te iste Anice Magašić, odluci kojom Fond uskraćuje dotaciju »Hrvatskom tjedniku.«

Iako mi u »Hrvatskom tjedniku« nismo skloni podcenjivanju svoje uloge u javnom životu, ipak nam se čini da je pitanje naše egzistencije sasvim efemerno u odnosu na povjesnu dimenziju događaja kojim završava čitavo jedno razdoblje. Jer ne zaboravimo: Anica je Magašić tokom mnogih godina držala ključeve kulturne blagajne, ona je imala bar onoliko moći da čini dobro ili zlo koliko su to (svaki u svom vremenu) mogli jedan Kršnjavi, jedan Strossmayer, jedan Žanko... Nepregledan broj kulturnih radnika proveo je najbolje godine svog života pod njezinom upravom (bila je načelnica odjeljenja za kulturu NO grada Zagreba, predsjednica Savjeta za kulturu i nauku NRH, član Republičkog izvršnog vijeća, dugogodišnja predsjednica Fonda za unapredavanje kinematografije, dugogodišnja predsjednica udruženog Fonda za unapredavanje kulturnih djelatnosti) i sve će te godine povjesničari kulture nazvati možda jednom: Aničina vremena.

Kakva su to vremena bila? Nitko se ozbiljno ne usuđuje da jednu tako ozbiljnu i svima nama sudbinski prisnu temu profanira na tijesnom prostoru jednog novinskog člančića. Treba hladno i sabrano, pedantno i nepristrasno, s olovkom u ruci, pristupiti izradi bilance! Sto je u tim godinama sagradeno a što opustošeno, što je oživjelo a što zamrlo, koje su duhovne incijative bile poticane a koje zatirane? U ime kojih ciljeva i s kojim metodama a s kakvim rezultatom je ta silno energična i marljiva žena provodila svoju kulturnu politiku?

Nadamo se da Anica Magašić neće morati dugo čekati na prve pokušaje takve bilance. Raduje nas, na kraju, da se od nje, kao uglednog i utjecajnog funkcionara, možemo oprostiti čiste savjesti: u jednom televizijskom razgovoru, na pitanje kojem bi kulturnom tjedniku najradnije dala finansijska sredstva ona se strastveno oprijedjila za onaj list koji može osvojiti barem sto tisuća kupaca. Mi zaista nismo krivi što se i opet jednom ispunilo staro pravilo da sve što čovjek u životu žarko želi to i dobije — na vlastitu nepriliku!

»Zagreb - film« se seli

iz oronulog, ruševnog, neudobnog i nehigijenskog zdanja Vlaškouličnog dvorišta u monumentalnu baroknu zgradu bivšeg Vojnog suda na Novoj Vesi. Jedan davni san se, dakle, pretvorio u javu. Kako se osjećaju članovi slavnog filmskog kolektiva, naglo probudeni golemlim finansijskim zahtjevima (pretvoriti staru tamnicu u veselu crtanu filmsku školu) pokazuje donekle i ova montaža fotografije i crteža.

IZJAVA KOJA NIJE DOBROHOTNA

Hrvatski lingvisti stavljeni u delikatni položaj da se brane od onoga što nisu učinili

Izjava vodećih srpskih jezikoslovaca o problemima jezika Srba u Hrvatskoj (objelodanjena u »Vjesniku« od 8. listopada) nije u skladu s jezičnom stvarnosti u Hrvatskoj. Stoga je ta izjava nekorektna, a osobito je nepravedna prema hrvatskim jezikoslovima. Ona je u svojim temeljnim postavkama neistinita i obzirom na jezične poglедe hrvatskoga političkog vodstva, koliko se ti pogledi odnose na jezik Srba u Hrvatskoj. Osim svega toga ta izjava pati i od unutarnjih protuslovlja, ona je puna nelogičnosti pa je očito kako nije pisana ni s dobrim nakanama ni s doštanom mjerom znanstvene objektivnosti. Jasno je onda da izjavu srpskih jezikoslovaca treba potanko raščlaniti jer bi ona —ako bi ostala bez odgovora — mogla više struko naškoditi naporima hrvatskih jezikoslovaca i hrvatskoga političkog vodstva da se konačno na demokratski način sredi jezično stanje u Hrvatskoj.

Hrvatski književni jezik u navodnicima!

Izjava počinje tvrdnjom kako »nedavna istupanja pojedinih hrvatskih lingvista, kulturnih i javnih radnika ukazuju na ozbiljnu opasnost da se Srbima u SR Hrvatskoj nametne 'hrvatski književni jezik'. U toj tvrdnji izraz 'hrvatski književni jezik' stavljeno je u navodnike, što se ne može u takvu kontekstu nikako drugačije pojmiti nego kao stajalište da hrvatski književni jezik ne postoji kao stvarnost, već jedino kao fikcija ili kao umjetna tvorevina hrvatskih jezikoslovaca, kulturnih i javnih radnika. To je dokaz da vodeći srpski jezikoslovci ne priznaju stvarnu opstojnost hrvatskoga književnog jezika i da ostaju na starim stajalištima koja su već dosta poznata. No, ako se i ne uzravamo zbog toga što nam srpski jezikoslovci ne priznaju opstojnost našega vlastitog književnog jezika koji stvarno postoji već pet stoljeća, mora nas zaprapastiti tvrdnja da se Srbima u Hrvatskoj nameće taj umjetni 'hrvatski književni jezik', a osobito što je to »nametanje« očijenjeno kao »ozbiljna opasnost« za Srbе u Hrvatskoj. Kad ovo dvoje povežemo, postaje nam jasno zašto su vodeći srpski jezikoslovci stavili izraz hrvatski književni jezik u navodnike. Ne priznajući hrvatski književni jezik kao lingvističku stvarnost i odavno tvrdeći kako su hrvatski i srpski jedan jezik, oni ne bi mogli u isto vrijeme tvrditi da se Srbima u Hrvatskoj nameće jezik koji je isti kao i njihov jezik, to više što je govorni temelj suvremenoga hrvatskog književnog jezika i jekavsko štokavština, dakle onaj govor koji je i materinski govor Srba u Hrvatskoj. Potrebno je onda bilo da se najprije hrvatski književni jezik navodnicima označi kao umjetna tvorevina jer se samo tako moglo podmetnuti hrvatskim jezikoslovima kako oni Srbima u Hrvatskoj nameće jedan umjetni jezik koji se razlikuje od jezika što ga rabe Srbi u Hrvatskoj. Time se oživljuje stara tvrdnja kako hrvatski jezikoslovci, kulturni i javni radnici žele silom stvoriti nekakav posebni hrvatski književni jezik i kako zapravo nasilno i umjetno hoće hrvatski jezik udaljiti od srpskog jezika. Toj staroj tvrdnji pridružila se sada i nova: hrvatski jezikoslovci žele svoj umjetni 'hrvatski književni jezik' nametnuti Srbima i time, dakako, ugrožavaju jedno od bitnih nacionalnih obilježja Srba u Hrvatskoj. U takvoj kombinaciji vodećih srpskih jezikoslovaca nazire se svakako neka logika, ali logika nekorektna i logika koja posve zapostavlja činjenično stanje u Hrvatskoj danas. Naime, notorno je istina da se Srbima u Hrvatskoj ne nameće nikakav 'hrvatski književni jezik' i da nema ni jedne potvrde za tu tvrdnju srpskih jezikoslovaca. Istina je baš suprotna — Hrvatima i Srbima u Hrvatskoj desetljećima su se nametale osobitosti srpskoga književnog jezika i nije ono što pošteno da se danas te nametnute osobitosti srpskoga književnog jezika proglašavaju kao osobitosti jezika Srba u Hrvatskoj, koje bi hrvatski jezikoslovci htjeli Srbima u Hrvatskoj oduzeti i nametnuti im osobitosti »svoga« jezika.

Dalje se u izjavi srpskih jezikoslovaca tvrdi ovo: »Nepobitna je istina da se obe nacije o kojima je reč, Srbи i Hrvati, služe u osnovi istim književnim jezikom. Unutrašnje razlike u tom jeziku sasvim su sitne u odnosu na ono što čini njegovo jedinstvo. Stoga je najbolje i najpravednije rešenje za sve narode koji se služe ovim jezikom to da se ostane pri dvojnom jezičkom imenu, srpskohrvatskom odnosno hrvatsko-srpskom, koje obezbeđuje ravnopravnost samim tim što je zajedničko i opšte. S druge strane niko ne može oduzeti hrvatskom narodu njegovo pravo na sopstveno jezičko ime i sadržaj, pod uslovom da se srpskom narodu u Hrvatskoj prizna isto takvo pravo.«

Jezična dioba i jezična stvarnost

Neporecivo je pravo srpskih jezikoslovaca da tvrde kako su hrvatski i srpski jedan jezik (u osnovi).

Međutim, oni nemaju pravo davati tim dvjema jezicima jedinstveno »dvojno ime« i tvrditi kako je takvo dvojno ime najbolje i najpravednije rješenje jer ono tobože osigurava jednakost budući da je opće i zajedničko. Nama u Hrvatskoj vrlo je dobro poznato kako je to jedinstveno i dvojno ime »osiguravalo jednakost« između hrvatskoga i srpskog književnog jezika i koliko je to ime bilo pravedno i dobro. Čini se da hrvatski jezikoslovci nisu pri zdravoj pameti i da su neprijatelji vlastitom narodu kad se danas bore protiv najboljeg i najpravednijeg jezičnog rješenja i protiv imena koje njihovu jeziku osigurava jednakost. Doduše, vodeći srpski lingvisti dopuštaju Hrvatima da svoj jezik zovu vlastitim imenom, ali onda traže to isto pravo i za srpski narod u Hrvatskoj. Dakle, dopušta se Hrvatima da za svoje potrebe (i vjerojatno na svoju odgovornost!) odstupi od najboljeg i najpravednijeg rješenja, ali se onda i za Srbe u Hrvatskoj traži to isto lošije rješenje. Osim ove nelogičnosti tu je i jedna nova nekorektnost: za Srbe u Hrvatskoj traži se pravo koje hrvatski jezikoslovci nikada nisu poricali, tj. hrvatski jezikoslovci nikada nisu Srbima zabranjivali da svoj jezik zovu srpskim imenom, premda je u prošlosti hrvatskog naroda bilo vremenā kad Hrvati svoj jezik nisu smjeli zvati hrvatskim imenom.

Dalje se u izjavi kaže: »Srbи u Hrvatskoj pripadaju velikoj ijevaksoj grani srpskog naroda. Njihov je jezik u svemu bitnom istovetan s jezikom Srba u Bosni i Hercegovini, a razlikuje se od književnog jezika Hrvata u osetnoj meri. O ovome svedoče kako osobine narodnih dijalektika Srba u Hrvatskoj, tako i jezička tradicija njihove kulture, od Solarića i Mrkalja preko Matavulja do Prosvjetinih izdanja u naše vreme. Razlike između toga jezika i 'hrvatskoga književnog jezika' predstavljaju nacionalne osobnosti i o njima se mora voditi računa ako se u nekoj republici na temelju takvih osobnosti vrši deoba našeg književnog jezika.«

U ovom dijelu izjave dosta je čudno pročitati da se jezik Srba u Hrvatskoj u osetnoj mjeri razlikuje od književnog jezika Hrvata. Čudno je zbog toga što to do sada nismo navikli slušati od srpskih jezikoslovaca. Gotovo sve jezične postavke srpskih lingvista temeljile su se na uvjerenju kako Srbи i Hrvati imaju jedan jezik i da su »unutrašnje razlike u tom jeziku sasvim sitne u odnosu na ono što čini njegovo jedinstvo« — kako baš doslovce i piše u ovoj istoj izjavi u kojoj se sad najednom govoriti kako se srpski i hrvatski jezik razlikuju »u osetnoj meri«. Tu nešto nije u redu, a osobito ako se te »sitne unutrašnje razlike«, odnosno »razlike u osetnoj meri«, proglašavaju »nacionalnim osobenostima« o kojima se »mora voditi računa«. Svatko ćemo trijezno misli mora se zapitati kako to da razlike između srpskog jezika Srba u Hrvatskoj i hrvatskog književnog jezika mogu istodobno biti i »sasvim sitne« i »osetne«, kako to da se o njima istodobno ne treba voditi računa kad se želi istaknuti hrvatsko-srpsko jezično jedinstvo, a mora se voditi računa kad one predstavljaju nacionalne osobnosti. I kako se može pojmiti činjenica da se u samo nekoliko redaka razmaka jednom govoriti o književnom jeziku Hrvata bez navodnika, a drugi put se izraz 'hrvatski književni jezik' stavljaju u navodnike? Ili je to nepojmljiva nedosljednost potpisnika izjave, ili je to čudna logika po kojoj su hrvatski jezikoslovci krivi što su izvršili diobu našega književnog jezika (u nekoj republici) na temelju razlika koje su tako osjetne da znače nacionalne osobnosti, ali koje su isto tako i posve sitne da bi mogle nagrasti jezično jedinstvo. Potpisnici izjave morali bi znati da se ne može izvršiti nikakva jezična dioba ako ona već nije u naravi jezika nazočna, kao jezična stvarnost. Hrvatski jezikoslovci nisu imali od čega »dijeliti« hrvatski književni jezik i to je sigurno potpisnicima izjave vrlo dobro poznato budući da među njima ima znanstvenika s medunarodnim jezikoslovnim ugledom. Oni stoga i stavljaju naziv hrvatskog jezika ponovo u navodnike jer svoje stajalište o ugroženosti jezika Srba u Hrvatskoj ne mogu nikako drugačije braniti nego tako da podgriju dosta iskoristavanju tvrdnju kako hrvatski lingvisti stvaraju umjetni hrvatski književni jezik. U razložnom nastojanju hrvatskih lingvista da u hrvatskom književnom jeziku uspostave ono što je bilo nasilno uklonjeno, potpisnici izjave vide ni manje ni više nego nametanje hrvatskoga književnog jezika Srbima u Hrvatskoj. To njihovo gledanje također nije okretno, a nije ko-rektno s lingvističkog stajališta ni to kad se tvrdi da se jezik Srba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini razlikuje od književnog jezika Hrvata »u osetnoj meri«. To jednostavno nije istina, barem što se tiče Srba u Hrvatskoj. Ako to možda i neće djelovati simpatično, iskoristiti ću vlastito iskustvo da pokušam dokazati kako to nije istina.

Što je to »nametanje« jezične norme

Trideset i sedam godina živim isključivo u štokavskim krajevima Hrvatske gdje zajedno obitavaju Hrvati i Srbи stotinama godina. Kao nastavnik jezika pratim dvadeset i jednu godinu Hrvate i Srbe od prvog razreda osnovne škole pa do studija na višoj školi.

Mogu bez lažne skromnosti reći da mi nisu nepoznate osobitosti govora Srbа u Hrvatskoj, i one njihova materinskog govora i one njihova pisanih izraza. Za to vrijeme opazio sam da je materinski govor Srba u Hrvatskoj uvijek bio naravan temelj književnog jeziku što su ga Srbи učili u hrvatskim školama. Književni jezik u hrvatskim školama zapravo je — zbog svoje novoštokavske ijevaksoe značajke — bliži materinskom ijevakso-štokavskom govoru Srba u Hrvatskoj nego materinskom govoru Hrvata. Stoga ga i srpska djeca u Hrvatskoj prihvate lakše i brže od hrvatske djece, on se i bezboljno i lako »nameće« srpskoj nego hrvatskoj djeci. Učenje književnih jezičnih normi uvijek je »nametanje« i to sigurno dobro znaju potpisnici izjave, ali ono što oni zovu jezičnim nametanjem nema nikakve veze s činjenicama i pravim stanjem u Hrvatskoj. Razlike između jezika Srba u Hrvatskoj i hrvatskog književnog jezika javljale su se tek onda kad su u jezik Srba u Hrvatskoj putem administracije, crkvenog jezika, vojnog jezika, putem unitarističke jezične politike ili drugim putovima i načinima prodrale jezične osobitosti koje tome jeziku, kao ni jeziku Hrvata, nisu bile svojstvene. Srbи u Hrvatskoj ne govoru u svom materinskom izrazu uopšte, opština, hleb, obezbijediti, boranija, šargarepa, pasulj, prenebregnuti, preimutno, djejstvo, posmatrati, vaduz, vinovnik, vodstvo, paramparčad, pozorište i sl., on je te izraze dobio istim putem kojim su ih dobili u Hrvati. Tu je prava jezična istina koju treba otvoreno reći bez obzira na to jesu li Hrvati i Srbи u Hrvatskoj izraze koji nisu svojstveni njihovim materinskim govorima primili podjednako voljko ili nevoljko. Možda će Srbи u Hrvatskoj jednom govoriti i pisati posve istim jezikom kojim govore i pišu Srbи u Srbiji, ali danas nije dostojno pravih i priznatih lingvista da naravno upostavljanje suvremenoga hrvatskog književnog jezika ocjenjuju kao prijetnju jeziku kojim govore i pišu Srbи u Hrvatskoj.

Mi Hrvati ne možemo i ne želimo kriti da se danas u hrvatskom pisanim i usmenom izrazu rabe riječi koje unazad nekolicinu desetljeća nisu bile baš tako obične u Hrvatskoj. To je istina, ali je istina isto tako da te riječi nisu izmisljene u jezičnim uredima, već su to riječi koje čemo lako naći u golemoj zakladi hrvatskoga jezičnog izraza. Te riječi po samoj svojoj naravi ne mogu biti suprotne srpskom jezičnom izrazu u Hrvatskoj jer su ih u ne tako davnoj prošlosti podjednako rabilj i Hrvati i Srbи u Hrvatskoj. Ako su one danas u prvi mah neobične, onda su podjednako neobične i Hrvatima i Srbima mladog naraštaja, a podjednako obične i Hrvatima i Srbima starijeg naraštaja ili onima koji imaju bar neku jezičnu kulturu. Upostavljanje prekinutog jezičnog kontinuiteta hrvatskoga književnog jezika nije isto što i jezična politika u doba okupacije. To nikad (na žalost!) mi Hrvati ne smijemo prestati naglašavati. Ako se danas u hrvatskom književnom jeziku i nađe koja posve nova riječ, onda je to naravna težnja da se u ovoj poplaviti tudica po koja od tih tudica zamijeni zgodnom domaćom riječju. To rade svi kulturni narodi, to rade i Srbи koji danas službeno izbjegavaju da govore i pišu veš i špot.

O tzv. jezičnoj asimilaciji – nedosljedno

Potpisnici izjave govore nedosljedno i o tzv. jezičnoj asimilaciji. Spominjući kako su »poneki Srbи koji su se odselili u veće gradove u Hrvatskoj primili jezičke navike tih sredina, srpski lingvisti zaključuju: »Delimični rezultati asimilacije nisu argumenti za nastavljanje asimilacije, nego obratno.« Treba se s ovim zaključkom o jezičnoj asimilaciji složiti, ali tek onda kad postoji nasilna, službena, administrativna, planska i centralistička jezična asimilacija koju provodi vladajuća nacija u odnosu na druge nacije, kao što je to bio slučaj u staroj Jugoslaviji. Sigurno nije takva asimilacija kad djeca Srba koji dugo žive recimo u Zagrebu počnu u svakodnevnom ophodenju govoriti kajkavski. To se događa i s djecom štokavskih i čakavskih Hrvata, doseljenika u Zagreb. Hrvatska škola i jednu i drugu djecu sustavno privikava književnom jeziku, što u praksi znači da se u Hrvatskoj srpska djeca koja su eventualno postala kajkavci učenjem književnog jezika zapravo vraćaju izvorima svoga materinskog govora. Zar protiv toga ustaju vodeći srpski lingvisti, zar oni to zovu »nastavljanjem asimilacije?«

Na kraju svoje izjave vodeći srpski jezikoslovci kažu kako nije njihovo »da predlažu rešenja«. Može im se odgovoriti kako ne samo da to »nije njihovo« nego oni i nemaju što predložiti budući da Srbи u Hrvatskoj mogu svoj jezik zvati kako žele, kako misle da je najbolje i kako sami odluče. Što se tiče očuvanja osobitosti srpskog jezika u Hrvatskoj, Srbima u Hrvatskoj svakako nisu potrebni visoki jezični stručnjaci — ni hrvatski ni srpski — da bi ih »branili« jer i bez tih stručnjaka oni su se odavno mogli uvjeriti da hrvatski književni jezik nimalo ne ugrožava njihov materinski jezični izraz.

Izjava skupine vodećih srpskih lingvista o jeziku Srba u Hrvatskoj nije dobrohotna jer hrvatske lingviste stavljaju u delikatan položaj da se tko zna po koji put brane od onoga što nisu učinili, što ne čine i što ne kane učiniti. Ona čak nije dobrohotna ni prema Srbima u Hrvatskoj iako je inače puna brige za njihovu jezičnu sudbinu. S obzirom na znanstveni ugled i položaj potpisnika Srbи u Hrvatskoj doista mogu pomisliti kako ih hrvatski jezikoslovci, kulturni i javni radnici kane nasilno jezično »pohrvati« i ukinuti im njihove jezične osobitosti o kojima s toliko autoriteta govore potpisnici izjave. Izjava vodećih srpskih lingvista znači svjesno nastojanje da se hrvatski jezikoslovci sprječe u svojoj naravnoj težnji i obvezni kako bi desetljećima nezdravo jezično stanje u Hrvatskoj jednom zauvijek doveli do istinske i stvarne jezične snošljivosti i jednakosti, do istinskog i stvarnog prava naroda a o svom jeziku odlučuju po tome kakav taj jezik doista i jest, a ne po tome kakav bi jezik trebalo da bude s obzirom na želje i ambicije tamo nekih čimbenika.

Julije Derossi

Nakon niza kratkih, isprekidanih i nevezanih razgovora u pauzama snimanja, zamolio sam Burtona za mali razgovor glumca s glumcem. Točno u dogovorenem vremenu, sat i pol nakon što smo zajedno završili snimanje, pozvao sam na vrata vile Izvršnog vijeća BiH u Mostaru koja živopisno »visi« visoko iznad bučne Nerete. Za vrijeme mog četvorosatnog boravka u salonu vile kroz njega je prošla gotovo cijela Burtonova »obitelj«: Terence Baker, bivši Burtonov menedžer a sada, zajedno s drugim bivšim menedžerom Jackom Heymanom, koproducent njegovog slijedećeg filma — »Ubojstvo Trockog« (obje imaju 10 godina staža kod Burtona); Burtonov osobni fotograf, crvenokosi Gianni Bozzacchi, ekskluzivni opskrbljivač četrdesetak najvećih svjetskih revija (6 godina staža); William Brook, »momak za sve — tajnik, nosač cigareta i telefona, glumac za uvježbavanje Burtonovih dijaloga (7 godina staža); bradati šminker Ron (6 godina staža), te domaći i konobarica, koji su nas čitavo vrijeme opskrbljivali pićem: Burtona čajem s mlijekom, a mene dobrim, devet godina starim Jack Daniel's viskijem. Negdje pred kraj tog dugog popodneva iz Kupara je doputovala Liz Taylor (9 godina staža) u »Rolls Royce« koji već 12 godina za Burtona vozi Baskijac, debeljko Gaston. Neposredno pred moj odlazak priključile su nam se i dvije pudice i Bozzacchijeva žena, Liza Šminkerica (staž ove zadnje trojke — nepoznat). No za vrijeme inervija, koji je trajao čitav sat, bili smo gotovo potpuno sami, pa je razgovor tekao glatko, bez nervoze, prekidanja ili običnog čavrila. Tekst koji slijedi »skinut« je i preveden s magnetofonske vrpce s minimalnim kraćenjem a bez dočjerivanja. Ono što, na žalost, tiskani prijevod ne može dati čitaocu jest zvučni Burtonov bariton, jedinstvena ljepota diktije i stila tog oksfordskog studenta i prvaka klasičnog engleskog kazališnog repertoara, lakoća kojom izražava misli i probleme. Slušajući Burtona zaboravio sam da razgovaram sa super zvijezdom s kolor-fotografijama svjetskih ilustriranih revija i otkrio meni dosad nepoznatog Burtona: ozbiljnog i načitanog čovjeka velike kulture i prvorazredne inteligencije.

* * *

Nakon svega pet britanskih filmova Vi ste, gospodine Burton, 1953. godine postali holivudska zvijezda... Zvijezda ste već gotovo dvadeset godina. Kako biste opisali razliku između statusa zvijezde 1953. i danas? Pa, na to je teško odgovoriti zato što postoje dvije vrste zvijezda. Rekao bih da sam od 1953. do 1960. bio »zvijezda«, u navodnicima, a nakon 1960. godine postao sam ono neobično biće koje nazivaju »superzvijezdom«. Ta se dva pojma jasno razlikuju. Ne znam pravo kako i zašto se to događa. Rekao bih da superzvijezda nije samo netko čije se ime na špici pojavljuje ispred naslova filma. Superzvijezda filmu daje neki posebni pečat. A ako mu slučajno ne nekoliko puta ne podesi rukom, on od superzvijezde postaje opet samo zvijezda. U posljednjih dvadeset godina penjao sam se i spustao po toj ljestvici tri-četiri puta. U ovom času stojim posve dobro, mislim. Za nekoga kao što smo moja žena ili ja razlika se danas u prvom redu osniva na činjenici da se filmska industrija nalazi u jezivom stanju, doslovno se raspada, pa mi, umjesto da kao nekada dobivamo goleme svote novaca od producenata, sami u većoj ili manjoj mjeri postajemo producenti. Elizabeth i ja već smo nekoliko filmova potpuno samostalno financirali, a nekoliko njih samo djelomično. Danas je, u stvari, zanimljivije biti glumačka zvijezda nego nekad, pogotovo ako vam novac nije naročito potreban, ili možda samo ako vam novac nije naročito potreban. Rizik postaje veći a i pitanje da li će film biti umjetnički i komercijalni uspjeh beskrajno uzbudljivije nego u vrijeme kad bismo pokupili svojih pet funti i otišli.

Zelite li time reći kako Vi, nakon što ste okusili uzbudnje ove hazardne igre, nikad više ne biste mogli biti samo superzvijezda koja ne sudjeluje u financiranju filma?

To bi tako mnogo zavisilo o situaciji. Da se, na primjer, odjednom pojavi neki veliki producent — a on se u stvari i pojavit — i ponudi vam super scenarij, nešto što zaista želite raditi, i režisera u kojeg imate povjerenje (to je sada Loseyev film o ubojstvu Trockog), a da drugog načina da taj film radite nema, ja bih, naravno, pristao da opet radim samo za honorar, za »plaću«. Tako prilike danas, to moram naglasiti, vrlo su rijetke. Od svih nekadašnjih velikih producenata danas nije ostalo gotovo ništa, jedino možda Universal Studios i United Artists.

ALDOUS HUXLEY

Mislite li da je to budućnost filmske industrije: da će dobiti, nezavisni producenti i dalje javljati na horizontu?

GLUMAC S GLUMCEM

RB RAZGOVARA SA RB

Huxley je na to, sjećam se, primijetio da je sam posao na filmu zanimljiv, ali da mu je strašno kad pomisli da o njegovom radu sude poluljudi, polointelektualci

Relja Bašić i Richard Burton

Mislim da hoće. Posve je sigurno da se vremena velikih holivudske studije, holivudska vremena koja sam doživio pedesetih godina, više neće vratiti. Možda će do novih oblika centralizirane proizvodnje doći ako tržištem zavladaju kasete, ali mislim da su veliki mamuti koje sam poznavao: Fox, MGM ili Warner Brothers — nestali zauvijek. Ako danas posjetite te studije, a poznavali ste ih u njihovu punom sjaju, obuzet će vas osjećaj nestvarnosti, jer oni su poput gradova-sablasti. Sjećam se kad sam prvi put kao mladić potpisao sa »20th Century Foxom«, tamo se svaki tjedan proizvodio jedan velikiigrani film. Prošle su godine, mislim, u svemu napravili tri filma. To su nevjerojatne promjene.

Je li to što se događa dobro za filmsku publiku?

Mislim da jest, jer dobivaju talentiranije ljudi i raznovrsnije filmove. Sjećam se da je netko jednom zapitao Aldousa Huxleyja zašto, zaboga, piše za — mislim — MGM, a on je odgovorio da treba novaca. Te je večeri u društvu sjedio čitavo mnoštvo pisaca, Engleza, npr. Christopher Isherwood, i nekoliko Amerikanaca, sjećam se da je bio i Tennessee Williams — i svi su razgovarali o tome zašto svi rade za te studije kad im se svima to toliko gadi. Huxley je na to, sjećam se, primijetio da je sam posao zanimljiv, ali da mu je strašno kad pomisli da o njegovu radu sude poluljudi, polointelektualci. Nadam se da se to vrijeme neće vratiti.

STEWART GRANGER

Kad već govorimo o neljudskom i ljudskom vidu glumčeva života na filmu, što mislite, koliko nama glumcima uspijeva da ostanemo ljudi — na primjer u prijateljstvima? U Hollywoodu ste bili velik prijatelj Stewarta Grangerja. Kako danas stoji stvar? Imate li vremena za prijatelje? To je, na primjer, i moj problem. Započnem mnoga prijateljstva, a nemam vremena da ih održim i razvijem. Za prijateljstvo treba vremena. Slažete li se s time?

Da, to je možda problem svih umjetnika, ali osobito glumaca. Sprijateljiš se s nekim u toku recimo, onih godinu dana što ih provedeš u istoj ekipi ili u istom ansamblu, zatim se rastaneš i ne vidiš se godinama. Više puta mi se dogodilo da sam susreo kolege s kojima sam nastupao u Old Vicu ili Stratfordu duže razdoblje vremena, a poslije im više nisam znao ni imena. Čak i ljudima s kojima sam se mnogo družio. Mislim da glumac u toku svoje karijere uspije održati vrlo mali broj prijatelja među kolegama. Ja sam, na primjer, sa Stewartom Grangerom neko vrijeme stanovala u Hollywoodu 1953. On se mnogo brinuo za mene — bio je već afirmirana zvijezda, a ja sam bio tek dotezenac. Premda smo ostali prijatelji i premda se vidamo kad nas put nanese u isti grad, mi tako da kažem, ne ulazimo neki posebni napor da unaprijed ugovorimo neki susret, što inače očekujemo od zaista intimnih prijatelja. Mislim da sam u ovih dvadesetak godina među glumcima imao svega pet ili šest zaista bliskih prijatelja, premda i vrlo velik broj vrlo dragih znancara.

BOGEY

Pročitao sam negdje da ste se prvo vrijeme u Hollywoodu družili samo s engleskim glumcima. Je li to točno?

Pa, u stvari, najviše sam vremena u Hollywoodu proveo s čovjekom koji mi je bio prijatelj, jedan od onih rijetkih pravih prijatelja. Prijatelj zbog kojeg bih, da je on, recimo, sad u Zagrebu, a da ja imam slobodan dan, odletio u Zagreb da ga posjetim, a on bi to isto

učinio za mene. Bio je to Humphrey Bogart, a on je bio Amerikanac od glave do pete. On je za mene najvažniji čovjek u Hollywoodu; njemu sam otišao čim sam stigao, on me zapravo na neki način i doveo onamo. U njegovu je društvu uvijek bilo mnogo engleskih glumaca, a oni su u ono doba tamo bili vrlo cijenjeni. Bogey je, što bi rekli Amerikanci, bio moj čovjek-sistro. Otkad je Bogey umro, Hollywood za mene više nije ono što je nekad bio. On je bio središte kruga kojemu sam pripadao.

Kako je Bogey utjecao na vas? Profesionalno ili . . . ?

U prvom redu profesionalno. On me je vidojao kao Hamleta u Stratfordu i onim svojim jedinstvenim načinom rekao nekome (imitira ga): »Idi tamo u Englesku i dovedi ga, onog momka, mislim da se zove Burton, mislim da ga treba dovesti, mogao bi postati velika zvijezda, samo ti njega dovedi! — i tako su me doveli, a ja sam doslovce u svemu, tj. u poslu, ugovorima i slično, uvijek tražio njegov savjet, a savjet je uvijek vrijedio. Što je on mirio šefove velikih studija, producente, i to ne iza njihovih leđa, nego ravno u lice! Svakom je sve skresao.

Netko od vas dvojice — je li to bio Bogey ili Vi — rekao je da ne treba vjerovati čovjeku koji ne pije. Da li vi danas vjerujete Richardu Burtonu?

To je zapravo rekao moj otac: »Nikad ne vjeruj prijatelju koji ne pije.« Bogey je, naravno, odmah prihvatio tu izreku, premda je ona prilično naivna. Mislim da mi sad možete vjerovati isto kao u vrijeme kad sam bio, možda ipak malo više, jer sam sad nešto manje ekstravagantan i ne razbacujem se velikim obećanjima kao što sam činio dok sam mnogo bio. To je i bio jedan od velikih problema iz mojih »vinskih« dana: postajao sam silno darežljiv i duševno i — djepljen; pristajao sam na sve što bi mi netko predložio, a drugog sam jutra redovito dolazio do zaključka da sam napravio glupost. To mi je pričinilo dosta glavobolje.

Vjerujete li još uvijek u motto Victora Maturea: »Ljubi svakoga, upoznaj se sa svima, razgovaraj sa svima? Ne budi Englez.«

Mature je vrlo zgodan, duhovit čovjek. Nije baš John Barrymore u glumačkom pogledu, ali je vrlo prijatan drug. Sto se motta tiče, ja volim ljudi, ljudi mi gotovo nikad nisu dosadni. Onima koji mi zaista uspiju dosaditi — tihu u sebi dodjeljujem Oscare. Obično se vrlo dobro slažem s kolegama s kojima radim. Od svih onih stotina s kojima sam radio postoje samo dvojica ili trojica zbog kojih bih odbio da suradujem u nekom filmu.

To mi se čini normalno.

Da volim ljudje?

Da ih povremeno i mrzite. U našoj je profesiji posebno teško raditi s nekim ljudima.

Da. Imao sam nekoliko vrlo nezgodnih mušterija. S njima više ne želim imati nikakva posla.

Znam da ste u početku karijere odbijali neke privilegije koje su vam pripadale kao zvijezdi. Niste se izolirali, družili ste se i sa statistima i ostalim osobama. Danas ste, međutim, stalno okruženi grupicom svojih »kućanaca«, svojih ljudi.

Rekao bih da sam u velikim filmovima uvijek imao neke svoje ljudi. Ron, moj tajnik, na primjer, već je sa mnom 6 ili 7 godina. Ja sâm, sve u svemu, obično oko sebe ne držim mnoga ljudi. Elizabeth je nešto drugo, ona je uvijek imala frizerku i slično, ona je na to navikla. Ja ne trebam frizeru, još ga ne trebam, jer imam vlastitu kosu. No treba priznati da je jednostavno ugodnije živjeti, naravno ako si to možete priuštiti, ako na filmu za vas rade ljudi koje poznajete, koji vas razumiju, a ne potpuni stranci. U svom holivudske razdoblju ja sam 7-8 godina imao uvijek istog šminkera i garderobijera. To je danas sasvim prirodna stvar.

Oni, naravno, djelomično štite vaš privatni život. Vama je kao supervizijed vjerljivo vrlo teško sačuvati privatni život. Svi vas okružuju, napastuju.

S te sam strane potpuno nedruštven tip. Koliko je to u ljudskim granicama moguće, ja apsolutno, beskomprimisno dijelim svoj javni život od privatnog života. Svakog dana kad završim rad na ovom filmu, bez obzira na to gdje sam, na Tjentištu, Žabljaku ili u Dubrovniku, ja odlazim u svoju sobu ili kuću. Ne razgovaram čak ni s prijateljima koji sa mnom stanuju, samo sa svojom ženom i djecom.

OLD VIC

Volio bih načeti temu koja mene posebno zanima. Vaš odnos prema kazalištu i filmu. Kad ste se iz Hollywooda vratili u Old Vic, rekli ste da filmove radite za novac, ali da pravu magiju nalazite u kazalištu. Sto mislite danas?

U prvom redu, ne vjerujem da sam rekao nešto tako banalno. Mislim da sam rekao nešto šaljivo kao: »Filmovе snimam zato da ih mogao kupiti novi Jaguar i vratiti se u stari Vic«. Tako nešto. Kazalište mi zapravo baš tako jako ne nedostaje. U početku je bilo drugačije, zato što sam mislio da imam neke obvezne prema čovjeku koji me je odgojio i naučioigrati velike klasike. Zato sam se vraćao i igrao neke velike klasične uloge, neke od njih dvaput, neke čak triput — sve dok nisam smatrao da sam vratio dug svom učitelju. S vremenom na vrijeme postajem nemiran, rekao bih da se to upravo sad opet događa, i da će u slijedećih nekoliko godina opet odigrati nešto u kazalištu. Vjerljivo na Broadwayu, ne u Londonu. Na Broadwayu u samoj noći premijere, oko jedan sat, doznate jeste li uspjeli, a u Londonu ponekad prodru dva i tri mjeseca a da još uvijek ne znate jeste li propali ili uspjeli. Ima nekoliko stvari koje bih moraoigrati prije nego objesim glumački kostim o klin. Vjerljivo bih trebaoigrati Kralja Leara prije nego što navršim pedeset godina. Ima i jedan Sartreov komad koji već godinama želimigrati, a u Engleskoj ga još nitko nije igrao: »Le Diable et le Bon Dieu«! Još tamo 1951. video sam Pierrea Brasseura u glavnoj ulozi. Odonda se čitavo vrijeme nadam i molim Boga da se Lord Olivier ili sir John Gielgud ili neki drugi veliki starci engleski glumac ne sjeti da to igra prije nego ja budem dovoljno star za tu ulogu. A sad sam dovoljno star.

HAMLET

Niste nastupili u kazalištu već pet-šest godina. Sto danas mislite o nekim svojim kazališnim ulogama: Hamletu i drugima? Jesu li kritičari bili u pravu? Čini li Vas sve tako dobro kao nekad? Ima li nešto što Vas se iz današnje perspektive ne sviđa? Jesu li Vas neke stvari s vremenom jasnije?

Mislite, da li sam s godinama postao mudriji?

Da. Da li se danas kritički odnosite prema nekim stvarima s kojima ste onda bili zadovoljni? Na primjer Hamlet?

Ah, Hamlet je posve poseban slučaj, tvrd orah. Glumac koji je bio kad potpuno zadovoljan sa svojom interpretacijom Hamleta mora da je bar malo duševno poremećen, jer Hamletu nema kraja. Hamlet je nerješiva jednadžba. Hamleta sam igrao tri puta. Jedanput davno u nekoj poluamaterskoj predstavi, zatim u Old Vicu 1953., a treći put u New Yorku deset ili dvanaest godina kasnije. Među tim Hamletima nema nikakve sličnosti osim površnih stvari kao što su glas ili moj fizički izgled. Moj je odnos prema ulozi sva tri puta bio potpuno različit. Hamlet u Old Vicu bi je talijaniziran, melankoličan i tradicionalan, dok je moj njujorški Hamlet bio demoničan, sličan Richardu III. Siguran sam, kad bih ga opet igrao, a neću gaigrati, da bih opet napravio nešto posve različito. Ali mislim na nešto jasnije, manje kompleksno — Richard II. ili III. ili možda Macbeth — ne bi postavljao te probleme; te ličnosti nisu sastavljene od tolikih dijelova kao Hamlet.

Vi ste se mnogo bavili recitiranjem poezije — Dylana Thomasa, Coleridgea. Pred dvije godine posjetio sam kazalište Johna Nevilla u Nottinghamu i Vi ste tamo

došli sa suprugom da čitate na nekoj dobrovornoj priredbi. Radite li još uvijek takve stvari?

Povremeno. Moj očuh ima dramski studio u New Yorku, pa Elizabeth i ja koji put čitamo na priredbama da skupimo novaca za školu. Mom ocu to omogućava da uzima i siromašne ali nadarene studente, a ne samo one koji mogu platiti. To je zgodno raditi.

Nije Vam teško prelaziti iz žanra u žanr?

Ne, nikako. Pazite da sad, ovog časa, ne počnete nešto recitirati. Ja obično ljudi gnjavim s tim.

LAURENCE OLIVIER

Govorili ste o glumačkoj školi svog oca. Sto mislite o svim tim bezbrojnim glumačkim školama koje su se razmnožile po Americi? Ja sam u New Yorku posjetio Actor's Studio i školu Ute Hagen i bio sam razočaran onim što sam tamo vidi.

Mislim da u Americi ima toliko škola zato što ima tako malo kazališta, pa mladi ljudi nemaju gdje glumiti. Sad je nešto bolje, jer ima dosta novih kazališta, na primjer Tyrone Guthrie.

U Minneapolisu. To je za mene pred šest godina, kad sam bio tamo, bilo najbolje kazalište.

Guthrie je umro, ali kazalište sad vodi neki Englez, kažu da je mnogo napravio. Zatim je tu i novi Lincolnov centar u New Yorku, koji će s vremenom zapošljavati sve veći broj glumaca. Za početnike je važan i Theatre in the Park (scena na otvorenom u Central parku). Sto je veći broj kazališta — a u Engleskoj sad ima već mnogo dobrih provincijskih kazališta, spomenuli ste Nottingham — to je manja važnost tih škola. Ako pitate glumice što misle o glumačkim školama, oni će vam bez iznimke reći da su važne, ako su sami isli u takvu školu — ili da su potpuno nepotrebne, ako sami nisu isli. Ja sam jednostavno studirao u Oxfordu i odande otišao u glumece. Ali ako zapitate Lorda Oliviera ili Sir Johna Gielgooda, Larry će vam reći da, zato što je išao u takvu školu, a John će reći ne, jer nije išao u nju. Nitko zapravo ne zna pravi odgovor.

Kako tumačite silnu popularnost Actor's Studia u Americi?

Moram priznati da sam ja obično odlazio tamod da se smijem, a ne da učim. Meni to svi lakinje na — masturbiranje. Rijetko sam tamo vido nešto što bi me uzbudilo. Sjećam se da se jednog dana Broadwayom proširila vijest da će tamo nastupati neka velika glumica. U to sam vrijeme nastupao u musicalu »Camelot«. Otišao sam onamo s grupom prijatelja. Reklam su nam da će ta sjajna glumica odigrati prizor kad Lady Macbeth hoda u snu. Lee Strasberg je rekao: — Hajde, srce, počni. Ona je ležala na improviziranom krevetu. Počela se prevrtati, stjenjati, vrištati, ali nijedno slovo nije izustila. Najednom je ustala i izjurila iz studija vičući: »Ne mogu, ne mogu. Ja sam rekao: »Valjda se nije mogla sjetiti teksta.« I stvarno, kad smo kasnije svi popili nekoliko viskija, ona mi je priznala. Nije se mogla sjetiti ni jednog jedinstva, a svi su misili da se radilo o prevelikom uživljavanju u ulogu.

ROD STEIGER

A sad pitanje koje zvuči glupo kad ga glumac postavlja glumcu: Koliko glumac treba glumiti a da ne pretjera? Postoji li tajna savršene glume? Ima jedna anegdota o vama: Gledali ste snimanje neke scene između Bogarta i Roda Steigera. Na snimanju vas je Steiger silno impresionirao, ali ste na projekciji uvidjeli da je Bogart, koji je na snimanju bio gotovo posve pasivan, zapravo neizmjerno bolji.

Da, to mi se desilo i s Elizabethom. Kad sam prvi put radio s njom, 1960. ili 1961., kad je to već bilo... . . . u Kleopatri?

Da. Mislio sam: to stvorenje ništa ne radi. Apsolutno ništa ne radi. Kao što znate, ja nikad ne gledam projekcije materijala, osim prvi dan, da pogledam je li sve u redu. Ali taj put sam išao na projekcije iz čiste značajke, i znate što: mene kao da nije bilo u sceni. Ona je čitavo vrijeme izvodila sve moguće stvari koje ja za vrijeme snimanja nisam ni opazio. Isto je bilo sa Steigerom — koji je dobar glumac — i s Bogartom. Steiger je glumio u navodnicima, a Bogart je jednostavno bio tamo, bez navodnika. Dok sam ih gledao kako snimaju, bilo mi je žao Bogey. Mislio sam: pa ovaj će ga živa pojesti. Ni govora! Ne bih znao reći u čemu je tajna glume. Glumci su različiti. Od glumaca kao što je bio Bogart niste mogli očekivati naročito potresne, osjećajne scene — on jednostavno nije bio taj tip, dok od drugih glumaca, opet, ne možete očekivati njegov tip glume.

Znači, ništa ne ovisi o iskustvu?

Neke stvari ovise i o iskustvu. Ja sam, na primjer, naučio kako mogu postizati neizmjerno veći efekt s neizmjerno manje napora — jednostavno promatranjući Bogeya. Bogey je, naravno, prije dolaska na film bio vrlo poznat kazališni glumac. Njegov se slučaj razlikuje od Elizabeth, koja je od početka igrala samo na filmu. Mislim da je najbolji filmski glumac svih vremena, najbolji u najvećem broju uloga, bio Spencer Tracy, a on je također prije dolaska na film bio slavan kazališni glumac. Ja sve u svemu mislim da se glumac,

ona posebna vrsta ličnosti koja umije zavladati maštom publike — takav se glumac rada. To se ne može nučiti. Možete naučiti kako ćete ući na pozornicu, kako ćete izaći, kako ćete stajati, ali ono neuhvatljivo nešto...

To ili imate ili nemate.

To ili imate ili nemate.

PETER BROOK

Vratimo se opet kazalištu. Čitava serija poznatih mladih dramatičara: Pinter, Osborne, Stoppard, Nichols, kao da manje ili slabije piše. Ništa se novo ne događa. Kako to?

Mislim da je to normalna faza umjetničkog kretanja. Ni jedan umjetnik ne može predugo zadržati isti umjetnički intenzitet u svom stvaranju, čak ni najveći među njima, čak ni Shakespeare. On je napisao trideset sedam kazališnih djela. Prvih pet-šest nisu bogzna što; u njima je ispeka zanat; zatim dolazi oko petnaest remek-djela, što je vrlo velik broj, a zatim intenzitet počinje opadati.

A onda se s vremenom na vrijeme pojavi jedan Peter Brook koji izrežira Tita Andronika, komad koji su svi dotad smatrali lošim, i napravio krasnu predstavu.

Ali to je i dalje ostao loš komad. No Peter Brook ima neku posebnu sposobnost da iz osrednjih komada napravi velike predstave. Tako je npr. od »Izgubljenog ljubavnog truda« napravio slavnu predstavu. A kad se suoči s nekim zaista velikim djelom, onda neobjašnjivo propadne. Npr. njegove postave Hamleta, bar jedna od njih, koju sam vido, bile su strašne. Kao da se ne zna u hvatiti u koštac s nekim stvarima koje su prevelike za njega. Ono u čemu on stvarno uživa jest neki stari komad koji iskopa negdje i oživi na pozornici, kao što je tako sjajno učinio s Titom Andronikom. Ali znate, kad nakon predstave pročitate tu dramu, onda vidite da je nju stvarno iznova stvorio Brook, ili još točnije — Olivier.

MIKE NICHOLS

Na kraju, pitanje o mom najdražem svremenom komadu — »Tko se boji Virginie Woolf«. Ja sam u zagrebačkom kazalištu igrao Vašu ulogu, ulogu Georgea. Začudilo me je da je tu dramu na filmu režirao Mike Nichols, koji se prije toga proslavio u izrazito komičnom žanru na Broadwayu, u komedijama »Bosonog u parku«, »Ljubav«. Čudno mi je bilo i što su među svim američkim glumcima izabrali Engleza da radi ulogu Georgea. Meni se film jako dopao, izbor je očito bio pravilan, ali kako je do njega došlo?

Pa to je bio rezultat neke vrste nagodbe. Počelo je tako da su Elizabethi ponudili da igra Marthu. Svi su bili iznenadeni jer je Elizabeth bila tako mlađa i jer nije nekako bila taj tip »teške« glumice. Ja u početku uopće nisam dolazio u obzir. Ulogu Georgea ponudili su velikom broju američkih zvijezda. Oni bi je prihvatali, a nekoliko dana kasnije vratili. Svi su se, čini se...

Bojali?

Da, bojali su se. Ja sam bio predložio da ulogu igra glumac koji je igrao u predstavi na Broadwayu, bio je upravo savršen...

U režiji Alana Schneidera?

Da, a Georgea je igrao Arthur Hill. Ali znate vi one u Hollywoodu, nikad nisu ni čuli za njega, i nisu ga htjeli angažirati. Ja sam u to doba čekao na neki drugi film — Osbornov. ali sam konačno i ja došao na tapet, Elizabeth je rekla: — Zašto to Richard ne bi igrao? — Ja sam rekao: — Ne, ja to ne moguigrati! — I tako smo se natezali, i Mike Nichols je rekao: — Naravno da to možeigrati. Ja sam rekao: — Ali ja neću govoriti američki — a Mike je rekao: — Ne treba, ti si profesor povijesti na sveučilištu, imaš profinjeni akcent. — I tako sam na kraju prihvatio ulogu.

Što se tice Nicholisa, ni njega producenti u početku uopće nisu htjeli. Nichols je bio moj vrlo dobar prijatelj, znali smo se još iz vremena kad je nastupao u skećevima...

... s Elaine May?

Da. Nakon nekog vremena Elaine i on su se razili, profesionalno, ne privatno. Nichols je zatim prešao u režisere i postigao, kao što znate, velik uspjeh. Jednog sata ga dana Elizabeth i ja predložili producentima. Oni u Hollywoodu, naravno, nisu imali pojma tko je on i nisu htjeli ni čuti za njega. To jest Jack Warner nije htio ni čuti za njega. Onda je Elizabeth rekla da nećeigrati ako Mike Nichols ne bude režirao film, i tako ga je na kraju ipak režirao.

Jesu li u izboru glumaca pitali Albeeja za mišljenje?

Ne, mislim da se nisu s njime konzultirali ni u pogledu glumaca ni u pogledu režisera. U stvari, on je bio silno nezadovoljan s izborom sve dok nije vido film koji mu se, čini se, dopao. Bar nam je tako sam rečekao. Na kraju je, dakle, Mike Nichols upao u film, dopadalo se to Jacku Warneru ili ne, a onda sam u film upao i ja, i svi su pretkazivali potpun debakl, jer je film uza sve druge probleme još i stajao čitav imetak. Na kraju je film imao velik umjetnički uspjeh, a na tržištu je, mislim, bio najuspješniji crno-bijeli film svih vremena. Tako je to sretno završilo.

Čuo sam da su to kao kuriozitet jednom u Americi igrala četiri muškarca — kao parovi homoseksualaca? Kažu da je to Albee možda tako i zamislio u prvoj verziji.

To sam i ja čuo. Ne znam što da mislim o tome. Moglo je, naravno, biti napisano za četiri muškarca, ali meni je Albee sam rekao da je to mišljenje potpuno neosnovano. Komad je napisan onako kako je napisan, a Albee mi je čak rekao imena ljudi — imena neću ovdje ponoviti — koji su mu poslužili kao modeli. Pričao mi je to u Rimu, na jednom vrlo razgranom tulumu, gdje su svi mnogi pili, a u takvom ambijentu ljudi često govore istinu. Ja u svakom slučaju vjerujem da komad nije napisan za četiri muškarca. Ali je mogao biti...

Vrlo lako, slažem se. Bilo bi zapravo silno zanimljivo vidjeti takvu predstavu. osobito sve ono o izmišljenoj trudnoći.

To je više-manje sve što sam Vas danas htio pitati. Hvala Vam.

U redu. Bilo je vrlo ugodno. Taj je intervju u stvari bolji nego 99 posto intervjuja s kojima dolaze k meni. Obično mi postavljaju idiotska pitanja! Rijetko bi mi propustio priliku da me vita nije li Nichols dobio film zbog svoje sentimentalne veze s Jackie Kennedy!

18 kritika

KRAJNOSTI I VRIJEDNOSTI

Salon mladih, Umjetnički paviljon, Zagreb, listopad 1971.

Ovogodišnji Salon mladih (četvrti po redu) ne razlikuje se mnogo od niza drugih, sličnih revijskih i skupnih priredaba suvremenih umjetnika različite vrijednosti, stavova i opredjeljenja. Stvoreni je na poznatom načelu: predstavljeni su brojni autori bez obzira na njihova shvaćanja, prikazane su raznovrsne mogućnosti izraza koji u našoj sredini danas postoji (od oponašanja i tradicionalizma do avangardnijih nastojanja) bez posebnog naglašavanja ili zalaganja za pojedine određene postavke, ciljeve ili programe. Rezultat takve »neutralne pozicije« ne može biti drugo od izložba na kojoj ćemo, doduše, susresti nekoliko zanimljivih i vrijednih mladih stvaralača, ali koja ipak (kao cjelina) ostavlja jedan nejasan i nepovoljan dojam. Ovakve skupne izložbe, bez određenije fizičke i jasnog stava, bez rizika i nepoznanica, izložbe koje nastoje »pomiriti krajnosti i bezuspješno izjednačiti« proturječne vrijednosti, ne mogu nas danas osobito oduševiti. Gotovo bih rekao da se u njihovu okviru stvarni dometi gube, poništavaju i blijeđe, koncepte se mijesaju i isprepleću, a na kraju dobivamo, bez obzira na uložene napore priredivača, pomalo si vu, beskrveni sliku našeg mladeg umjetničkog naraštaja, bez stvarnih prodora u novo, nepoznato i neistraženo. Na ovogodišnjem Salonom mladih takvih je prodora bilo vrlo malo i gubili su se u općenito blijedom prosjeku nedorečenosti, bojažljivosti i kompromisa.

Dinamičnoj i problemski tvorennoj situaciji današnje umjetnosti krajnje je neprimerjena (po koji put se to mora ponavljati?) konvencionalna podjela na umjetničke robove i vrste u kojoj pored slikarstva, kiparstva i grafike gotovo i ne ostaje mjesto za druge vidove plastičkog izraza i istraživanja: graditeljstvo, grafičko i industrijsko oblikovanje, fotografiju, strip i karikaturu, primjenjenu umjetnost itd. A upravo bi se likovne smotre mladih mogle (i morale) koncipirati slobodnije i »hrabrije, mogle bi biti istinski izazov sredini i mjestu stvarnog suočavanja novih i naslijedenih vrijednosti. Tada bi se pokazalo da mladi mogu poštivati tradiciju i bez prihvatanja jalovog tradicionalizma, da mogu govoriti i prepoznati?

riti »modernim« jezikom bez napuštanja svijesti o postojanju, potrebama i »brigama« svoje sredine, zemlje, naroda i sl. U suprotnom ćemo slučaju i dalje neprestano obnavljati iste propuste i pogreske, postavljati ćemo pitanja bez odjeka i odgovora.

Salon mladih prošao je ove godine bez iznenadenja. Izložena su i pojedina djela što smo ih već vidjeli na drugim mjestima (samostalne izložbe), tako da većih novosti i otkrića nije bilo. Uz opću primjerku o raznovrsnosti zanimanja mladih lako bi se ovom prigodom moglo govoriti i o naslijedovanju (i ponavljanju) različitih stilskih usmjerenja: od nadrealizma i geometrijske apstrakcije do pop-arta, nove figuracije i »minimalne« umjetnosti. Ponavljaju se i pojedini stilski i morfološki idiomi prošlosti, npr. ekspresionizma i njegovih (vanjskih i unutarnjih) zakonitosti. U pristupu već izgrađenim i zatvorenim stilskim sustavima mladi umjetnici pokazuju dva različita stava: ili ih što je rjeđi slučaj, stvaralački preobrazuju i prilagodjuju vizualnoj razini i osjetljivosti današnjeg doba. U odnosu prema secesiji npr. tako se ponašaju Branka Brmbota i Josip Bukal.

Ziri ovogodišnjeg Salona mladih (Vlado Bužanić, Vasilije Jordan, Edo Kovačević, Ante Kuduz, Stipe Sikirica, Marija Ujević) bio je neopravданo blag i popustljiv. Prosječnim i konvencionalnim djelima (ili pak čistim promašajima) nije trebalo dopustiti da se nađu na zidovima Umjetničkog paviljona, a valjalo bi, možda, upornije nastojati da se na Salonom okupi veći broj predstavnika mlađe hrvatske avangarde, stvaralača koji su doista »svježa krv« našeg današnjeg likovnog trenutka.

Bez prostora za podrobiju analizu, spomenuo bih samo one koji su jasnije potvrdili svoju nadarenost i osobnost. Među slikarima to su Nikola Koydi, Ivo Frisović, Vinko Fišer, Rudi Labaš, Vlado Jekelić, Ratko Janjić i Dafne Planinić. Među grafičarima i crtačima izdvojio bih Anu Žalac, Borisa Bučana, Ivu Kudužu i Dejanu Jokanović. Mlađi kinara, osim ironičnih i sarkastičnih »Biafranaca« (Vuco, Gračan, Petrić), gotovo i nema. Tradicionalno je kiparstvo steriљno i nezanimljivo (Bolčević), a slobodnija plastička istraživanja u Salonu mladih nisu uključena. Tako nam je i na tom području predstavljena nepotpuna i iskrivljena slika.

Salon mladih pokazao je (nekoliko) krajnosti i dokazao (nekoliko) vrijednosti mladih naraštaja suvremenih hrvatskih likovnih umjetnika. Njegovi se razlozi ne mogu poreći, ali valjalo bi ih dopuniti nekim novim momentima. Ako do toga ne dođe, i slijedeće ćemo godine ponavljati iste misli i ocjene.

Željko Sabol

PRAZVEDBA U KAZALISTU
• MARINA DRŽIĆA •
U DUBROVNIKU

SMIJEH DUBROVACKI

Feda Šehović: »Ereditat« (Operu), komedija. Redatelj: Tomislav Radić, k. g.; scenograf i kostimograf: Zvonko Šuler

I dubrovačko se Kazalište »Marina Držića« — kao po nekom nepisanom receptu — odlučilo da započne svoju dramsku sezonu izvedbom djela domaćeg piscu. A kud će efekti, nijeg poteza nego da onda taj domaći pisac zaista bude domaći, njihov, Dubrovčanin, da to bude Feda Šehović i njegova komedija »Ereditat« (Operu). Komedija koja govori, i to praštavom dubrovačkim dijalektom, o piščevim sugradanima kojima se on ne ruka, kao što bi se to moglo očekivati, već se a njima šali i pomalo im »kalaje«. »Ereditat« stoga nije zlobna rugalica, već istrgnut fragment kronike o ljudima i gradu u kojem je smijeh i dobar vic, pa makar i na svoj račun, jednako ozbiljno životno pitanje kao i rješenje deviznog sustava ili izgradnja kakvog turističkog kompleksa.

Siže »Ereditat« poznat je i dobrano eksploatiran, posebice u komediografskom pabirčenju naših obalnih i otočkih područja, gdje svaki odlazak u tudinu ublažuje tragičnost nadom u pompozan povratak. Tako se i Šehovićev gospod Maročić vratila umrjeti u svoj Grad, a fama o njegovu bogatstvu, dakako, brza je od njegove jahte, uz koju bi Onassisova »Christina« izgledala tek kao trabakul. Suočena s iznenadnom srećom, koja se može iskazati milijunima, najblaža rodbina bogatina svoj etički stav suprotstavlja koristi koju bi mogla postići servilnošću. I u jednom tako klasičnom zapletu, kad su svi karakteri

već iznijansirani i određeni, dolazi do dijametalnog obrata: gospod Maročić, dosljedan mentalitet svoga zavičaja, svima će ga »kalati«. On nije vlasnik ni naftnih polja, ni vlasnik jahte, on je na njoj tek običan »mrnar«!

I tako nas je »Ereditat« podsjetila na sve dosad napisane i doživljene komedije, ali to ni u kojem slučaju ne bismo autoru uzeli za zlo, već istakli kao dobru osobinu. Jer, uvjet je svakoj dobroj komediji da podjeća na »onu« — bolju.

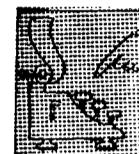
Redatelj Tomislav Radić, koji već odavna potvrđuje svoje afinitete prema domaćoj komediji, Šehovićev tekst shvatio je isključivo kao predložak za puninu scenske igre. Razigran ansambl superiorno je komunicirao s gledalištem, koje je na svaki geg reagiralo eruptivnim oduševljenjem. Takav tijek igre mogao je podnijeti samo discipliniran ansambl s kojim je Radić predstavio za kontroliranu stilizaciju, izbjegavajući karikaturalnost. Koristeći se okvirima dubrovačkog jezičnog i mentalnog loka-liteta, Miša Martinović je svojom igrom postao centrifugalna i centripetalna sila svake scenske epizode, predstavljajući nam tako u svijetu svojih najvećih uspjeha. Žuža Egrenyi i Krinoslav Sarić svojim su likovima dali toliko tipičnosti koja se sasvim poklopila sa stvarnom životnom autentičnošću. Ostali članovi ansambla, Dubravka Kunčević, Vinko Prizmić, Pero Jurčić, Martin Bahmeec, Zdenko Jelčić, Duro Rogina, te radnici Kazališta »Marin Držić« Mate Baković i Toni Labaš (pojavu ove dvojice, jednom i na sceni, publika je posebno burno pozdravila) nisu dali samo uloge koje kompletiraju cijelog dojam o predstavi, već su svakom liku dali posebnost i prepoznatljivost koja je trajnija od samog kazališnog čina.

»Ereditat« je tako postala ugodnim dogadjajem već na samom početku dubrovačke kazališne sezone. Dogadjajem koji je pokazao da u Fedi Šehoviću imamo nadasve vještog komediografa, da Tomislav Radić superiorno poznaje sve mehanizme komedije i da ih još bolje zna pokrenuti, da dubrovačko kazalište i s tako pomlađenim ansamblom sasvim sigurno ponovno vraća Dubrovniku reputaciju kazališnog centra.

Franjo Marinković

SEST KNJIGA OCJENA I PREOCJENA

Ključ za književno djelo — Interpretacije, urednik Vlatko Pavletić, Školska knjiga, 1971.

U ovih šest knjiga koje se nalaze pred nama i koje bi morao imati na svom radnom stolu svaki profesor književnosti i književni kritik, a i mnogi ostali ljubitelji i pažljivi čitatelji književnih djela prošlosti i sadašnjosti, obuhvaćeno je toliko slojjevito bogatstvo književne grude, množina djela i nešto manji broj pisaca tih djela i njihovih tumača — da je nemoguće u kratku priču sažeti svu raskoš asocijacije i prosudbi što ih tih šest knjiga pobudjuje. I nije tek puka brojdbena »igra riječi«, već sadržajna slika opsega i značenja tih šest knjiga, uokvirenih podatkom da se u njima nalaze prilizi triaest istaknutih književnih kritika i sveučilišnih profesora o petnaest svjetskih i domaćih klasičnih umjetnostih riječi — književnosti, s njihovih dvadeset i četiri djela interpretiranih na različite i vrlo često kompleksne čak i proturječne načine — kako slikovito govoriti o različitim pristupima djelu Kafke jedan od tih interpretat, Branimir Donat. I premda brojna djela koja se u ovih šest knjiga procjenjuju i preocjenjuju nisu sva tako magično višezačna i teže objašnjiva kao svijet romana Franza Kafke, i premda o njima mnogima ne postoje baš tako izrazita suprotna tumačenja kao što postoje o Kafkinu djelu, — za sve bismo knjige i za sve raznolike interpretacije, mogli, metaforički rečeno, privatiti ovu Donatovu simboliku, zamijenivši samo podatku o romanu »Proces« F. Kafke onim pojedinačnim djelom ili cijelovitom pjesničkim opusom ili cikličkim krugom pripovijedaka ili drama koje se interpretiraju, a da smisao duboke istine o magično višezačnosti djela i njegovih interpretacija ne bude iznevjerjen: »Pokušaj da se prodre u nejasan, tajnovit i ničemu nalič svijet umjetničkog djela« (dodatak, M. V.) ima još mnogo. Mogli bismo reći da svaki čitalac pokušava u toj magično privlačnoj temi otkriti svoj put koji vodi prema spasenom svjetlu. Putovi se mogu, ali ne i izlaz iz te tame, iz tog izgubljenog svijeta koji postoji usporedno s ovim našim svijetom empirije i svakodnevnih iskustava. Mislim da je jedan od načina da se ... umjetničko djelo diskreditira — inzistiranje da se pod bilo koju cijenu zauvijek protumači i približi... Teško je odlučiti se za alternativu koja isključuje sve ostale, jer književno se djelo nameće svojom višezačnošću« (Temelji modernog romana, str. 109).

Uistinu, svijet umjetničkog djela nije svijet stvarnosti, on je osebujna, drugačije strukturirana stvarnost od one empirijske. Putovi i pristupi djelu već su tako brojni i egzegetska literatura o pojedinim piscima i klasičnim djelima nacionalnih književnosti penje se u bibliografski beskraj, ali ipak višezačnost djela i njegova unutarnja tajna neiscrpni su, i djelo diskreditiramo ako nastojimo pod svaku cijenu jednom zauvijek protumačiti iz vidokruga svoje metodološke ili dogmatsko-idejne isključivosti i jednostranosti. Poruka ovih šest knjiga to bjelodano potvrđuje. Interpretatori poznaju mogućnosti i ograničenja nekoliko bitnih pristupa književnom djelu: biografisko-povijesnog, sociološko-psihološkog, stilističkog, fenomenološko-strukturalnog, filozofiskog, tematološko-komparativističkog i brojnih drugih podvrsta i njansi, ali svi nastoje ukazati na brojne, a ne i sve, uvijek raznolike mogućnosti pristupa, »jer teško se odlučiti za alternativu koja isključuje sve ostale«.

Ukratko, može se reći da su svih šest knjiga smisalne, tematske i stiliske književno-povijesne celine, odabrane prilično uspješno i primjereno školskim programima i potrebama.

Prva u nizu knjiga jest interpretacija Franja Čale Marin Držić. U njoj se nalazi sedam izvrsnih tumačenja Držićevih pastoralica, komedija i tragedije »Hekuba«. To je znalačka monografska povijest naše »držićijane«, oživljena interpretacijama možda u ovom času njenog najdubljeg tumača. Između svih, posebno se ističu prikazi »Novele od Stanca«, »Dunda Maroja«, s makijavelističkim pometovskim likom i filozofijom življeljena, te »briljantna analiza manirizma i potpuno zaboravljene drame »Hekube«. Šteta što u ovoj knjizi, kao i u još nekim, nedostaje obvezatna literatura o piscu. Na kraju se, doduše, upućuje na nju. Druga knjiga — »Dva komediografa« — plod je dvojice autora: Branka Hećimovića i Milorada Flegara. I Brezovčića i Sterija bili su trajna meta naše novovječne književno-povijesne i teatrološke literature, ali ovdje su promatrani iz novog aspekta. Djelima koje je Slavko Bačić promatrao tek kao dokumente jedne epohe, a Gavella i ostali učinili ih sceničnima za nas danas. Hećimović je prvi udahnuo estetsku uvjerljivost, otkrivajući »pojedine sastavnice« djela koja im daju književnu sugestivnost. Instrukтивna i savjesna analiza Sterijinih komedija M. Flegara, vrijednog, ali relativnog kipca manje poznatog sveučilišnog tumača srpske književnosti — i ovom prilikom ukazuje na njegove interpretativne mogućnosti. Sterija je približen popularno, ali s temeljem na cruditarskoj osnovi. Treća knjiga — »Veliki romantičari« — jest tetraloški koktel četiri interpretacija dvaju cijelovitih pjesničkih opusa i dvaju remek-djela južnoslavenske nacionalne romantične književnosti. Studija Jožeta Pogačnika »Pjesništvo Franceta Prešerna« jest »genetsko-analitička razrada Prešernova pjesničkog stvaralaštva u tematsko-izražajnim krugovima osnovnih doživljaja njegove lirske vizije, uvijek temeljena na recentnom poznavanju teorije, a interpretacija Nedjeljka Mihanovića »Poezija Stanka Vraca« donosi u bogatu literaturu o njemu novih suzvija stilskih osobina njegova romantičnog kanconijera »Đulabije«. Duško Arežina, poznat kao kritik suvremene književnosti, u svojoj interpretaciji »Njegoševa Gorskih vijenca« o toj toliko poznatoj središnjoj temi književne povijesti srpske i crnogorske, na temelju praćenja najnovije literaturе (Miodrag Popović, Jovan Deretić, Miroslav Đilas), pokazuje savjesnu književno-povijesnu naobrazbu, dodajući poznatom i svoj prilog. Na kraju knjige nalazi se još jedna od varijanti već magistralne Frangešove analize »Smrt Small-age Čengića«, klasička hrvatskog pjesništva XIX. stoljeća. Posebno bi istakao obilje kulturnopovijesnih izvora i paralelizma tog djela s hrvatskom književnom baštinom do Mažuranićeva vremena.

Cetvrtu knjigu posvećena je Majstorima realističkog pripovijedanja. Dubravko Jelčić imao je možda najnezahvaljniju ulogu da opet, nakon brojnih izučavatelja, protumači na svoj način gdje je trajna vrijednost djela U registraturi Ante Kovačića. Taj je zadatak uspješno izvršio analizom trijade: lirskog, satiričkog i realističkog u tom djelu, gdje »svaka mogućnost ima svoju alternativu, a svaka činjenica svoju suprotnost«. Miroslav Šicel, poznat kao stručnjak za Đalskog, u svojoj najnovijoj interpretaciji Pod starim krovovima ukazao je na osnovnu vlinu tog ciklusa novela »adekvatnog odnosa lirizma i realizma«, na djelu izvan prosječnog standarda hrvatskog realizma, kad književne metode. Dvije preostale interpretacije jesu: Franjo Grčević: »Bakonja fra Brne« Sime Matavulja, i Jože Pogačnik, Janko Krsnik: »Skorojevići«, a ne uobičajeno Kersnik, kao u drugim slovenskim povijestima književnosti do najnovijeg izdanja Slodnjakove povijesti književnosti. Grčević je donio novu, kritički pročišćenu analizu djela koje je dogmatska kritika glorificirala vulgarnim sociologizmom, a prikaz Jare gospode još je jedan dokaz da se u naših realista izmjenjuju slojevi psihološkog, lirskog i hladnog naturalističkog opisa u osebujnim cijelinama najboljih djela.

Dvije knjige posvećene su velikanima svjetske romansierske klasičke ovog stoljeća. U knjizi Temelji modernog romana nalaze se dvije opsežne interpretacije: već citirana solidna studija Branislava Donata Proces Franza Kafke, te otvorene — veći monografski prvenac mlađe komparativistice Ingrid Šafrašek Struktura i značenje »U traganju za izgubljenim vremenom« Marcela Prousta. Složena i višezačna djela ovih začetnika modernog romana nadahnula su autore na uistinu složenu i mnogoznačnu tipološko-strukturalnu analizu.

I konačno, zadnja, šesta knjiga jest »Roman struje svijesti«, kojoj je autor Ivo Vidan. Njeni su sadržaj dvije interpretacije klasičnih romana tokom svijesti — Joyceovog Uliska i Buke i bijesa W. Faulknera. Dva osebujna pristupa (od kojih je onaj Joyceu već poznat iz Vidanovih dosadanjih radova o njemu) primjer su sretog spoja profesorske eruditivne obaviještenosti i teoretskih kritičarevih preokupacija. I nije pretjerano reći: tek pojavom ove Vidanove knjige moći će prosječni čitatelj shvatiti svu kontekstualnu i strukturalnu slojevitost mogućnosti njihova tumačenja i u kontekstu tradicije homerske i tehniku »subjektivnog vremena« u tim djelima.

Miroslav Vaupotić

PRORACUNATA TUGALJIVOST

Američki film »Ljubavna priča« (»Love Story«) Redatelj: Artur Hiller.
U glavnim ulogama: Ali MacGraw i Ryan O'Neal. Proizvodnja: Paramount 1970.

Nikada nisam imao niti ču imati bilo što protiv melodrame u načelu. Melodrama nije samo — u većini slučajeva — »majevrđanjan književno-kazališni, odnosno filmski rod«, nego je to i poseban nazor na svijet, koji izvire iz samoga života. Život može biti melodramatičan, dramatičan i tragičan. I komičan, naravski. Prema tome, ako pišac, koji vječito ne obmanjuje sebe i svoju okolinu, drži da ima najviše sklonosti baš prema melodramatičnom shvaćanju života, prikaže taj život onako kako ga on shvaća i doživljava — onda je to iskreni pisac. Takvome piscu (odnosno filmskom redatelju, jer sve se ovo može odnositi i na film i na književnost) možemo zanjetati umjetničku ozbiljnost i preuzetost, ali mu ne možemo odreći iskrenost. Melodramu, dakle, možemo prihvati ili odbiti, što najčešće zavisi i o stupnju inteligencije i mašte unutar pojedinog ostvarenja, ali može zavisiti i o načelnom neslaganju s takvim oblicima i vrstama književnosti. Međutim, ako autor (filma ili književnog djela) u već postojeće melodramске sheme — jer, ipak, struktura melodrame je najpogodnija i najpodožnja kojekakvim izmisljavanjima, pretjeravanjima i konstrukcijama — unaša još jedanput toliko dobro izvaganih i proračunatih sastojaka koji ciljuju na ljudsku osjećajnost, onda iz svega toga nastaje nepodnošljivi galimatijas i svojevrsna tautologija koju i najdobračnjiji promatrač teško može probaviti.

Upravo se to dogodilo i s filmom »Ljubavna priča«. Tri četvrteine toga filma, dok traje uvođenje u radnju, »upoznavanje« s protagonistima, smještavanje protagonisti u kakve takve socijalno-psihološke koordinate, toliko je dosadno i mrtvozornički razvučeno da se to jedva može prisebno gledati. Najgora je od svega primitivna i primerna »staleškočasnica« konfrontacija koju u nekoliko površnih naznaka autori

(i filma i romana) nastoje progurati kao obazrivost prema određenom zakonu vremena i društva. Ona je siromašna djevojka iz katoličke obitelji koja studira glazbu i u razgovoru se služi šatovačkim psovkama (to je valjda autorov obol suvremenom nonkonformizmu američke mladeži), a on je opet fini dečko iz bogataške kuće koji studira pravo i dobro igra hockey koji mu kao »pravom američkom momku iz koledža« ponekad više znači i od prava i od tatinne novčarke. Dalje ide sve kao po loju: svada s umišljennim i nabusitim očem-kapitalistom, »samostalno financiranje« studija, ženidba po nekom »zajamčeno« ateističkom obredu, siromašni dio bračnoga života, onda bogatiji dio bračnoga života (udoban stan, tenis svakog tjedna, putovanja, nekoliko viceva itd.) da bi na kraju zadnje četvrteine filma spoznaja o neminovnosti njezine smrti razvila taj melodramski konflikt do pravog usijanja. Ako su prve tri četvrteine filma njegov najdosadniji dio, onda je zadnja četvrtnina (kada se najviše plaće) njegov najgori dio u svakom pogledu. To smišljeno i perfidno igranje s osjećajima nesrećne publike toliko je iskonstruirano i nepošteno (jer »igra« s blizinom i neminovnošću ljudskog umiranja kao rezultatom opake bolesti uzbuđuje i najtvrdog cinika) da očvidnost takvih nakona niti jednog trenutka ne dolazi u pitanje. Uostalom čemu dalje trošiti riječi. Film »Ljubavna priča« i kao zanat, kao posao u najužem tehničko-formalnom smislu nije ni predstavlja ništa nova; to je bijedunjava, mehaničko nizanje scena i zasebnih slika koji ni u kakvim pokušajima otkrivanja »poruka između redaka, odnomo slika« ne došiće višu razinu od najprosječnije kinematografske produkcije.

Drugo je pitanje koje se samo po sebi nameće s obzirom na golemi uspjeh toga filma u svijetu (a kako vidimo, i u nas) koliko je taj film karakterističan za stanovitu promjenu ukusa u suvremene kinematografske publike. I to ima svoju logiku. Iznevirovana, izludena i pretrašena nizom sasvim suprotnih filmova (koji, za razliku od ovoga, »udaraju« na instinkt, na živce, na »politizaciju« i na otkrivanje ljudske intime u najgroznomanjim oblicima) ta ista pubika je potražila utočište u nečemu što je davno isčezlo iz njezina vidokruga. I sada to želi, štiteći se od ponekad opravdanih napadaja na vlastitu hipokritičnost, pod svaku cijenu vratiti. Filmom »Ljubavna priča«, ili nekim drugim, svejedno.

Jave, ako te pojave i nisu više pojave nego tvari vidljive i prepoznatljive i najizrazitijem laiku? Da bar donekle razjasni to pitanje nama nestročnjacima. Televizija bi morala nešto žrtvovati. Cak i jedan dio svoje »ozbiljnosti«.

Ono što prošli put, pišući o televizijskoj seriji »Diogenes«, nisam pripomenuo, naglasit ću sada da više ne bude nikakve zbrke i nikakvih nedoumica. Ne samo da Šenoa »Diogenes« nije nezanimljiv u povijesno-romantičnom, nego je on za nas zanimljiv i u suvremenom smislu. Šenoa se poslužio povjesnom distancicom od stotinu godina (radnja »Diogenesa« zbirava se u 18. stoljeću) da bi, između ostalog, prikazao neke tipične hrvatske boljetice iz svoga vremena, tj. iz 19. stoljeća. Autori televizijske serije poslužili su se također distancicom od stotinu godina da bi, između ostalog, prikazali te iste boljetice u svome vremenu. A te su bolejtice, po svemu sudeći, vječne i neuništive. Prema tome, nije samo u pitanju patetika aristata, nego i duh vremena, koji se u biti nije ništa izmjenio. I danas, isto kao i prije stotinu ili dvije stotine godina, Hrvatskom lunjaju Diogenesi — tražeći Hrvate. Samo nema kočija, lepeza i krinolina.

Inače, treća epizoda u svakom je slučaju kao cijelina mnogo uspjelija i dramaturški konzistentnija. Zaplet, onaj vanjski, sa svim zakonitostima romantične intrige, polako dosije vrhunac i treba s puno pouzdanja očekivati rasplet. Na kraju krajeva svaki je čovjek bar toliko značiteljan da vidi kako je tuđa mašta zamislila slikovno oživotvorene nekih njegovih literarnih idea iz mladosti.

Opet ponavljam: televizija je vraški uspio izum. Da nije bilo televizije, ne bi bilo ni Silvije Lukš, koja nam je ovaj put pripremila nekoliko zanimljivih razgovora sa sudionicima belomanastirske afere. Sime Zorić bio je u središtu pažnje: njegove riječi nisu pogodale u prazno. Uvijek su bile pun pogodak u vlastito razotkrivanje sebe samoga i nevjerojatnog viška energije kojom uporno pokušava pronaći alibi za svoju rabotu u belomanastirskom, odnosno beljskom slučaju. On je doista bio zvijezda emisije. Finte su bile na najvišem »fudbalskom« nivou. I što sada?

Vladimir Vuković

VELIKI NAIVAC

Uz izložbu gruzijskog slikara Nika Pirosmanashvili u zagrebačkoj »Galeriji primitivne umjetnosti«

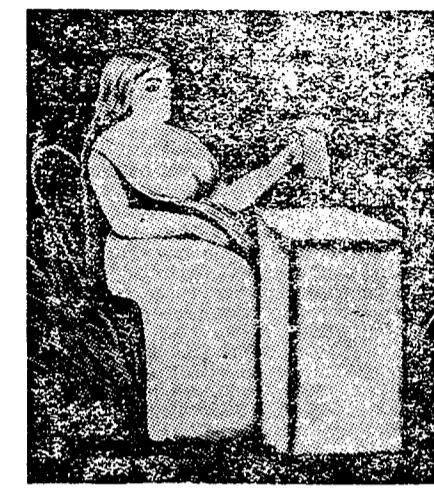

Niku Pirosmanashvili, rođen 1862. godine u kahetskom zaseoku Mirzaani (Gruzija) u seljačkoj obitelji, sudsina od djetinjstva nije sklonju. Rano ostaje bez oba roditelja, umire mu jedna od sestara, a s drugom dijeli gotovo prosjaku koricu govedarskog kruha. Slijede zatim »zanimanja«: prvo je željezničar, potom »trgovac« mlijekom i srevima, istodobno samouko uči čitati i pisati i već zarana osjeća potrebu za bojom. I kad slavno propadne u trgovackim poslovima, u zajednici s prijateljem Paziašvilijem otvara u Tbilisiju ličilačko-slikarsku radioinu. No ni ovđe ne nalazi sebe: urođena nesposobnost za trgovinu ponovno je prevladala, a radionica zbog slabog poslovanja bude zatvorena! Otada pa sve do smrti Niko Pirosmanashvili provodi bijedan život, koji gotovo graniči s prošaštvom; kao putujući slikar luta prostranstvom Gruzije, tavori uz zdjelu juhe; krčmarima i trgovcima vinom oslikava zidove i piše slova na cimerima. Slika na crnom navoštenom platnu, na limu ili ljepenci; sigurnom rukom urisava obrise, koje zatim zavidnom perfekcijom i širokim potezima kista ispunjava čistim svijetlim bojama. Ne zanima ga pogubno ulaženje u detalje, dubinu prostora postiže nizanjem planova. I poput svih pravih samouka, i Pirosmanashvili teži da što bolje ovlađa zanatom, kako bi svoju viziju svijeta izrazio što realističnije.

Njegovi ribari i kuhari, pretili knezovi, njegove majke, drevni gruzijski heroji i »oratalačke ljepotice«, smješeni u posve određeni okoliš, nisu u ni u kom slučaju nestvarne pojave. Oni doista žive stvarnim životom: pjančuju, love ribu, ratuju, blagaju ili se odmaraju. Njegove životinje (a jeleni mu postaje opsejnjom) žive su i izražajne (ta Pirosmanashvili ih je slikao slušajući prekrasne legende narodnih pripovijedača!), dok su mrtve prirode slikane upravo majstorski.

Iako je živio jednim životom, iako je bio iskoristivan i premašlo plaćan, Pirosmanashvili je zahvaljujući umjetnicima braći Kirilu i Iliju Zdanjeviću postao poznat. Nekoliko njegovih slika bilo je prikazano na dvjema za suvremenu umjetnost odlučujućim izložbama. Godine 1913. izlaze u Moskvi na danas već glasovitoj

izložbi »Nišan« (»Mišenje«). Suizlagači su mu sami velikani: Chagali, Natalija Gončarova, Kazimir Malević i Larić. Samo godinu dana kasnije nalazimo ga ponovno na moskovskoj izložbi »4x« i opet u društvu suprematista i rajonista. Stovše, i »Društvo gruzijskih slikara« poziva tog amatera na jedan od svojih prvih sastanaka. Zdanjević mu 1916. priredjuje prvu samostalnu izložbu u Tbilisiju; slikar Gudiašvili biva zadužen da se brine o njegovom materijalnom

Zena s krigom

boljitu, o njemu izlaze članci u novinama. Ponosan, oduvijek povučen u sebe — zbor jedne karikature ranjenog samoljublja, iako već slavan, Pirosmanashvili umire u bijedi 5. svibnja 1918. Ne zna mu se ni mjesto posljednjeg prebivališta.

Izuzetna i po broju izložaka (ima ih točno šezdeset, od kojih su neki upravo golemih dimenzija, tako da su u galeriju unošeni kroz prozor!), tako i po svojoj kvaliteti, izložba Nike Pirosmanashvilija koja se upravo održava u zagrebačkoj »Galeriji primitivne umjetnosti«, toj prvoj u svijetu galeriji naivne umjetnosti, jednostavno plijeni i oduševljava. To više što smo svjedoci svih onih silnih, u nas i u svijetu popularnih (kažimo za pravo konjunkturnih!) poplava »naivnih umjetnika« i »škola«. Pirosmanashvilijevo djelo jest djelo istinskog naivca čovjeka vezanog uz praiskonsku snagu rodne grude, pa upravo stoga pokazuje onu stvarnu, nepatvorenu sliku naivne umjetnosti.

Tomislav Hruškovec

HRVATSKO-SLOVENSKA KNJIŽEVNA UZAJAMNOST

DIALOGI, rujanski broj, Maribor 1971

Rujanski broj mariborskog književnog časopisa Dialogi posvećen je suvremenoj hrvatskoj književnosti. Rukovet pjesama, proza, te ulomak jedne drame odabran je Mate Simundić, profesor hrvatskog jezika i književnosti na Pedagoškoj akademiji u Mariboru, koji već godinama uporno radi na uspostavljanju veza između hrvatske i slovenske književnosti.

Plod tog nastojanja kako bi se ostvarilo duhovno poznanstvo bijaše prvo broj splitskih Megučnosti posvećen suvremenoj slovenskoj književnosti, a, eto, sada njegovom sluzugom i ljubaznošću grupe mariborskih pisaca okupljenih oko književne revije Dialogi slovenskoj je javnosti predstavljen nekoliko stvaralaču — pripadnika najmladeg naraštaja hrvatskih pisaca. Imena: Ante Armanini, Jozo Vrkić, Ante Siličić, pokojni Josip Pupačić, Nikola Martić, Momčilo Popadić, Ivan Martinac, Krešimir Šego, Stojan Vučićević, Jadranka Čolović, Veseljko Vidović, Stjepo Mijović-Kočan, Tomislav Matijević, Alojz Jembrich, Jakša Fiamengo, Srećko Lorger i Nedjeljko Fabrić predstavljaju reprezentaciju onih koji po mišljenju sastavljača zavredu predstavljanje jednoj drugoj publici, publici koja o suvremenoj hrvatskoj književnosti relativno vrlo ništo zna. Izbor je sigurno uvjetovan raznim razlozima, ali žalimo što nije potražen i dobrim informativnim uvođenjem u kojem bi slovenska javnost bila upoznata sa zbivanjima u suvremenoj hrvatskoj književnosti potpunije no što to može učiniti sam izbor.

Ovaj broj Dialoga nastavlja jednu započetu, ali na žalost prekinutu tradiciju, koja je započeta prije nekih osam ili

devet godina suradnjom i izmjenom brojeva između zagrebačkog časopisa Republika i ljubljanske Sodobnosti, a nakon čega je slijedio muk.

Prazninu su ispunjavali tek rukoveti pjesama što se od vremena na vrijeme pojavljuju u hrvatskim književnim časopisima i koji kao da prisjećaju kako je došlo vrijeme da se nastavi jedna praksa koja je, na žalost, poslije prvog pokušaja propala. Nastojanja da se jedna lijepa i korisna ideja preobradi u stvaralačku praksu nisu radala velikim rezultatima. Očito, nekoliko pjesama, poneki ulomak proze ili neka informativna bilješka nisu mogli premostiti onaj duboki jaz, prazninu i nepoznavanje koji nas dijeli ne samo na području književnosti nego i na drugim područjima javnog života.

Međutim, i ovaj broj Dialoga, kao i neke druge akcije (Društvo književnika Hrvatske i Društvo slovenskih književnika), upravo rade na tome da se razmijene antologije poezije svakog naroda, pa da tako Hrvati upoznaju slovensku, a Slovenci hrvatsku poeziju. Proljeće ne čine prve laste, ali izbor iz Poezije Edvarda Kocbeka u izvanrednom prepjevu Slavka Mihalića, koji se pod naslovom Strava pojavio u izdanju Matice hrvatske prošle jeseni, te sada odličan izbor iz poezije Janeza Menarta što ga je načinio i prepjevao Zvonimir Golob — nešto ipak značje. Klub prijatelja poezije izdao je Celuloidnog pajaca (dvojezično — slovenski izvornik i hrvatski prepjev) i tako Golobov pothvat zavredu još veću pažnju. Posljednji dvobroj Kola (5–6) donosi u prepjevu Radoslava Dabe, asistenta za hrvatsku književnost na Ljubljanskom filozofskom fakultetu, rukovet Mlade slovenske lirike.

Primjeri pokazuju da se književnosti ova dva susjedna naroda počinju samoinicijativno bolje upoznavati i očekujemo da će se ta uzajamnost ostvariti i na političkom i gospodarskom polju — u interesu i Hrvata i Slovénaca.

B. D.

cher monsieur Lipovčan.

Oh! Pardon... ne usudujem se nastaviti francuski poslijevi vaše prebriljantne upotrebe riječi »porte-parole«, upotrebe kojom »prevazidost« sve uboge Francuze od Voltairea do Vjerana Zuppe. No o tom potom, mon cher PORTE-POROLE!

Ako vam je francuski briljant, hrvatski vam je u najmanju ruku rozeta, te vam se ni na tom višemenu, odnosno bezimenom jeziku ne usudujem obratiti. Stoga se, bedast, bedastu obraćam.

Dakle, dragi moji čitatelji bedaki — em se razmem!

Evo pred vama ču počiniti zločin koji nikad ne počinih: prekršit ču neprekrsivi Zakon o uljudnosti. Jest. Zakon o uljudnosti što ga stvorile naprasti momci prosudbenaci (čest časnim iznimkama) pretežno novačeni od stečajaca u sitnoj galerijskoj proizvodnji pjesnika, pričica i režijica. Poslike stecaju prihvatiće se slavne rabote: sijeci glave svima koji nešto stvorile, pokaži im koliko je iznad njih tvoj promašeni Ja, ruši ih i obaraj i rasti na njima, rasti, rode, do neba kao pravi seoski dlikoš! Slabačaj si, u boj se ne upuštaj, već smicalicu smisli da ti na međan i ne dodu! Kako?! Stvor Zakon o uljudnosti, kratak i jasan (nevaljala država obiluje zakonima) — Tacit) ispisani samo na osmini ploče: »Umetnik nema nikakva prava na obranu, niti prava utoka na našu nepriskosnovenu presudu. Ako...«

Ma stani, stani! Kako može ne imati pravo na obranu, na utok...

Daj mu ga, pa si izgorio! Ti si, junača, sudac-samožvanac-svesuditelj, bog i batinja: zakonodavac i izvršitelj, pobednik na međanu bez međana, tužitelj vlastite žrtve, svjedoč optužbe i obrane, porotnik, stražar, sudac općinskog, katarskog, okružnog, vrhovnog i ustavnog suda, pomilovatelj i općinstvo, i sudski svjećnjak napokon! Zašto sudski svjećnjak? Da se možeš ugasići — tmina je twoje razbojište. Ako se pisac ne pokrije ušima već štograd lane, Zakon je nesmišljen: »...neka mu pred vascijelim narodom oba obraza otpadnu!«

A kad netko drugi zvizne po »čandrljanju tih prosudbenjaka?

Eh, onda — o božanskog li besmisla! — oni imaju pravo da raspale »iz svih oružja i oruđa«, da te smetju u svim božjim i vražjim mlinovima, o čemu ćete se uskoro i osvjedočili.

Kao inspicijent (čovjek koji upravlja statistima, daje znak glumcima kad treba da izđu na scenu) Studentskog eksperimentalnog kazališta, S. Lipovčan steče neospornu stručnost da sudi redateljima, glumcima i kazališnim upravama. Jer da, na priliku, u Hrvatskom narodnom kazalištu sjedi ovakav jedan inspicijent, zar bi im Raos mogao podvlati rog za svjeću, »Navik on živi ki zgine pošteno pod ljetopis tjeskobe? Idite, molim vas! Tu crno-bijelu!« pisanju! Inspicijent SEK-a zna da je umjetničko djelo samo onda umjetničko kad je rađeno u porte-parole-koloru, kao... Kao, na primjer, u Shakespearu: Jago bijel u tijelu, crn u duši, a Otelo crno-bijatno — i eto ti odmah »maramice šarenice! Dosta nam je, brajo, tog nevaljalog crno-bijelog, tog romantičarskog, stoga nezbiljskog, dosta od Ilijade do Zlatarova zlata i Crvenkapice — ma gdje će živa baba izvuka?

Momče, znalče, nema što! Stoga i želi u »svremenom hodu hrvatskog glumištva« vidjeti Zrinskog i Frankopana u »ljudskoj sudbini«, u porte-parole-koloru — onako, u lovu na veprove i fazane, u seksu-orgiji, u nekoj veseloj igri ljubavi i izdaje domovine, a ne u ovakvoj romantičarskoj i nezbiljskoj — s glavom na panju!

Za takvo djelo S. Lipovčan nema nijedne dobre riječi, nijedne olakotne okolnosti — za suca samožvana, sve-suditelja, nema porte-parole-koloru, već udri crno na crno dok gada pisca ne potopis u more Crno!

A vi? Što vi mislite, vi, gledaoci, što vidjete taj ljetopis tjeskobe u Oziju, Splitu, Šibeniku, Sisku i Zagrebu, vi što ispuniste sva sjedala, a ponegdje vas bijaše i na nogama?

Što koriste vaša svjedočanstva kad ste nevjere kao i mnoge kazališne uprave što poslijevi gledanja naručiše gostovanja! Lipovčan vas zapravo i ne vidi. Kako vas i može vidjeti, slijep od silnog svjetla vlastitoga sebe, koji svojom divovskom osobom ispunja cijelo gledalište, pozornicu HT i mnogošta, kao neki Bože, oprosti! — sverastući i svešireći se Igor Mandić!

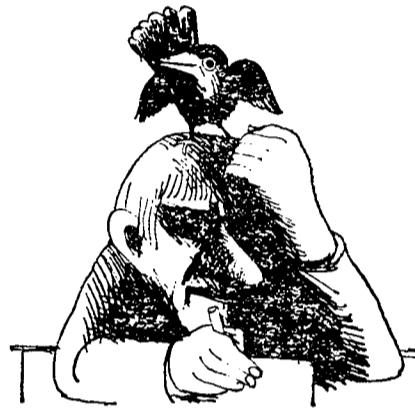
No pustimo budalaštine i prihvatom se ljute rane, onog »naposljetku« bistrog momka Lipovčana, tugo moja, Lipovčana:

»Naposljetku: ovakva herojska priredba nije ni od kakve koristi, već naprotiv

IVAN RAOS SREĆKU LIPOVČANU

JA SAM PAK HRVATOM NI MI TAJNO IME

(Uz članak prusudb-gospodara S. Lipovčana:
»Romantičarski, stoga nezbiljsko« —
HT od 8. listopada 1971, str. 18)

šteti onoj riječi koja se, kao pridjev i imenica, bar tridesetak puta ponovila samo u prvom činu (hrvatski, Hrvatska) — jer je funkcionalira samo kao porte-parole. Takva plačljiva prividjenja nisu bila potrebna ni onoj Hrvatskoj kakvu bismo rado zaboravili (jer to u punom smislu nije bila), posve su nepotrebna sadašnjoj, a štetna budućoj.

Eto, stigmo i na »porte-parole! Može li itko razabrati da to S. Lipovčanu znači ono isto što znači Voltaireu i Zuppi (»Zašto baš Voltaireu?«) i Larousseu (PORTE-POROLE: Celui qui parle au nom des autres), te napokon B. Klaicu (»Govornik u ime drugih?«)? Poslije toga bistrom momku Lipovčanu, tugo moja, Lipovčanu mogu reći samo ono što bih rekao težaku koji bi čekićem okapao kukuruz: »Uzmi, brate, motiku!« Ako ne znaš smisao riječi koju sam napisala, kako ćeš znati smisao one koju napisala drugi? Besmislicu ćeš pisati, a tuđe smisleno kao besmislicu čitati!

Nije Hrvatska nikakav porte-parole, mon cher Porte-parole! Ničiji »govornik u ime drugih« (ili možda ipak jest — u toj prokletoj sudbini Hrvata sve je moguće), što vi — sva je zgoda — jeste! Nadalje me monsieur Porte-parole (krašna li nadimka!) sasvim ozbiljno prekara što se »hrvatski« i »Hrvatska« bar tridesetak puta ponovila u prvom činu. Zaista su pretjerana ta ponavljanja, napose kad te proklete riječi izgovaraju ljudi koji se upravo spremaju da glavom posvjeđe za Hrvatsku, kad Zrinski koji kliče: »Ja sam do posljednje kaplje krv i zatrovao hrvatstvom!« Pretjerano... Ma opet i nije kad mali monsieur Porte-parole u spomenutom člančiću (4.550 znakova) 11 puta ponovi tu zlu i zločudnu riječ, koju cijelokupna obitelj Zrinskih u prvoj slici (23.400 znakova) ponovi svega 27 puta! Da se poravnavaju sa S. Lipovčanom morali bi je izgovoriti 156 puta!

Porte-parole, porte-parole — prodao bih i svoj porte-respect da mi je znati što mali monsieur Porte-parole zamislja pod tom čudesnom, otajstvenom, kabaličkiom riječju!

U svakom slučaju smatra je suvišnom i štetnom jer su (zvonite u sva zvona!) napokon riješeni svi hrvatski problemi, oni jučerašnji, ovi današnji i oni budući »va viki vikov!«

»Kamo li sreće!« kliknuo bi Todor, sluga Zrinskoga.

Ali gdje će se mali monsieur Porte-parole i vidovnjak k tomu (ta on budu-

Blažena li momka Lipovčana, tugo moja, Lipovčana! Sjedi i prede kô sit mačak. Kako i ne bi kad su svi hrvatski problemi napokon sretno riješeni, što se bjelodano vidi i u tom istom broju HT-a: od 68 napisala samo se u 19 (uglavnom vanjskopolitički i bezbojni osvrti) ne spominje to zločudno hrvatsko ime, dok se gotovo svi ostali hvataju u košćat sa životnim problemima naroda, problemima koji su — kako kaže mali monsieur Porte-parole — svi odreda već odavna riješeni! Navodim:

»Bunjevci NISU PRIPADNICI MADARSKIE NARODNOSTI KOJA ZIVI U JUGOSLAVIJI, U OKOLICI SUBOTICE, VEĆ SU TO HRVATI... (Str. 2. — »Nu vidi, snaš, Zlato, kako nas lipo rišilo! Od danaske ćeš lipše ime nositi: snaš Aranka!«

»Po tome prijedlogu Srbi bi imali DVJVE države: jednu u Srbiji, a drugu u Hrvatskoj, a to doista nikt na svijetu nema.« (Str. 2. — »Uz tolika naša svjetska prvenstva neće nam ni to škoditi!«)

»Smije li V. Vukov sudjelovati u raspravi o ustavnim amandmanima, ako je njegovo mjesto samo pred mikrofonom i orkestrom?« (Str. 2. — »Asti gospu! A čaće mu amendamenti! Neka lipo pojde na Matejušku, pa nek povazdan skici: »Živija Ajdik!«)

»Ohrabruje činjenica... da se dacima nastava održava na hrvatskom jeziku! (I to u Sestanovcu, gdje nikog nema do zgoljnog Hrvata — »Čuješ li, kume Stipe, i ovu budalašćinu? Ma šta će jin 'rvacki, svetoga ti Stjepana, kad će iz škole trkomice u Nimačku?«)

»Unitariistička hrvatska tradicija, stara preko stotinu godina, utemeljena je na sistematskoj i razornoj korumpiranosti hrvatskih javnih časnika.« (Str. 3. — »Je, gospod, kak bi se drukče živilo i preživelio!«)

... pored ostalih psovki i uvreda na račun Hrvata, govorili su, da su stanovnici Pridrage gamad koju treba poubiti, da će dovesti puk vojske iz Knina i sve pobiti.« (Str. 5. — »Ajde, gospeti, sve ti je to puvanje u vitar, da mogu ispod žita štograd terena za vikendušu!«)

... čak i od jednog sekretara općinskog SUP-a moglo se čuti također posve decidirane izjave o postojanju brojnih indicija da su neki požari podmetnuti. (Str. 5. — »Ma ča te briga su oli nisu požgani! Glavno je da šuma nima. A di nima šuma, više nima ni požari, pa se i to rišilo!«)

»Da, ali nemojmo se zanositi: ovo što ćemo u ustav unijeti jest i nije nacionalna država, to je naime i+i+država, stoji i+i+i+država.« (Str. 6. — »Kaj nas bu više i+i+i bumo ga slajše i rajše pili!«)

... što se pak tiče Hrvata, njihova integracija u republici je spor, jer je njihovo nesudjelovanje u NOB-i smetalo nakon rata njihovo uključenje u javne poslove.« (Str. 9. — »Meraba, jarane! Još ćemo se, biva, gargašati s »Le Mondeom!« Plesti se u unutrašnje stvari Francuske, suverene države i, bolan ne bo, svjetske velesile!«)

»Na čelu jedne (skupine naših iseljenika pri dočeku hrvatske službene delegacije u Australiji — pr. I.R.) bio je generalni konzul SFRJ... i službenik konzultanta. S njima su u društvu bili Đuro Marić, urednik četničkog lista »Naš glas«... M. Đurašić, komercijalni predstavnik tih (četničkih) »Novosti«... (i drugi, šesni četnici — »Ježuš, Marija! Kaj nam pak buju došli i četnici!« (Čkomi, Barek, čkomi, mi smo frigani!) To su samo neke od mnoštva »porte-parole« i samo iz navedenog broja HT-a, »porte-parole« iz kojih se jasno razabire da su svi problemi sretno riješeni i da su sadašnjoj Hrvatskoj posve nepotrebne »porte-parole« imenične, pridjevske, zamjenične, a — bogemi — i glagolske! A gdje su ostali i inji »rješeni« problemi, gdje su, Lipovčane, aman, aman Lipovčan, gdje amandmani i ustavi, poklon-paketi za Hrvatsku osobito korisnih mjeru, gdje kreditiranja ugostiteljstva, reksporter, banke — tvrde bjelokosne novčane moći — gdje devize, jadi i čemeri... Sve riješeno, mon petit Porte-parole!«

Ili je ipak sve riješeno uvodnom rečenicom spomenutog HT-a:

»Muk javnosti pouzdani je znak o prilikama; šutnja javnosti iskazuje rezignaciju i odustajanje, kazuje: da je govor uzaludan, razgovor suvišan...?!

Bon jour, tristes! (Dobar dan, tugo)! Oh! Pardon... Adieu, cher petit monsieur Porte-parole. Porte-assiette (podložak za vruć tanjur) Porte-aviettes (nosac »podmornica«). Porte-billet (lišnica). Porte-croix (križonoša). Porte-draperie (barjaktar). Porte-monnaie (novčanik)... — ta i onako svaka riječ znači sve u vašem čudesnom (ne čudivošnom) svijetu pisanja! Adieu...

Ivan Raos

PETAR SELEM: OTVARAM MOGUĆNOST VOJIMILU RABADANU DA MI POSTANE OSOBNI BIOGRAF

Svojim odgovorom u »Hrvatskom tjedniku« 26. Vojmil Rabadan je zakoračio terenom na kojem se nipošto ne mislim sporiti. Rabadanovo je sveto pravo da me drži nevrijednim časne funkcije predsjednika Kazališnog odbora skupštine grada Zagreba, ali eto, predstavnici svih zagrebačkih glazbenih i scenskih ustanova koji su me na najdemokratski način, jednoglasno, izbrali na tu dužnost, misle drukčije, i što ja tu mogu, Rabadanovo je sveto pravo da moje pisanje smatra nečitkim, a za nepisane je i početnica nečitka, i ja tu opet ništa ne mogu, Rabadanovo je sveto pravo da me drži »cerebralnim« režiserom, nedostojnim da režira red tolikog broja »rođenih režisera«, ali direktori zagrebačkih, dubrovačkih i splitskih kazališta koji me pozivaju na suradnju misle drukčije, i ja tu opet ništa ne mogu, Rabadanovo je sveto pravo da ne otvoriti ni »Hrvatski znanstveni zbornik« ako već ne doseže do stručnih časopisa, pa da i dalje vjeruje kako nemam nikakvih znanstvenih radova i kako sam u zvanje sveučilišnog docenta izabran isključivo na račun svog fizičkog šarma, ja tu zaista ništa ne mogu. Rabadanovo je sveto pravo da me smatra nevrijednim članstvom u Društvu književnika Hrvatske, ali je Upravni odbor tog društva, primivši me u članstvo a da nikad nisam podnio molbu za prijem, mislio drukčije, i ja tu još jednom ništa ne mogu. Dakle, u sveta Rabadanova prava da me smatra

nevrijednim svih »časti« i »vlasti« kojima me ovo društvo obaspe, nipošto ne mislim prisizati. Samo ču se, zaključka radi, vratiti na bitne točke mog prvog napisa »O stanovitom mentalitetu« (HT 24.), a tu je riječ o stvarima u kojima Rabadan nema pravo i na koje Rabadan nema pravo.

1. Ustvrdio sam da u rasprave o smjerštima naše kulture nipošto ne smijemo unositi čimbenik nacionalnih kvalifikacija i diskvalifikacija jer to znači licitiranje hrvatskom. A upravo je tu uradio Rabadan u HT 21. kad je komentirajući moj prijedlog repertoara Splitskog ljata spomenuo samo avantgardne strane autore (Geneta, Ionesca, Moraviju) a prešutio tradicionalne i domaće koje sam također predložio (Lisinskog, Zajca, Šoljana), s jasnom namjerom da me prikaže kao »trulog kozmopolit«, neosjetljivog za nacionalne vrednote. Rabadan ovu moju tvrdnju nije ni pokušao demantirati.

2. Ustvrdio sam da Rabadanovo protivljenje integraciji hrvatskog glumišta, a što je logična komponenta hrvatske kulturne i gospodarske integracije, predstavlja u osnovi otpor snaga provincijalnog duha i mentaliteta protiv afirmacije jednog zrelog i modernog, opće hrvatskih kriterija koji će stvaralaštvo u regijama postaviti pod svjetlo i zahtjev istih mjerila vrijednosti koja se formiraju u centru posebno u Zagrebu kao hrvatskoj duhovnoj metropoli. Rabadan to nije ni pokušao demantirati, uporno nastojeći prikazati zahtjev za integracijom kao zahtjev za nekim mehaničkim, organizacionim spašanjem kazališta, što nitko razuman nije nikada predlagao.

3. Ustvrdio sam da Rabadanovo paušalno kvalificiranje klasička suvremenog svjetskog kazališta kao »stranih eksperimentata i bizarnosti« sumnjevine vrijednosti predstavlja također afirmaciju provincijskog duha i mentaliteta, podozrivog na sve što se nalazi i izvan njegova vidokruga. Jasno je da se može raspravljati o vrijednosti svakog pojedinog djela Geneta, Moravija ili Ionesca, može se takvom raspravom doći i do najnegativnijih vrednovanja, zašto ne, ali se ne može i ne smije ignorantski, paušalno isključivati iz naše kulture jednu magistralnu struju svjetskog duha. Jer, rekao sam »nema problema svijeta prema kojima možemo biti ravnodušni, niti ima naših problema prema kojima bi svijet trebao biti ravnodušan.« Rabadan ni to ne pokušava demantirati.

Dakle: ja vjerujem u perspektivu jedne moderne hrvatske kulture, integrirane i deprovincijalizirane iznutra i otvorene prema vani, osjetljive na sve što se u svijetu duha zbiva i sposobne da svijetu prikaže sve ono zanimljivo što se u njoj zbiva. Rabadan stoji na pozicijama hrvatske kulture zatvorene iznutra u male provincijske krugove s lokalnim kriterijima vrijednosti, plasljivo zatvorene prema »velikom svijetu«, ušančene iza okopa svoje periferičnosti. Na tom jasnom razgraničenju mogućnost rasprave prestaje. Ja, dakle s Rabadanom neću polemirizati, ali ču ga za nešto zamoliti. Zamolit ću ga da i dalje, s jednakim marom, izrezuje i skuplja novinske izreske o meni, ja zato naime nemam vremena. Pa podlegnem li jednog dana poruku taštine, predložit ću mu da postane moj osobni biograf.

nevažnih stvari. Lako ćemo uočiti nevjesta pisca ili novinara koji u probudenoj brizi oko jezika vidi svoju »životnu šansu« i dolijeva ulje na vatru. Popabirčit će takav jezični gluhanak sve njemu dostupne, u stvaralačkom trudu sroćene rijeći što se povremeno javljaju i obnavljaju i koje, osjenčane snagom umjetnikove ličnosti, daju njegovu jeziku posebnu ljepotu; popabirčit će ih tako, rekoh, s raznih strana i umjesto perom, lopatom će ih trpati u rečenične nizove svojih, ne uvijek umnih domišljaša:

Eto pred nama čovulkija koji piše — a ne govori! — tako da razboritu čitaocu katkad zatreba povjesni rječnici hrvatskog jezika (kad bismo ga bar imali!) da dočita i odgometne njegov umotvor!

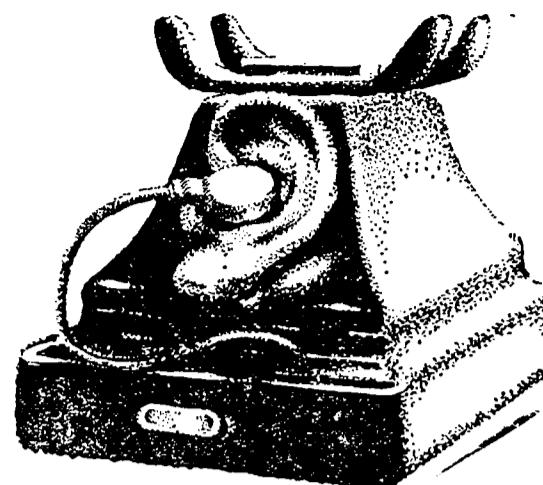
Javit će se — a kako bi i moglo biti drukčije? — odmah i »oni drugi«. Iz prašine zaborava potegnut će i SALO DEBELOGA JERA, ako je potrebno iako je to jedini način da se »dokaže« nedokazivo. Zanimljive su te branke jednako kao i maloprijašnji braniči. Oni, primjerice samo, spominju Mrkalja, a ne i Srbe »ilircе«, Matavulja, ne i Peciju Petrovića, ne i sve druge Srbe koji bijahu, pa su i do danas ostali hrvatski pisci. Spominju natražnjače, a zaboravljaju napredne. Pa kad već tako zemljopisno broje, zašto su preskočili Branka Radičevića koji je rođen u Slavonskom Brodu (Brodu na Savi, kako se tada zvao), mnogo »dublje« u Hrvatskoj nego Zaharije Orfelin? Zaboravili, što li, namjerno iskrivili povijesnu zbilju?

Umjesto toga nude nam historijsku realnost koja je najblže rečeno — relativna. U jednoj rečenici tvrdje kako je to »u osnovi isti književni jezik«, a u drugoj kako razlike između jezika Srba u Hrvatskoj i hrvatskoga književnog jezika »predstavljaju nacionalne osobnosti«. I navode nas na tužne misli kako danas odjednom valja provjeravati, kako li drukčije?, osnovne podatke o cijelom nizu najistaknutijih hrvatskih umjetnika, znanstvenika i javnih radnika od našega vremena pa stoljećima unatrag. Jer ako se taj nije zvao Stjepan ili Stevan, ako nije bio prota ili fratar, kako onda saznati? A što treba saznati?

Povijesna zbilja uči nas blagosti umovanja i oštrenje: hrvatska kultura stvarana je na ovome tlu stoljećima, odupirala se i oduprijela nasrtima stranaca, svim podmetanjima, podelama i progonima, i nikada se nije dala zanijekati. Stvarali su je Hrvati ponajviše, ali i brojni Srbi, pa i poneki Nijemci, Čehi, Slovaci, Francuzi, Talijan (zar je potrebno spominjati imena?) i nikada ni jednome od njih nije na um palo da ciglu što ju je uzidao u zgradu hrvatske kulture oboji svojom narodnom bojom. Pa zar da sada, zbog onih koji i nisu sudjelovali u gradnji, cijelu zgradu šaramo kao da je pisanica?

Baldadićno ovo kazivanje bilo bi nepotpuno kad ne bi optovano spomenuo i sve one koji samoprijevorno i djelom bjeđodano dokazuju kako im vjetrušine zlih sila i poslijednjih primisli ne mogu nauđiti. Stope oni stamneni i uspravni, još ljepši kad iz tmine jala izrone u neokrunjenoj ljepoti.

Duško Car

HALO! VASILJE JORDAN?

11. studenog izlažem 32 eksponata u galeriji »Isybra-chot« u Bruxellesu, jednoj od najpoznatijih u Belgiji. Znate, kad čovjek izlaže u inozemstvu drži se da je to jedna »stepenica više«. Nikoga time ne želim povrijediti, ili sebi staviti neki aureol. To je žalosno. To je potpuno slično pečalbarstvu naših radnika, to je zarađivanje kruha, ali crnog kruha. Slike tako ostaju vani, onome tko ih može platiti, i ovdje se više nikad neće vratiti. Na žalost, to je tako.

HALO! RANKO MARINKOVIĆ?

Ne pišem ništa! Zapravo pišem. Pišem molbe, žalbe na bezakonje, čombeovštinu i western-metode koje se provode u općini Omiš. Hoće mi tamo neki, protiv svih zakona i zabrana, sagraditi kuću, čevapdžinicu ispred moje kuće, pa da gazi po mom životu. Una-prijed znam da neću uspijeti. Tako vam je to. Morat ću otići od tamo.

HALO! RIKARD SIMONELLI?

Igram Ludu u Shakespeareovoj komediji »Na Tri kralja«. To je jedna kompleksna uloga. Nosi u sebi tugu kao konstantan stav prema životu. Iako je zapravo lakrdijaš, Luda je pesimist, sarkastičan prema ljudima i životu. Tu moram zahvaliti prof. Habuneku i Igoru Kuljeriću koji je napisao divnu glazbu što se potpuno uklapa u okvir lika kojeg tumačim. Moram vam priznati da jako strahujem od premijere, jer ovo mi je nakon dugo, dugo vremena prva ozbiljna dramska uloga, poslije niza onih ostvarenih u operetama.

Halo ŽELJKO PREMRL?

Pišem. Pišem pjesme, završavam studij i — tražim posao. Bez love sam. Inače, nezadovoljan sam Tenžerinim osvrtom na moju knjigu poezije (»Vjesnik«, 21. IX.). Njegovi mjeherići su njegova osobna stvar. Ako jedno vrijeme može potvrditi drugo — onda nek' se putuje časno! Tenžera ima pravo kad kaže da se neke stvari mogu preživjeti, a ja kažem da se neke stvari mogu i prespavati — ali ne na krevetu od papira. Ako on kaže da se to može doživjeti, onda je sigurno da on to doživio nije. Eto, to je glavna kvaka!

Halo AUGUSTIN STIPČEVIĆ?

Prije tijedan dana »Zora« je pustila u prodaju osam knjiga izabranih djela Alberta Camusa, poznatog francuskog pisca i nobelovca. To je nastavak naše edicije izabranih djela iz svjetske književnosti u kojoj su već izšla izabrana djela Prousta, Hardyja i Joycea i Kafke. U osam knjige zastupljena je Camusova proza, drame i eseji. Na prijevodu su radili naši najeminentniji prevodoci. Urednik je Novak Simić, a knjige je likovno opremio Boris Dogan.

Halo PETAR ŠARČEVIĆ?

Uskoro bi se na tv-ekranima trebala pojaviti tv-serija u četiri epizode »Boltine zgodbe i nezgodke« suvremenog bunjevačkog pisca Matije Poljakovića, poznatog pisca komedija i satira u kojima nado sive živo i sočno prikazuje atmosferu bunjevačkog sela. Budući da Poljakovićevu vrijednost bez sumnje čini govorni izričaji autentične bunjevačke ikavice, to me je, kao redatelja, rukovodilo i pri izboru glumaca, koji većinu čine upravo bunjevački Hrvati. Prema svemu sudeći, serija bi mogla naići na dobar prijem kod publike.

Obljetnica

»Ponosim se što sam iz Hrvatske!«

U povodu 115. obljetnice rođenja Nikole Tesle

U nizu obiljetnica koje naš narod s ponosom slavi ove se godine ističe 115. obljetnica rođenja velikog znanstvenika i izumitelja na području elektrotehnike — NIKOLE TESLE. Tesla je zadužio sadnjošt i budućnost svojim epohalnim otkrićima iz oblasti primjene električne energije. Uz sve to, što ga svrstava u red najvećih izumitelja u povijesti i što mu daje značaj velikog predstavnika moderne nauke, Nikola Tesla je i predstavnik one plejade velikih naših sinova koji ni jednog časa nisu zaboravljali i svoje domovine Hrvatske. Tesla je ponosom isticao, iako po narodnosti Srbin, da mu je Hrvatska domovina, da je jezin sin i da mu je zavičaj uz lijepo i junačko Tomislavovo more!

Tesla se rodio 1856. god. u Smiljanu, 7 km udaljenom od Gospicija. Plemenitost nepismene majke i obrazovanost oca — svećenika stvorili su u djetetu idealnu sintezu lucidne misli i čvrstog karaktera. Tim djvama značajkama isticao se i Nikola za sve vrijeme svoga radnog i nadarske korisnog života.

Još kao dječak pokazuje on sklonost prema novotarijama i dar izumitelja, što je osobito došlo do izražaja u njegovim konstrukcijama mlina i padobrana. Već kao gimnazijalac u Gospiciju, u gimnaziji koja danas s ponosom nosi njegovo ime, dječak je bio poznat kao izumitelj. Poslije Gospicija redaju se: Graz, Maribor, Prag i Budimpešta, gdje na čudan način, kako to obično i biva kod velikih izumitelja, u vrijeme dok je prijatelju deklamirao fragmente iz Goetheove »Fausta« u jednom gradskom parku, otkriva princip kasnije u znanosti i tehniči revolucionarnog Teslina motora.

Teslin sinhroni motor radi na principu rotirajućeg magnetskog polja i začetak je Teslina otkrića glasovitog indukcionog motora (1886.), koji je temelj efikasnog praktičnog korištenja izmjenične struje. No Europa, osobito pak Teslina uža domovina Hrvatska, nije bila sposobna ni da shvati, a još manje da praktički pomogne i omogući realizaciju Teslinskih genijalnih zamisli, i zato u proljeće 1884. godine Nikola Tesla odlazi u SAD, gdje će ostati do kraja svog života (1943.).

U Americi najprije godinu dana radi s Edisonom, ali nakon toga, usprkos mnogobrojnim poteskoćama, osobito materijalnim, osniva vlastiti laboratorij i tako stvara sebi veće mogućnosti za široko djelovanje.

Zahvaljujući Westinghouseu, jednom od rijetkih vlasnika kompanija i bogatih ljudi koji su razumjeli vrijednost Teslinskih pronađazaka, Tesla prodaje svoj patent o izmjeničnoj struci i niz drugih, što mu stvara materijalne mogućnosti za daljnji rad: on ostvaruje svoja otkrića na području višesfaznih sistema, razrađuje svoju metodu korištenja izmjenične struje, ostvaruje princip rotirajućeg magnetskog polja, razrađuje način prenošenja električne energije, usavršava svoj indukcioni motor itd. Prva najveća primjena Teslina polifaznog sistema izmjeničnih struja pokazala se u izgradnji velike hidroelektrane na rijeci Niagari.

Među Teslinim 800 važnih pronađazaka spomenimo samo neke, za nauku i praktični čovječji život najznačajnije:

— transformator, koji daje struje što ne izazivaju električni udar i nisu opasne po čovjeku, ali se dadu svestrano iskoristiti, npr. u medicini itd.

— radovi i otkrića na bežičnom prijenosu signala, prva radio-stanica (1894.), te velika radio-stanica, podignuta u Coloradu 1899. godine, sposobna za prijenos signala na udaljenost od tisuću kilometara

— uzemljena antena

— upotreba titrajnih krugova u odašiljaču i prijemniku iste frekvencije.

Sva ova Teslina otkrića, skupa s nizom nespomenutih, naša su svoju sjajnu i svestranu primjenu. Bez tih Teslinskih pronađazaka bilo bi nemoguće i zamisliti sastavne točke civilizacije i sve ono što tehnička omogućava današnjem čovjeku.

Prilikom slavljenja 100. obljetnice ovog našeg velikog sina, jedinica za mjerjenje gustoće magnetskog toka dobila je u čast Tesli ime »TESLA«.

Za vrijeme svoga dugog izbijanja u tudini Tesla nikad nije zaboravljao svoju domovinu. U dva ju je nayrata i posjetio i govorio o mogućnostima primjene njegovih pronađazaka u Hrvatskoj, imajući na umu njezinu gospodarsko jačanje i razvoj.

Intenzivnim dopisivanjem s rodbinom i prijateljima bio je čvrsto vezan za sve što se događalo u njegovu zavičaju, koji je svagdje s ponosom spominjao.

NIKOLA BIČANIC

In memoriam

Zvonku Kuharu

U četvrtak, 29. rujna 1971. godine, sahranjeno je u Gospicu na Magdalenskom groblju prosvjetni radnik i pjesnik Zvonimir Kuhar.

Roden je u Zagrebu (u Vlaškoj ulici),

gdje je završio osnovno i gimnazijalno

školovanje, te Filozofski fakultet (grupu pedagoških predmeta) 1938. godine. Godinu dana kasnije zapošljava se kao prosvjetni radnik u Đurđevcu, a zatim slijede mjesto: Komiža, Našice, Križevci, Šibenik, Čakovec, Petrinja, Virovitica, Pazin i, kada zadnja životna postaja, Gospic, kamo je došao 1961. godine.

Bio je aktivan kao pedagog i pjesnik. U Bibliografskoj enciklopediji Jugoslavenskog leksikografskog zavoda stoji:

»Kuhar Zvonko, Kamilo Križanić i Ivo Ladika: Lirika — Omladina 17/1933-34.

Kroz zbirke pjesama, Omladina 14/1933. g.

Kombol: Antologija novije hrvatske lirike. Omladina 18/1934. god.

Miroslav Feldman: Na uglu, Omladina 18/1934-35. god.

Lirika, Vinko Nikolić: Proljetna svitnja. Pjesme. Zagreb 1935. god.

Nikola Bačić: Antologija hrvatske kajkavske lirike. Omladina 20/1936-37.

Vinko Nikolić: Svijetli putovi, Druga knjiga lirske pjesme, Hrvatski dnevnik.

Prijave rata tiskane su mu dvije zbirke pjesama: »Slavoluci bora« i »Igračnica sreće.«

Kuhara pjesnika prožimala su kao i najveći dio njegove generacije. uspinjanje i klonjavanje, već prema tome kakve su bile političke prilike. Ponekad optimizam i vedro raspoloženje iskazuju svečanim i patečitim stilom, ali češće je sumoran i tužan, o čemu svjedoči i naslov zbirke »Slavoluci bora.«

G. RUPČIĆ, Gospic

Iz ogranka

SLAVONSKA POŽEGA

Dostojno Radića

Ogranak MH Požege u petak, 1. listopada o.g., organiziraće svečanu priredbu u spomen 100. obljetnice Radićeva života. Dvorana Gradskog kazališta bila je premalena za one koji su željeli pratiti program. Velika množina ljudi pratila ga je preko zvučnika koji su bili postavljeni na fasadu zgrade.

Poslije pozdravne riječi predsjednika Ogranaka MH Požege, Tina Kolumbića, upućene gostima i izvođačima te službeniku, o Radićevu društvenom radu govorio je književnik Zvonimir Kulundžić.

On je posebice osvijetlio Radićeve djelovanje prije prvog svjetskog rata, neposredno u poraću (sudobnosu noću sjeđnicu Narodnog vijeća od 24. studenog 1918.) i sâm mučki atentat, a vrlo uspješno predavanje završio je životom slikom — filmskim insertima i dijapositivima iz Radićeva života.

Svečanu atmosferu i poseban slavljenički ugodej stvorili su glazba DVD-a, koja je imala nastup na glavnom gradskom trgu, RKUD »Vijenac« iz Požege, te folklorni seoski sastav KUD »Zrinski« iz Vetrova i Folklorna grupa iz sela Zagrada. Po izložbi knjiga u organizaciji Nakladnog zavoda MH iz Zagreba, Ogranak MH iz Požege i Gradske knjižnice, koju je otvorio književnik Pero Budak, direktor Nakladnog zavoda, uz naznacnost brojnih požeških kulturnih djelatnika, po broju slušatelja na svečanosti, po atmosferi koja je stvorena ne samo u dvorani nego i u gradu, po izvedbi svakog od umjetničkih sastava (posebice onih folklornih), po skladnom i publici prilagodenom predavanju — može se zaključiti da je ono što se toga dana događalo u Požegi, s obzirom na sredinu i njene mogućnosti, bilo dostojno velike obiljetnice.

M. NOŠIĆ

NIN

Matija Pokrivka: Ulaz u Nin sa sjeverne strane

Prošlost kao poticaj za budućnost

**S osnivanja ogranka u prvo
stolnom gradu hrvatskih vla-
dara**

Prije dva tjedna u prvostolnom gradu starohrvatskih vladara, — u Ninu zabilježio se pravo slavlje. Bio je to pravi blagdan za Nin, koji je svojom poviješću, značenjem i bogatim kulturno-povijesnim spomeničkim ostacima zadužio hrvatske i ostale narode u nas. Ulice su bile ukrašene nacionalnim i jugoslavenskim zaставama, tepišima i cvijećem. To nije

ni čudo, kad se zna da je Nin još od 1933. godine imao svojeg predstavnika, povjerenika Matice hrvatske, a da je tek sada u drevnom Ninu osnovan ogrank Matice hrvatske. Brojni uzvanici, predstavnici društveno-političkog, kulturnog i javnog života zadarske i susjednih komuna sudjelovali su u ninskome slavlju. Rano izjutra svi su ponajprije obišli značajne povijesno-kulturne relikte grada, riznicu »Zlato i srebro Ninu«, te izložbu o Ninu što je za tu zgodu priredio akademski slikar Matija Pokrivka, te izložbu »Nin u riječi i slici«, koju je organizirala foto-sekcija osnovne škole u Ninu prigodom desete obljetnice svojega postojanja. Potom je u Domu kulture održana osnivačka skupština Matičina ogranka,

Pošto su članovi mjesečitog dječjeg zbor-a Osnovne škole »Krsto Ljubićić« iz Zadra otpjevali hrvatsku himnu »Lijepa naša« pod ravnjanjem nastavnika Jure Maržića, profesor Božo Kera, predsjednik Inicijativnog osnivačkog odbora pozdravio je brojne prisutnike. (Valja ovdje istaći zamjerku organizatorima što po tako lijepu danu nisu osnivanje priredili vani, na primjer na lijepu trgu pred kipom Grgura Ninskog, iako za dobivanje dozvole nije trebalo uložiti tako mnogo truda, s obzirom da to nije nikakav miting.)

Potom je dr. Vjekoslav Meštrović, direktor Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, govorio o slavoj prošlosti Nina, ističući njegov položaj i funkciju kao znamenitu povijesnu razvojnicu hrvatske države kroz čitavo stoljeće.

Dr. Ljudevit Jonke, predsjednik Matice hrvatske, govorio je nakon toga o hrvatskom jeziku i njegovom povijesnom razvoju. On je istakao povijesno-razvojni osobnost hrvatskog književnog standardnog jezika kroz stoljeća, definirajući njegovu vlastitost kao potvrdu jedne od komponenata koje jedan narod čini narodom. On je, nadalje, izradio znanstvenu potvrdu vlastitosti jednog jezika kao simbol nacionalne mase koja sklapa okvir u kojem jedan narod afirmira svoju svjajstvenost, samostojnost, te kulturnu i nacionalnu osobu.

Profesor Stanko Pera, sekretar Općinskog komiteta Saveza komunista Zadar, veoma se povoljno izradio o politizaciji masa na ovome području, ističući i pozitivnu nastojanja Matice hrvatske da pozitivno ostane ono što jest, da negativno podlegne kritici kursa na kojemu stoji politička Saveza komunista Hrvatske i SKJ. Dr. Miroslav Brandt objasnio je uporabu grba što ga Matice uporabljuje kao svoj znak u pečatu, na plakatima i pozivnicama. On je rekao kako je grb bez petokrake zvijezde prastari simbol etničke pripadnosti Hrvata i da se ne čini nikakva blasfemija ili povreda zakonitosti kad se hrvatski grb sastavljen iz crveno-bijelih šahovskih polja uporabljuje bez zvijezde petokrake. Više od jednog tisućljeća hrvatski je narod imao takav grb kao simbol etničke pripadnosti, a Matice hrvatska je kulturna institucija, a ne sekretarijat pravosuda ili nešto slično pa da bi imala pravo ili moralu u svoj pečat, na svoje pozivnice i plakate stavljati republički grb s petokrakom zvijezdom. Bit će nam osobita čast da se donešen zakon po kojemu će Matice hrvatske imati pravo upotrebljavati grb SR Hrvatske sa svim simbolima u njemu. Dok se to ne dogodi, mi nemamo pravo u Matičin simbol stavljati zvijezdu petokraka i ostale simbole koje u sebi sadrži republički grb SRH — naglasio je dr. Brandt.

Književnik Vlado Gotovac govorio je potom o kulturi i slobodini nacije. »Nije zovljepih trenutaka iz prošlosti vraćanje nazad, jer je to, praktički nemoguće. Zov prošlosti je poticaj za sretniju budućnost. Jedan narod s tako slavnom povijesnu kaže što je hrvatski ima svakako pravo pozivati se na prošlost kako bi lakše determinirao svoje poteze u interesu naroda i opće zajednice u budućnosti — rekao je, uz ostalo, u svom izvanrednom izlaganju književnik Vlado Gotovac.

Zatim je izabran upravni odbor ninskog Matičina ogranka, na čelu s prof. Antonom Pešom.

Nakon objeda program proslave osnutka ninskog ogranka Matice hrvatske nastavljen je cijelovečernjim koncertom velikog međeslovnog zboru RKUD-a »Petar Zoranić« iz Zadra, koji je pod ravnjanjem prof. Kamenka Berića izveo niz skladbi poznatih hrvatskih skladatelja ozbiljne glazbe; u prijepodnevnom dijelu programa sa sličnim programom nastupili su članovi dječjega zboru Osnovne škole »Krsto I. J. Ljubićić« iz Zadra pod ravnjanjem nastavnika Jure Maržića.

I tako je Nin dobio Matičin ogrank. U programu Ogranka stoji da će se organizirati kulturno-prosvjetne manifestacije na ninskom području u cilju kulturnog izbijanja žitelja ovoga područja. U brojnim, upućenima predsjedniku SFRJ Titu, predsjedniku CK SKH dr. Savku Dabčević-Kučar, Gradskoj skupštini grada Zagreba i središnjici Matice hrvatske u Zagrebu, kaže se da će ninski ogrank djelovati na pozicijama SKJ i SKH, te da će širiti plemeni ideje zatvrde kursem. Desete sjeđnice CK SKH i Cetvrtne sjeđnice CK SKJ. Ninski ogrank već sada odbacuje sve emisarsko-politikanske insinuacije koje blate djelo Matice hrvatske, najstarije kulturne institucije u Hrvatskoj.

MARKO VASILJ

VINKOVCI

Godišnjak Matice hrvatske

Nedavno je završeno tiskanje sedmog sveska Godišnjaka Matice hrvatske, koji sadrži priloge kulturnog, povijesnog ili umjetničkog značenja za Vinkovce i šire.

Godišnjakom je obilježena stota obljetnica Hrvatskog pedagoško-knjjiževnog zbornika. Tiskani su prigodni napisi o Ivanu Filipoviću i Mijatu Stojanoviću, s iscrpljivom bibliografijom njihovih radova. Važan kulturni događaj za cijelu Hrvatsku jest,

sigurno, objelodanivanje prvog hrvatskog prijevoda Statuta grada Iloka. Ovaj je srednjovjekovni dokument odobrio 13. prosinca 1525. u Budimu kralj Ljudevit II. Biće je to samo osam mjeseci prije tur-skog nadiranja na područje Srijema. Sudbina iločkog Statuta bila je nepoznata sve do 1938. godine, kad ga je pronašao u austrijskom Državnom arhivu Rudolf Schmid, a Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdala u latinskom izvorniku. Sada ga je na hrvatski jezik veoma uspješno preveo iločki franjevac prof. Lovro Kiš, izvrsno izrazivši sve osobitosti srednjovjekovne pravne latinske suvremenim hrvatskim jezikom. Prijevod iločkog Statuta korisno će poslužiti stručnjacima, ali i svima onima koji se zanimaju za društvene i gospodarske prilike u Hrvats

PISMA

O lopužiteljstvu

(1)

Vrli moj prijatelju Kroacije, javljam ti se poslanicom o lopovštinu kao zanatu kojemu prema nema. Skole, naravno, ili učilišta nema gdje bi se lopovluk i »drobna kovačija« mogli izučavati, produbljivati i usavršavati, ali ti znaš da je i jednooki Polifem, što rekao Homer u Odiseji, u svojoj pećini »lopovluk uvježbavao.«

Lopovluk se, dakle, može izučiti bilo gdje. Ako mu je netko sklon, on će ga na svoju ruku izučiti do savršenstva. Jedanput na štetu društva, drugi put na štetu najboljih prijatelja, ali nikada na svoju vlastitu. Ne mislim ja da je lopov onaj koji ukrađe dvije glavice luka, tri čehulje češnjaka ili dvije friške kifle... To ništo!

Narod naš dočekuje takve primjerke s podsmijehom na usna ma, spremam da ga s pravom izvrgne ruglu, ali nikada nije pripravan izvesti takvog lopova na piaster sramote. I najzad, što je to jedan džepar koji se gura po tramvaju ili vlaku, koji žrtvuje svoje slobodno lopovsko vrijeme, koji izlaže svoje izgubljeno i slabašno odjeće sticci i gužvi. I ono malo dobra što ima na sebi, u jednoj gužvi mu se uništiti, poispada mu dugmad, podere mu se to malo sirotinju, a jemavta u jednom tramvaju ili dupkom pukom vlaku može biti zabrinjavajuće slaba.

Pravi rasni lopov, koji se dabome nosi po poslijednjem obrascu mode, koji puši skupe cigarete, koji obvezno ima bijelu košulju uza struk, kravatu i otmjenu torbu od skaja, debeo pečatnjak s monogramom i niz drugih trica koje ga čine gospodinom — stidi se onih tamo iz tramvaja i vlaka, žali ih, smatra ih nedozrelima i slabima. Drži su počeli s krive strane, uzeли su krivi start, krivi rakure i — općenito, po njemu — oni su krivi što su takvi kakvi jesu.

Produhovljen lopov radi u salonusu i salunu; produhovljen lopov prima stranke s osmijehom i nude ih »black whiteom«, gospodin lopov radi na veliko, bolje uhrajen, ugojen kao zadružni pastuh, bira jela i pića i ima određeno radno vrijeme u prostoriji koju grije peć Alfa-potez. Gospod je, radi franko istovarna i utovarno, a pločnički bogac je sitničar, kramar lopovska giri ca...

I dok džepari pružaju svoju izvježbanu ruku — ravno u džep radi sitniša što zvecka i zvonca kao klepke na kožim vraticima, do tle grosit pruža svoju njegovanu šapu direktno u dušu narodnu radi masnog zaloga. On krade glavom. Marlivo se smješta, stavila potpise na poslovne papire svojim iridium-vječnim perom, uzima 20 postotaka od svekolike objektivne stvarnosti koja ga okružuje. Uopće užeto, ni Geigerovim brojačem ne možeš odgonetnuti zrake kakvima takav jedan češljugar zrači!

Miroslav Dolenc

ANTIKARIKATURA

IZ SARAJEVSKOG »OSLOBOĐENJA«

JAK HUMOR - NEMA ŠTA!

DRUGA STRANA MEDALJE

Vrijeme je kao trudna žena... Ali ne plačaju svi alimentaciju kad rodi neželjene plodove.

Današnji se »gladijatori« bore tko će bolje gladiti pretpostavljene. Stanite na svoje noge da vidimo koliki ste?

Od svih je zidova ipak najtvrdi zid glupih glava. Hrvatska je dosad imala više »naivaca« u politici nego naivaca u slikarstvu.

Ljepota se odmah vidi, a glupost ne. Stoga se mnogi zaljubljuju na prvi pogled.

Govori su nam jako dugi: utoliko duži jer ih treba čitati i između redaka.

JURE DODIG II

EPIGRAMI

TUR(C)IZAM

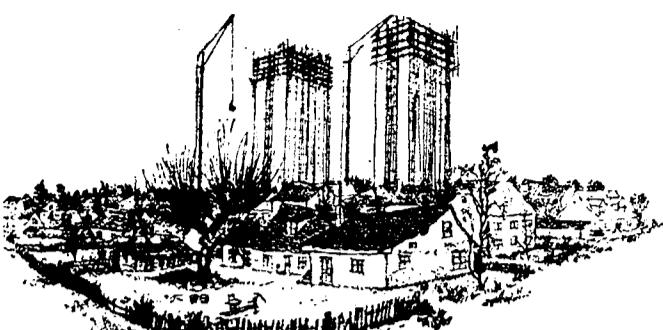
Harač brate
sprdačina —
spram kamatnih
geneksina!

ŽIVOT VJEĆNI

Mnogi naši privremeno
žive u tuđini.
Mnogi naši privremeno
i u domovini!

STIPAN

ZAGREBULJE

TAJNE

»A ostavke, gospodo, a ostavke?«

Naslov iz nekih starih novina

Dokazana je činjenica da ono što se zbiva u Zagrebu ne samo da prolazi kroz uši glavešima iz »Grada«, nego često do njih i ne dolazi. Zahvaljujući, naravno, dobro raspoređenoj Ljokijevoj obavještajnoj četi koja umjesto svakodnevnih razgnjevljenih krikova iz najširih slojeva Zagrebačke pušta pred »odgovorne drugeve ploču s melankoličnim melodijama na temu jeseni (žuto lišće, umiranje, ljubav na Zrinjevcu, itd.), i to uz pratnju sordiniranih violina. Zato dočini odgovorni drugovi stalno govore »da nemaju pojma o čemu se radi«. Ali pustimo sada to i pribilježimo neke sasvim konkretnе stvari. Osim toga što je na uobičajenoj sjednici za novinstvo u gošćionici »Kod dva goluba« (svake srijede u 12 sati) osnovano »Društvo za suzbijanje Ljokija i ljokijevske djelatnosti na širem području Zagreba« na čelu s predsjednikom Štefom, ima nekih znakova da Ljoki nesto mijenjan taktuju i znatno širi svoj manevarski prostor. Sto se tiče novoosnovanog Društva, njemu je cilj da suzbija, otkriva i onemogućava pojavu i širenje zaraze ljokizma ne samo među komunalima nego i među uglednijom klijentelom zagrebačkom. Osim profilaktičnih bit će još i nekih drugih mjera uperenih protiv ljokističkih simptoma u raznim društvenim sredinama. Nego, bi li mi, odnosno bi li nam (mislim na Društvo kojemu sam i ja članom) itko mogao u Zagrebu odgovoriti najprije na dva pitanja, koja su u uskoj vezi s naslovom članka? Prvo, čija je ona veoma lijepo uređena prodavaonica dječje odjeće i dječjih igračaka u Draškovićevoj ulici, a nosi naslov »Zeko«? Mislim, tko je vlasnik te trgovачke radnje? Koliko je znam, dužnost je svake javne prostore, odnosno lokalna, da uz naslov, odnosno ime radnje, jasno istakne i naziv vlasnika, bez obzira na to bilo to privatno ili »državno« lice. Je li pitanje jasno? Jest? Dobro, onda idemo dalje. Drugo se pitanje upućuje a ono nam u investitoru gradnje na uglu Bukovačke ceste i Barutanskog brijege, a glasi: tko ste vi? Predstavite se javnosti ovoga grada na čijem području nešto grade. Odnosno, veoma skraćeno i pojednostavljeno: tko gradi i što se gradi? Izvođač građevinskih i radova poznat je: to je zagrebačka filijala jednog tuzlanskog poduzeća. Međutim, također je poznato da sve radnje i svi građevinski radovi moraju biti opremljeni najpreciznijim podacima o nazivu objekta, vlasniku, odnosno investitoru i izvođaču građevinskih i ostalih radova. Also, prosim fino, još jenput: tko gradi na uglu Bukovačke ceste i Barutanskog brijege i što se gradi? Jasno? Dobro. Ukoliko ne dobijemo odgovor, tij. ukoliko se ne istaknu podaci koji se ovim putem traže, Društvo će zahtijevati da se dva Ljokijeva pomoćnika, zadužena za te stvari, jedan u općini Maksimir, a drugi u općini Medveščak, prisile na javne ostavke, jer obojica takve stvari već odavno rade. I to ne samo iz materijalnih nego također i iz »idejnih« razloga. Spojili su »ugodnos s »korisnim«. Cisti primjer ljokizirane poslovice: Go West Young Man! Jer grad Zagreb je postao trkalište i El Dorado za sve moguće sumnjiće poslove s raznih strana naše šire domovine. Osim toga što je zmazan, ruševan i neosvijetljen, još je postao i predmetom licitacija i nadicitacija anonimnih parajlija koji su do jučer još misili da pravi čovjek govori iz televizora. Zagreb je postao bludnica koja se prodaje za veoma jeftine pare i pipa masnim prstima zadrigljivih konjskih trgovaca sa svih strana. Anonimna i bahata nezajazljivost dojučrašnjih nepismenjakovića koji danas kupuju avione i brodove kao kruške — prevršila je svaku mjeru. Dokle će se tolerirati? A uspijajući stoje, kavana »Matoš« još nije ni započeta, nelikvidnost, nestaćica vode i struje, poskupljenje stanova i druge lijepе stvari. ZATO: PAZITE DRUGOVI U »GRADU«, DOĆI CE TRENUVAK KADA GRADANI ZAGREBA NEĆE VIŠE HTJETI PLAĆATI VAŠE »NESTAŠLUKE«; PLATITE IH VI SAMI! PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje hotela i kavane »Dubrovnik«?

Vladimir Vuković

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

FRANCEK & MUC

karte na stol

PITANJA

Drugu Marku Bulcu, članu Predsjedništva SFRJ

U sredstvima javnog obavljanja nema kraja citiranju Vaših izjava (danih u vrijeme dok ste još bili član SIV-a) kako nije tajna da svaki postotak privrednog rasta zahtjeva za 2-3 postotka veći uvoz. Pitamo: pri kojoj je strukturi privrede riječ o takvom odnosu i na koje se razdoblje ova vaša tvrdnja odnosi? Kao drugo, navode se Vaše riječi o potrebi zabrane uvoza, s time da posebno spominjete kozmetiku i igračke. Kako nema pouzdanih podataka o tome kolika se sredstva troše za uvoz kozmetike i igračaka, pitamo: o kolikim se iznosima deviza radi i što bi se totalnom zabranom uvoza tih artikala postiglo u smanjenju našeg vanjskotrgovačkog deficitia?

Drugu Josipu Kolaru, predsjedniku Skupštine grada Zagreba

Svojedobno, otprije prije dvije godine, na Sigetu je — između novih garaža i »Super-Andrije« — otpočela gradnja jednog armirano-betonskog objekta. Ovin dana, međutim, započelo je rušenje tog nedovršenog objekta.

Zeljeli bismo znati tko je odgovoran za to i tko će platiti štetu nastalu izgradnjom i rušenjem — čini se — »nepotrebnog« a svakako skupog objekta?

Republičkom javnom tužiocu SR BiH

Vrhovni sud SR Hrvatske donio je 25. kolovoza 1971. rješenje kojim preinačava ranije rješenje Okružnog suda iz Splita od 12. kolovoza 1971., skida zabranu raspačavanja brošure

»Široki brijege« u izdanju Franjevačkog samostana na Širokom Brijezu, tiskane u tiskari »Biokovo« u Metkoviću i nalaze da se oduzeti primjeri te brošure vrate izdavaču, odnosno onomu od koga su oduzeti. To rješenje, deneseno u drugem stupnju, pravomoćno je. Iz »Oslobodenja« od 14. rujna 1971. saznali smo da je Republičko javno tužilaštvo SR BiH iz Sarajeva donijelo 13. rujna 1971. rješenje »kojim se na teritoriji ove Republike zabranjuje rasturanje pomenute publikacije. Rješenje je na snazi do konačne odluke Saveznog javnog tužilaštva, odnosno Vrhovnog suda Jugoslavije.«

Kako se u obrazloženju tog rješenja ne citira ni zakon niti članak zakona na kojem je rješenje utemeljeno, mnogi naši čitatelji tražili su da Vas zamolimo za odgovor na pitanje: na kojem članku Zakona o štampi i drugim oblicima informacija, ili možda nekog drugog zakona, temeljite rješenje o zabrani raspačavanja brošure »Široki Brijege« u BiH?

Općini Vukovar

8. svibnja ove godine održana je u Sarengradu kod Iluka rasprava o ustavnim amandmanima. Na tom skupu govorio je Stevo Gledić, penzionirani pravnik kojeg je na taj skup poslala vukovarska Općina. Prema informacijama koje smo primili on je na tom skupu rekao: »Ja kao pravnik pokušat ću vam objasniti ove političke promjene. Sada se teži da republike budu suverene. Međutim smatram da bi republike trebale svoju suverenost prenijeti na federaciju. Vi, ja i svaki pojedinac je suveren no ja sam se kao i vi edrekao svog suvereniteta kao gradanin u korist države. Država sa svojim pravnim normama štiti moj suverenitet. Ne može biti suverena republika i federacija. Suverenitet bi trebao pripasti federaciji kao zajednici svih republika i autonomnih pokrajina. U protivnom kada bi suverenitet pripao republikama onda bi imali konfederaciju.« Tako općina Vukovar šalje jednog umirovljenika da u njeno ime širi umirovljene ideje!

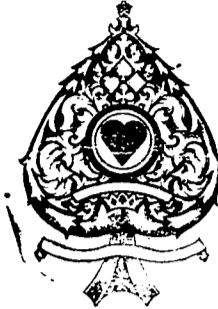
RTV-Zagreb

TV-dnevnik jedna je od najgledanijih televizijskih emisija. Svakoga dana vide je (i čuju) milijuni Hrvata. Ipak, još uvijek nas vaši spikeri pozdravljaju s »dobro veče«, još uvijek poneki reporter s nekoga zabora izvješćuje o »učesnicima«, a

da ne govorimo o rečenicih konstrukcijama »doći će da posjeti...«, »otišao da obide«, »neophodno je da se provede« i tako dalje.

Pitamo:

Imate li lektora?

Po toj »logici« ispada da je hrvatski nacionalizam u BiH jedini uzrok što se javlja srpski i muslimanski nacionalizam!, da u BiH ne bi bilo nikakvih pojava šovinizma kad bi nestalo »agresivnosti hrvatskog nacionalizma! Ali, naravno, Muhamed Berberović se nije dao izazvati: on nije šovinista!

Neka more svak živ biti

Prošlo je pet mjeseci otkako su zagrebačko »Voće export-import« i splitska »Dalmat« priprodali naše višne i trišnje — a mi seljaci ne dobismo ni dinara! Nitko nam ne veli ni riči isprike ili objašnjenja, pa o uzrocima toga »kreditiranja države« od težak Dalmatinske zagore, kružu samo glasine. Banka, vele, nema novaca. A gdi je onih 400 milijuna dolara od turizma? Kao da mi nismo uz more, te nam mogu zamličiti oči. S nemara vlasti iz rata smo dosad posikli smokvu, maslinu i lozu. U našemu je kraju, u srednjim Poljicima, glasovita trišnja »volujsko oko«, koja se vazda izvozila u svit, i na europskom je tržištu prva po vrmenju i kakvoći. Otkupna je cina srušena mimo našu volju, jerbo se i čini sve mimo nas, te nam sad obećaju 2 dinara po kilu. Ali ONDAŠNJA dva dinarića, nakon poskupljenja šećera, kruha i inoga, ne vrede više toliko, a ne nadamo se da bi mogli dobiti kakove »zatezne kamate.« I siromah siromahu vraća dug, pa ne znamo zašto ga nama bogati ustežu. Trišnje su nam zadnje ufanje da se uzmognе živit od polja, jer zahvalivši njima malo tko od nas radi u tudini. Posičemo li i njih, kamo ćemo otići? Možemo se jedino tišiti mudrim ričima našega poštovanog Statuta: »Totu se ima niki razgled od dila učiniti, neka more svak živ biti.«

Zitelji Tugara
dalmatinska Hrvatska

Nije šovinista

Potpredsjednik Republičke konferencije SSR BiH Muhamed Berberović izjavio je na proširenoj sjednici Predsjedništva 20. rujna: »Pojedinci ekstremisti iz kruga hrvatskih nacionalista, reagiranje radnih ljudi i građana ocjenjuju kao atakiranje na hrvatski narod i njegove slobode, dok se srpski i muslimanski šovinisti javljaju i dižu glavu smatrajući da su sva zla na drugoj strani. U agresivnosti hrvatskog nacionalizma srpski i muslimanski nacionalizam vidi svoju šansu da učini novi prodor pod firmom obrane od druge vrste nacionalizma.«

Na znanje i ravnanje

Bez ikakvih preinaka, doslovno prenosimo službeni dopis distributivne službe sarajevskog »Oslobodenja« njihovoj prodavaonici u Vitini:

Novinsko Preduzeće
»Oslobodenje«

S A R A J E V O

Poslovničica MOSTAR

Prodavnica »OSLOBODENJA«

V I T I N A

Mostar, 11-IX-1971. god.

Primili smo Vaše pismo u kojem tražite da Vam pošaljemo 2000 kom. koverata bjeli, momentalno ih nemamo, ali su iste na putu i po primitu iste će mo Vam odmah dostaviti poštom.

Ujeno nas pitate zašto smo Vam obustavili list »Hrvatski tjednik« to smo učinili za sve naše prodavnici koje pripadaju našoj poslovnicici. Razlog što smo obustavili je taj što se ovaj list često pljeni od strane Državnih organa, zbog pojedinih članaka koji su suprotno pisani našoj državoj politici i savez komunista.

Ovakav list nema mjesta u našim prodavnicama, te i Vam skrećemo pažnju da se Vi nebi prevarili da isti poručite da ga privatno prodajete putem kioska, jer bi u protivnom poduzeli disciplinske mјere.

Čim ovaj list bude pisao onako stanje kakvo jest bez ikakvih iskrivljavanja nacionalnih ili državnih, mi smo spremni isti poručiti da se prodaje preko naših prodavnica.

Vi kao ličnost nesmijete ništa privatno prodavati putem kioska, sem onog što smo Vam mi poručili ili trebovali Vi sami one listove koje ste do sada dobivali, da povisite ili smanjite.

Također nam javite dali Vam još šta treba od galerije.

Drugarski Vas pozdravljamo.

NOVINSKO PREDUZEĆE
»OSLOBODENJE«
SARAJEVO

Poslovničica Mostar

Sef poslovnice:
(Skondo Ibrahim)

Siroku vanjskopolitičku orijentaciju inauguruje osnivač Stranke prava, Eugen Kvaternik: on je vodi, neu-morno i ustajno, boraveći u inozemstvu 1858.-1860. i 1863.-1867. Po dugotrajnosti, određenim rezultatima i istaknućima koja su slijedila iz toga roda, Stranka prava predstavlja novost u Hrvatskoj. Stranka će u šezdesetim godinama uznenirati nacionalnu svijest Hrvata, brojeći sistematski sve inozene neprijatelje Austrije, ne trudeći se previše da prikrene svoje zlurode veleždajničko lice. To je onci vanjskopolitički smjer koji će potaci moralni preporod naroda, a u osmdesetim godinama donijeti zlatne plodove, di-žući narodne mase na noge, po pri put u historiju moderne Hrvatske.

POUKA GODINE 1848.: BEĆ SE NIJE MOGAO SPASITI SAM

Sredinom XIX. st. Hrvatska ima općeprihvatieni književni jezik, izoren u ilirskom pokretu, i staru državnicu. Hrvatska ima za sobom i obratnu bazu Jelatovića s Madarskom, rezamnatički položaj Hrvatske pred Ugarskim i unutar Austrije. Hrvati su u godini 1848. stali i kao odlučujući borbici kada su, kao saveznici, Bata, oglasili Madare od granice hrvatske države. Hrvatska tako u šezdesete godine XIX. stoljeća ulazi s oствarenom kulturnom revolucionom pod tuidim ilirskim imenom i s ratnom slavom – stečenom pod tuđom zastavom. No od 1832. do 1848. nastala su dijela i pale žrtve koje su potresle narodnim bićem, postale neučinitivima: na njima će se konstituirati moderna Hrvatska.

Ilirski je pokret računao na kulturni preporod daleko izvan područja hrvatskog naroda, a ta je politika god. 1848. računala na teritorijalno proširenje – zajednicu sa slovenskim zemljama i s Vođvodinom. No, nakon revolucije Slovenija ostade austrijska nasljedna zemlja, a ujedinjenje Srbija (Vođvodina) i Hrvatske nije provedeno, štoviše: i Srbija je ušao u administrativnu jedinicu Vojvodinu, koja je bila izuzeta iz uprave i Ugarske i hrvatskoga bana.

Pod Bachovim apsolutizmom, koji su i Hrvati i Madari snosili jednako teško, ban u Hrvatskoj nije ni mogao obraniti hrvatski jezik od prodora i nametanja njemačkog jezika: mogao je postići tek ono što je Beć htio dati. Biće je jasno: bećka vlasta bila je, pak voljna poduprirati kulturno »ilirstvo«, ali njegov političko-teritorijalni program na samu je bila sklonu podržati, nego bio suprotno tome – otežati. Političko se iškustvo nakon 1848. sažimalo u rezultatu: antimadarska politika donijela je Hrvatskoj god. 1848. Medimurje i Rijeku (tj. njeni vlastiti posjedi), a »ilirska« politika – gubitak teritorija u Srijemu.

Dugo će se još u Hrvatskoj iskazivali mišljenje da su Hrvati 1848. god. spasili Austriju; ako se time i konstatirala lojalnost Hrvata, to je uključivalo i drugu misao: Beć je valjalo spašavati, ili točnije: on nije bio kadar da se god. 1848. spasi sâm. Sudbina Monarhije bila je tada i u rukama Rusije, a mogla je i opet jednom biti!

Pouke o besposmoćnosti Monarhije budila je tako nadu: ona se i obnovila kad se god. 1853. Rusija zarala s Turskom, a Austrija zauzeula prema Rusiji prijeteci stav.

Medu suvremenicima koji su se od ruskih pobjeda nadali bar slabiljenju Austrije bio je Eugen Kvaternik. On, službenik Banskog vrjeća pod Jelatovićem, organizator oružane otpore protiv Madara god. 1848., požeškog kraja, član izaslanstva koje je u Beć nosilo. Zahtjeve naroda, bio je tada u središtu političkog zbivanja. Nakon toga, kao i drugi suvremenici, svoje je iškustvo i nezadovoljstvo iskazivali i simpatijama prema Rusiji. Ogorčen stanjem u Hrvatskoj, Kvaternik je demonstrativno napuštao potkrat godine 1857.

KVATERNIK I PRAVOSLAVJE

Gledajući tada međunarodne odnose, kad su, posebno Rusija i Francuska, složno radile (Ujedinjavanje Rumunjske, Crna Gora), put u Rusiju otvarao je mogućnosti s kakimve se ranije nije mogao računati: politički rad i agitacija za Hrvatsku u inozemstvu; radilo se o novome »stilu« političkog rada u Hrvatskoj, nakon što su pokušaji unutar Austrije ostali gotovo bez rezultata.

Eugen Kvaterniku u toj akciji nimalo ne smeta činjenica što su hrvatske zemlje rascjekane i neujedinjene (Dalmacija,

1871.-1971. - O STOTOJ OBLJETNICI RAKOVACKE BUNE

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU U VRIJEME PRVOGA PROGONSTVA

cija i Istra izravno pod Austrijom, Krajina ima vojnu upravu, Bosna i Hercegovina s njihovim hrvatskim stanovništvom još su pod Turском). Pouke ilirskog pokreta, godine 1848., a bez sumnje i poznavanje hrvatske povijesti, olakšavali su Kvaterniku istup u inozemstvu: ne u ime stješnjene Banske Hrvatske, već u ime čitave Kraljevine Hrvatske (totius Regni Croaticae), koja se proteže od Drave do mora, a po historiji i državnom pravu računa i na hrvatski posjed u Bosni. Narodni preporod, godina 1848., te opće negodovanje protiv Bachova apsolutizma osnova su s koje će Kvaternik agitirati u Rusiji i drugdje: tko god pomogne okupljanju i ujedinjenju Hrvatske, naci će u toj zemlji što leži na Jadranskom moru – dragocjenog saveznika. U stanovitoj mjeri Kvaternikovi su argumenti u Rusiji i prihvaćeni.

On je uspijeo, doduše, ući u rusku diplomatsku ili konzularnu službu, ali dobiovi rusko državljanstvo, radi kao trgovski časnik u Budimpešti. Ta služba nije trajala ni dvije godine (kako je ugovorio), no veže s ruskinim diplomatom nije prekidao ni god. 1859., ni 1860., dok poravi u Italiju i Francusku. U jesen godine 1850., u promjenjenoj okolnostima, ponovno traži službu ruskog konzula, intimno potpuno svijestan da ni u Italiji, ni u Francusku, ni u Austriji do toga časa nijegovi »hrvatski politički argumenti nisu postigli takav efekt kao u Rusiji«.

Kako sâm kaže, borba za afirmaciju hrvatskog pitanja u Rusiji nije jednostavna ni laka. Kvaternik se mogao obratiti onima patriotima koji su, općenito, računali na slavenske narode u Austriji – u Turku, kao prirodne saveznike, inače uvid u neopularnost ruske uloge kao »zanda Evrope«. No, Kvaternik je zapao u se ruskog političkog publicista i analazi kako treba medu narodima Austrije i Turke: radije računa s pravoslavnim elementom, te silovanju katoličkih, ti prvenstveno hrvatski element, zanemarići katoličku pravoslavstva i to srpskoga. Čest prigovor Kvaterniku je: »Njegove zahtjeve i politički službi bio je: tomu je zanakrajeva katolicizam. Kvaternik je odbio civilnu službu u Rusiji kad su, kako on kaže, pravoslavni fanatički postigli prekidjanje njegove službe u Budimpešti. No, razlog nije bio samo u protestu zbog akcije spravljene, upoznav ga s pravom i nekotima za cijeli čovječanstvo zaslužnim historijskim erlama minulosti njegove. Smjelo mogu utvrditi, da je to bio prvi pokus, javno zasvodeniti na temelju ovih njegovih svjetinja – prava i historije – suveren naroda našega polozaji sprav svih habsburških posjeda, kao i ostalih naroda Europe.«

Na prvoj mjestu Kvaternik u knjizi iznosi ratnu historiju Hrvata, od doseljenja, borbi s Avarima i Francima, preko provale Mongola do turškog razdoblja. Pokušaje da su Hrvati branili i obranili tlo na kojem žive, a svojim junasvom i žilavim otporum predstavljaju živi obrambeni zid i za Evropu.

U drugom dijelu knjige Kvaternik tumači ugovornu bazu odnosa između Austrije i Hrvatske, ističući da je Austrija spram Hrvatske kršila međunarodno pravo, posebno kad je – bez sudjelovanja Hrvatske – sklopili mirovne ugovore s Turском te joj prepustili hrvatske zemlje.

KVATERNIKOVA PROKLAMACIJA GRANIČARIMA: AFIRMACIJA HRVATSKOG IMENA NA ZAPADU

Rat protiv Austrije najavljuje je već od samoga početka godine 1859.; Kvaternik je već i prije njegova početka (26. IV.), našao u Torinu (srcu Cavourova Piemonta-Sardinije), zeleni borbi talijanskog naroda za ujedinjenje i oslobođenje od Austrije (pokrajine Lombardija i Venecije) pridonjeti svojim učinjem u inozemstvu. Tada je već bio u Habsburškom dvoru, a znanih talijanskih književnika Nikolai Tommaseo najavljuje njegovu knjigu agitirajući za slobodu Hrvatske, ističući da se nuda da će Hrvati... kada stigne čas ustanika, naći kod vlada i naroda naših ujedine Evrope bračnoj povjerenje i podršku.

Ovi agitatori su bili uvršteni za uslugu koju je Kvaternik učinio na području Austrije – Sardiniji i Francuskoj; jer je Kvaternik u toku rata sa znanjem Cavoura, sardinjskog prvog ministra, i cara Napoleona III., izradio buntovnu proklamaciju graničarima koja je i stigla u austrijske tvrđave. Kvaternik nakon dvojnečnog boravka u Torinu odlazi u Pariz, s Cavourovom preporukom – osnova je bila spomenuta proklamacija graničarima, koju je za talijansku vladu u hrvatskog preveo upravo Tommaseo.

Proklamacija je bila važna osnova za afirmaciju i rehabilitaciju hrvatskog imena u zapadnoj Evropi: ono je bilo prebene omježeno u Italiji, zbog udjela hrvatske vojske u ratovima Austrije a toj zemlji.

No, njegov je rad za Hrvatsku bio vezan tada i s Padom madarske emigracije. Čini se da u tim denima diplomacija Sardinije i Francuske respektira integritet zemalja ugarske krune (u Ugarsku su osim Madara, spadali Slovac, Rusini,

Slovenci, Švedi, itd.).

S obrazom na Madare, Kvaternik izuzeće je madarski pristati, ne hrvatske državne zavrske kaženje u bici kod Schwertheit (Jelatovićeva pobeda nad Madarom god. 1848.); time su razloženi računi, pa Madari i Hrvati svoje odnose mogu i trebaju zasnovati na »vezama prijateljstva«, kako je nekada i krovrotova, nehnasti i bešteči sagru.

Tommaseo je ponovio i informacije »La Croatie« o aktualnom stanju u Hrvatskoj, pa je zaključio ovakvo: »Treba da se znade da taj narod, koji ne posjeduje sve koristi

civilizacije, ali nema ni svih njegovih bolesti, razočaran i umoran kakav jest, može sutra ustati na oružje; i ako Francuska ili Italija podrže njegov pokret potrebnom novčanom pomoći kroz tri ili četiri mjeseca, Austrija je propala.«

No, kad je Kvaternik odlazio u Pariz da se sastane s Telekyjem, jednim od vodâ madarske emigracije, Tommaseo je zahtijevao od njega, kad na pariskom dvoru bude agitirao za hrvatsku državu – da u taj posao ne mijesâ il regno de Dalmatia — kraljevinu Dalmaciju!«

Tako je talijanski zapad počeo pokazivati svoju vlastnu silu, ispunjujući Kvaternika gorčinom. Obdaran ilijepim riječima, pismima i dokazima nepravde, Kvaternik je preko Milana i Torina pošao u Pariz. Posao je vidjeti imao li stogod od one novčane pomoći za ustancu u Hrvatskoj što ju tako velikodusno občevao, na papiri, Tommaseo. U Torinu je posjedio Cavoura, dobio njegovu preporuku za sardinski poslanički Parizu, C. Nigaru. Osim razgovora s Telekyjem, Kvaternik je imao na umu i kontakt s francuskim vladom.

A HRVATSKA? — »... MIRUJE I ŠUTI!«

Uz preporuku sardinskog poslaničkog Nigra, Kvaternik je tražio i dobio audijenciju kod princa Napoleona. Kako u Parizu nije poželio Telekyja, imao je to slobodniji ruke da dokazuje kako hrvatsko pitanje valja odvajati od madarskog. Vijest iz Hrvatske, gdje je vladala glad a Madari sabirali priloge za gladne u Hrvatskoj, još su posebno obvezivale Kvaternika da upozorava na hrvatsko-madarske održi i spor. To prije i to više što je francuski tisak (potkraj god. 1859.) odbijao da madarsko-hrvatske odnose razmatra s hrvatskog stajališta.

To je bio jedan od zadataka što ih je Kvaternik sebe postavio u tri audiencije kod princa Napoleona, 23. i 30. III. i 13. IV. 1860. Sadržaj Kvaternikovih razgovora u Palais-Royalu u Parizu poznat je da sada na temelju njegovih zapisâ suprotstavlja interes Francuske i Rusije na Jadranu, tražeći političku pomoći za Hrvatsku. Zauvijet je ponudio princu Napoleonu hrvatsku krunu. No, prince Napoleon je optuživan spominjao potrebu sloga s Madarima. U tom pitanju Kvaternik se izjasnilo za prijateljski savez i mesta druga, a Kossuth je inače u srpnju god. 1860. uvršten u svome programu o hrvatsko-ugarskoj federaciji uz poznate uvjete.

Uz poštovanje Kvaternika, koliko su mu to dopustili: slabu finansijsku situaciju, agitirao u tisku (Courrier du Dimanche, Ferme-Verzane), ali ne prekod u cenzuru, koja ga je pogodila isto tako teško, kao i odbijanje francuske pomoći. Ne može se reći da je princ Napoleon uskraćio Kvaterniku i neku moralnu podršku, nego je upućivao na neprijatelja Austrije. Prijemom, No, Kossuth je inače u srpnju god. 1860. uvršten u svome programu o hrvatsko-ugarskoj federaciji uz poznate uvjete.

Uz poštovanje Kvaternika, koliko su mu to dopustili: slabu finansijsku situaciju, agitirao u tisku (Courrier du Dimanche, Ferme-Verzane), ali ne prekod u cenzuru, koja ga je pogodila isto tako teško, kao i odbijanje francuske pomoći. Ne može se reći da je princ Napoleon uskraćio Kvaterniku i neku moralnu podršku, nego je upućivao na neprijatelja Austrije. Prijemom, No, Kossuth je inače u srpnju god. 1860. uvršten u svome programu o hrvatsko-ugarskoj federaciji uz poznate uvjete.

Ovom je knjigom Kvaternik nastojao europsko javno mnenje upoznati s povijesu i državno-pravnim pitačem Hrvatske, težeći je oslobođeni cisto-madarskog jarma

Kao što smo najavili u prošlom broju, počinjemo objavljivanje feljtona o Eugenu Kvaterniku, u spomen stote obljetnice Rakovičke bune; u više nastavka bit će predviđeni oni važni trenuci u Kvaterniku životu i oni bitni problemi s kojima se, tijekom svoje petnaestogodišnje, neprestane borbe, susrećao u domovini i u vrijeme progontstva – od Progradra do Pariza, u Italiji i Švicarskoj.

A ta su načela bila: hrvatski je narod u svojoj domovini jedini suveren, kao i drugi narodi Europe, po načelima proglašenima još u francuskoj revoluciji, imao pravo na pun i samostalan politički, kulturni i gospodarski razvitak, na neovisnost i slobodu. U ono dobro prvi diplomat Hrvatske, a u domovini – uz dr. Antu Starčevića – i prvak Stranke prava, ne uspijevi u političko-diplomatiskoj borbi, odlučio se na bunu, potvrdivši očuvnost u pitanju; moguće je politički savez bilo s kim, ali samo uz jamstvo punu suverenosti i slobode. U povijesnom feljtonu kojemu je autor svećeni profesor, POVJESNIČAR DR. LJERKA KUNTIĆ, posebna se pozornost obraća upravo slijedećim Kvaternikovim diplomatskim i političkim borbama, u inozemstvu i u domovini, iznošenju njegovih stajala koja su do sada, uglavnom, široj javnosti bila malo poznata u izvornom obliku.

Kvaternik zaključuje: Hrvatska god. 1859. uopće nema zakonitog vlastara, jer je Franjo Josip došao na hrvatsko prijestolje na nezakonit način, a potom je, kao austrijski kralj, nego u Hrvatskoj uslijedio uvid u hrvatsku pravdu. To Kvaternik potkrepljuje prikazom nevolja koje su pritisle Hrvatsku: zapostavljanje hrvatskog jezika u javnosti i imenima, nekumaničko podočavanje, a u cijelosti, i preko sredstva za agitaciju u tisku. Kvaternik je ubrzano shvatio da za sastanak narod mora upoznati – smatra Kvaternik – politička načela Evrope, svoje susjede i samog sebe. Evropski je u siječnju 1859., na ustašu Napoleona III., proglašio dva osnovna načela: suverenitet naroda i negosподovanje naroda nad narodom. Zato i Kvaternik je knjigu zato što je tiskana u glavnom gradu Francuske, one Francuske čiji je car Napoleon I. izrekao riječi hvale Hrvatima: »Mës braves Croates.«

Nakon toga, budući da je Austrija ugovore s Hrvatskom pogazila, Evropa treba odlučiti hoće li diplomatskim putem prisiliti Austriju da odstoji od onoga čega se sada odrekla, ili će o tome odlučiti hrvatski mač. A i treba da odluči mač, kao što je mač odlučivao i prije u historiji Hrvata. Ako evropski kongres ne riješi hrvatsko pitanje, riješit će ga oružje kojim hrvatski narod i raspolaže. Narod se treba dignuti kad stigne sedma ratna oružja, sedmi glas. Dotle valja pripremiti oružje, plan ratnih operacija, u proglašu istihe: »Vojvodstvo i časnici hrvatski! Narišite u dubu i umu vašem i nadalje, vrlo precizno: »Odlučio je jest narod hrvatski sastaviti rasstopenu udu svoja; učiniti jednu dušu i jedno tijelo. Da ono, što se drugim narodima u krijeponjstvu, njemu se u grijeshi ne urečuna.«

Knjiga »La Croatie«, kaže on dalje u proglašu, tiskana u Parizu, dokazivala je vezu između talijanske i hrvatske slobode, pa je u cijelosti uvid u hrvatsku državu, a kroz to je i u cijelosti uvid u hrvatsku politiku. Kvaternik je u cijelosti uvid u hrv